

Mele Yûnisê Helqetînî

Terkîb
û
Zurûf

Institut kurde de Paris

SARA

Institut Kurde de Paris

Mele Yûnisê Helqetînî

Terkîb
û
Zurûf

SARA

Terkîb û Zurûf

– Ji zencîra berhemên klasîkî yê kurdî 1

Mele Yûnisê Helqetînî

Bi tîpguherandina: Emîn Narozi

Weşanên SARA'yê

Dalagatan 42

S-113 24 Stockholm - Sweden

Tel / fax: +46 / +8 - 331 229

Institut kurde de Paris

Weşanên SARA'yê

ISBN 91 87662 46 9

PÊŞGOTÎN

Karê tîpguhertina Zurûf û Terkîba Kurdî ji mêj ve serê min tevî hev dikir, lê ji ber ku zimanê wan Kurdiyeke têkel û bi pirranî jî term û navlêkên Erebi bûn min qet li weşandina wan lez nedikir. Mebesta xebata min li ser herdu pirtûkan, amadekirina wan ji bo rêzimana Erebi ya nûjen bû ku di pêş de piştî azadiya Kurdistanê, di dibistanan de bihatina xwendin. Lêbelê, hem aloziya xebata li ser vî karî ku demeke dirêj dixwest û hem jî navtêdanên hin hevalên ku haya wan ji van berheman hebûn û rûmetê didan wan, dîtina min dane guhertin. Li gor wan başîr bû ku ev kitêb zû bigihana destê xwendevanan û mîna klasîkên din bubûna malê edebyata kurdî.

Di van kitêban de gelek navlêkên (termên) Erebi yê rêzimanî hebûn ku bi kêmanî be jî diviya bû ew bêne manekirin. Ji xwe qet pêwîst nake ku ez li vir qala zoriya dîtina wan terman bikim. Min ji bo Kurdiya van navlêkan gelek alîkarî ji rêzimana Kamuran Bedirxan, ji rêzimana dawîya fêhenga Kurdî-Turkî ya D. İzolî, hinek jî ji rêzimana Murad Cuwan a "Turkçe açıklama Kurtçe Dilbilgisi" û bi pirranî jî ji rojnameya taybetî ya Enstituya Kurdî ya Parisê, "Kurmançî", sitand. Lê mixabin di van gişan de jî bersiva hemû terman nedihate dîtin û pêwîst bû ku hinek jî bihatina peydakirin. Ji ber vê yekê jî min hinek ji wan jî ji nav wanên ku hê ji dema xwendina van pirtûkan ve di bîra min de mabûn, bijart. Ez ji bo kêmasî û şaşiyên ku aloziya peydakirina van terman ew hê pirtir kirine, ji hemû xwendevanan hêviya lêborînê dikim.

Zurûf û Terkîb du pirtûk ji wanên Kurdî ne ku beşek ji rêzimana Erebi şirove dikin. Ji ber ku herdu tîmî bi hev re bûn, li pey hev dihatin xwendin û jiberkirin, bi hev re dihatin nivîsîn û bi hev re jî çap bûne, li vir jî min ew ji hev veneqetandine. Heçî Zurûf li ser hokerên Erebi radiweste û wan bi şagirtiyên nû yê rêzimana Erebi dide zanîn. Herweha bi kurtî be jî ew rewşa hevokên zimanê Erebi, rewşa

tewange û netewangeya bêjeya û rewşa dawiya wan jî ji şagirtî û feqiyên rêzimana Erebî re rave dike.

Bes Terkîb bi tenê rûpelê pêş yê "Ewamil" a 'Ebd el-Qahîr el-Curcanî (kitêbeke kurt a rêzimana Erebî ye), bi awayekî gellek fireh analîz û şirove dike û pê re jî li ser rêzimana Erebî, li gor cih û rewşê, gelek agahdariyên din yên berfireh û hêja dide xwendevanan.

Xeyn ji yên ku min berê jî ditibûn, du çap û du destnivîsên van kitêban di destên min de hene. Min di karê tîpguhertina Zurûfê de teva da ber hev û cudahiyên wan di beşa ravekirinê de anî pêş çavên xwendevanan. Herçî herduyên çapkirî ne ew mîna hev in û ji wê bûnê jî min wan pêkve bi navê "Çapkirî" nîşandaye. Lêbelê yên destxet min ew bi tîpa serê navê destnivîskarê wan binav kiriye, yanî "Destnivîsa H." û "Destnivîsa C.", bes "Destnivîsa H." wek bingeh hatiye girtin. Her weha ji bo terkîbê jî yeke destnivîs û du hebê çapkirî li cem min hene. Min wan jî da ber hev û bi navê yên çapkirî û ya destxet yan jî destnivîs daye. Di hinek cihan de cudahiya navbera wan tenê bi guherandina cihê lêkerê yan jî awayê (şeklê) wê çêbûye; Hinek caran jî ew cihêti tenê bi "we" û "û" yê ye, ew cudahiyên wusa hûrik min nedane ber çav. Min bi tevayî jî bo tîpa (ع) û (ح) ya Erebî ev niçikê (nîşana) han " " û ji bo (ح) ya Erebî jî evê han " " bikaraniye. Min li vir di guhertina tîpan de ji standardên Ewrûpiyan bêhtir ên Kurdan dane ber çavên xwe û li gorî wê nivîsandiye. Ji xwe divê ez li xwe deynim ku ta niha ez rastî standardeke weha sererast jî nehatime.

Bi guhertina tîpên van berheman re, çewa li pêş jî bihûrî, min xwest ku tevî ferhengkirina navlêkan ez hebekî cih bidim wan qaideyên rêzimana Erebî ku nivîskar xwestiye bide zanîn û wan hê berfirehtir bidim nasîn. Bes ji ber tîrsa dirêjyê min di gelek cihan de dev ji dayîna mînanan berda. Lêbelê piştî vê raveya dirêj dema ez car din lê zivirîm û min xwe xiste dewsa yekî ku haya wî ji rêzimana Erebî ya serdema navîn tinebe, min dît ku têgihştina wê ne hêsayî ye û hingê ez covan (poşman) bûm ku li ser şiroveya wê ewqas rawestiyame û min gellekî wê jê derxist. Li gor xwestina wateyê di hinek cihan de jî min peyvîkne piçûk li metnê kitêban zêde kirine û xistine nav kevanekê.

Min ew şirove wek not li bin metnê kitêban rêzkirine û bi xeteke nîvco ji wan veqetandine. Lewra diviya ku herdu tekst li cem hev bin ta ku meriv karibe wan rûbarî hev bike, nexwe têgihştina wan hê bêhtir zor dibe. Hemotek bi reqemeke ku ji metnên kitêban diçe, hatiye nîşandan lê carna jî dibe ku çend heb bi hev ve girêdayî bin û hingê jî reqemeke tenê

bo wan navlêkên Erebi daniye û di nav kevanekê de jî hem Erebiya wan û hem jî inglîziya wan nivîsandiye.

Min gotinên "Ewamila Curcanî" yên ku "Terkîb" wan şirove dike qalind nivîsandine, bes yên ku di metnê de tinin lê şirovekarî ew li gor wateyê jê hesab kirine dîsa qalind lê di nav dunikê de nivîsandine. Her weha bêje û hevokên Terkîbê ku di têbiniyan de tînin jî qalind hatine nivîsandin.

Pir mixabin ku di van çapan tev de jî tu agahdarî li ser nivîser û li ser dema nivîsandina van berheman tine. Di vî warî de agahdariyên me bi tenê ew çend lêkolîn in ku li ser wîjeya kurdî çêbûne. Yek ji wan, lêkolîna Malmisanîj ya li ser edebiyata Kurdî ye ku di kovara "Tarih ve Toplum" (Dîrok û Civak) de, di sala 1989'an de hatiye weşandin. Li gor wê lêkolînê ku ji D. Fuad hatiye wergirtin nivîsevanê kitêbên Terkîb, Zurûf û Tesrîfa Kurmancî M. Yûnisê Helqetînî ye. (1) Herweha di "The Encyclopaedia of Islam" beşa Kurdî de jî Mînorîskî li ser devê A. Jaba vê yekê tîne zimên. Ew di çapa pêşî ya 1927'an de (mixabin ku ew agahdarî jî çapa dawî ya Ansiklopediya Îslamî hatiye derxistin) dibêje ku "Elî Teremaxî rêzimana Erebi bi zimanê Kurdî nivîsandiye û Mele Yûnisê Helqetînî jî sê berhemên rêzimanî bi navê Tesrîf, Zurûf û Terkîb [li ser rêzimana Erebi bi Kurdî] li pey xwe hiştine. (2) Xeyn ji van jî M. Xeznedar di lêkolîna xwe ya li ser rêzimana Elî Teremaxî de diyar dike ku ji aliyê Mele Mehmûd Bayezîdî ve li ser wê pêşgotinek hatiye nivîsandin. Di wê pêşgotinê de Bayezîdî navê kitêbên rêzê ku hingê feqîyan dixwendin, li pey hev rêz kirine û di nav wan de Terkîb, Zurûf û Tesrîfê jî li ser navê Mele Yûnisê Helqetînî jîmartine. (3)

Di dawîya berhema xwe ya Zurûfê de nivîser bi kurtayî hinek qala lêkernasiyê dike û piştî xwendevanan bi ser Tesrîfê ve dişîne. Wek ku min li wir jî got ger ku mebest pê ew kitêba Tesrîfê be şandina bi ser ve dide xuyakirin ku nivîserê herduyan yek e, lê bi rastî qet nayê bîra min ku di nav feqîyan de Tesrîf û Zurûf bi navê Mele Yûnis re hatibin gotin. Bes gelek caran "Terkîba mele Yûnis" dihate gotin, lê gere meriv têxe hesabê ku zimanê hersê berheman pir nêzî hev e heta meriv kare bibêje: "yek e" jî.

Herçendî rasterast nebe jî dîsa di mijara parenga çalak de şandiniyeke ku ji Zurûfê bi aliyê Terkîbê ve diçe, vê dîtina yekbûna nivîsevanê wan xurttir dike. Çiku ew di Zurûfê de dibêje: "İsmufa'il (parenga çalak) digel fa'ilê (kirde) xwe tenê di sê cihan de hevok e...". Dîsa di Terkîbê de di rûpelê 71-72'an de nivîser vê yekê car din bi hevokê "Ev e yek ji wan hersê cihê ku..." ta dawî, tîne ziman û hersê cihan li wir jî li pey hev rêzdike.

Heçî Ebdur-Reqîb Yûsuf bi xwe di vî warî de hinek tevîhevî çêdike, çiku ew di "Şairên Klasîk ên Kurd" di rûpelê 23'an di bahsa Mele Xelîlê Sêrtî de weha dibêje: "Her wusa kêtêbeke wî ya Kurmancî ya din jî heye ku navê wê Zurûf e" û wê dike malê Seydayê Mele Xelîl. Bes di cihekî din di rûpelê 24'an de jî ew weha dinivîsîne: "Dibêjin Mela Husên kurê Mela Mistefayê kurê Mela Xelîlê Sêrtî kitêba Zurûf nivîsiye"; lê ne diyar e ka kî vê yekê dibêje. Li gor wî (Ebd ur-Reqîb) "Teskîfa Kurmancî" jî yan ya Elî Teremaxî, yan jî ya Mele 'Huseyn Teremaxî ye; çiku ew di rûpelê 21'ê de weha dibêje: "Min di kitêba xwe ya destnivîs ya bi navê el-E'lam Min Meşahirîl Kurd we Kurdistan a ku çend sal berî niha hatiye nivîsandin û niha jî 2000 hezar tê tercumekirin de, gotiye: Mele Huseynê Teremaxî teskîfa kurmancî daniye. Ew li Muksê seyda bûye û gorra wî li Muksê di nav gorrîstana Mîr Behdîn de ye. Eva han min ji hinekan bi vî awayî wergirtibû, lê ne dûr e navê danêrê vê kitêbê Mele Elî Teremaxî be, ne Mele Huseyn be û ew malûmatên han ewan xelet ji min re gotibin".

Li ser "Terkîb"ê jî ew di rûpelê 21'ê de wusa dibêje: "Hewceyî gotinê ye ku kitêbek din jî wek Teskîfa Kurmancî bi navê Terkîba Mela Yûnis heye". Ew pê ve diçe, Terkîbê dide nasîn û dawiyê weha didomîne: "Mele Yûnis bi navê Mele Yûnisê Erqetînî bi nav û deng e. Lê ez nizanim gundê Erqetînê li ku derê ye û jiyana Mele Yûnis jî qet ne ronî ye. Lê wisa tê xuyakirin ku Terkîba Mele Yûnis jî wekî Teskîfa Kurmancî kitêbeke kevn e. Ne dûr e ku ev zanayê Kurd, Mele Yûnis berî Mele Xelîlê Sêrtî be. Yanî berî çerxa 19'an Mihemed Merdûxî, di rûpela 196'an a cildê yekê ya tarîxa xwe de dibêje; Mele Yûnis xwedanê terkîb, teskîf, û zirûfê ye, di çerxa 12'ê hicrî de li gundê Helkatînê ji diya xwe bûye". (4)

Ji bilî van gişan Qenadê Kurdo jî vê yekê ji A. Jaba weha wertdigre: ". . . . Îbaretê Teskîfê û Zurûf û Terkîba Mele Yûnisê Helqetînî dixwînin, ku ewê hersêna bi zimanê Kurmancî ne. . ." (5)

Încar Mele Yûnis kî ye, kengê, çewa û çi demê jiyaye? Niha di vî warî de tu agahdariyên bi rêk û pêk di destên me de nînin. Herweha tu haya me jê nîne ka gelo hinek berhemên wî yê din jî hene yan na û ka ev berhemên xwe kengê nivîsandine? Bes li gor Marûf Xeznedar ku ji Mînorîskî û ji Mihemed Merdûxî Kurdîstanî girtiye, ew di sala 1200 / 1783'an de miriye û ev yek bi me dide zanîn ku wî ev berhem (ku giş yê wî bin) di nîvê sedsala 18'an (1800) de nivîsandine (6).

Emîn Narozi

Zurûfa Kurdî

YA

MELE YÛNISÊ HÊLQETÎNÎ

Institut Kurde de Paris

Institut Kurde de Paris

Tu bizan! Hingî eşya´ (1) di dinyaê da hene zêrf in (2) yan xeyrê zêrf in. (3)
Zêrf jî munqesimê (4) li du qisman e: (5)

Zêrfê ´heqîqî (6)

Yan zêrfê mecazî (7)

Zêrfê heqîqî ´hulûla ´halekî ye di me´hellê xwe de (8) wekî niha zeman (9)
we mekan (10) dibêjî.

Zêrfuzeman (11) ´îbaretê (12) ji yewm (13) û leylan e (14), hem ji maê (15)
weku yewm û leyl jê têne terkîb kirin (16) wekî niha: sa´et we le´hze (17) we

1. eşya´: piraniya şey´ e yanî tişt

2. zêrf: hoker, hevalkar, adverb

3. xeyr: ji bilî, xeyn, ne, bê

3. xeyrê zêrf: ne hoker, ne adverb

4. munqesim: dabeşkirî, (beşkirî) parvekirî (parêvekirî)

5. qism: beş, par, pişk, tar

6. zêrfê ´heqîqî: hokera rasteqînî, hokera eseyî

7. zêrfê mecazî: hokera mînanî (mînahî), yanî ne hoker e lê mîna hokerê ye. Di
destxeta H. û ya C. de weha ye: "zêrfê heqîqî ye yan zêrfê mecazî ye" yanî lêkera "ye"
tê de heye

8. ´hulûl: ketin, bûyîn, çêbûn

8. ´hal: rewş, li vir tişt

8. mehell: cih, dewş, şûn (şûnd)

8. ´Hulûla ´halekî ye di me´hellê xwe de: yanî ketin û bûyîna tişteki ye di cihê xwe
de.

9. zeman: dem, kat, gav, heyam

10. mekan: cih, dewş, şûn. Ev dem (zeman) û cih (mekan) mînak in ji bo hokera
rasteqînî.

11. zêrfuzeman: hokera demkî

12. ´îbaret: pêkhatî, çêkirî

13. yewm: roj

14. leyl: şev

15. maê: tiştê

16. terkîb: hevdu danî, hevoksazî li vir çêkirin, sazkirin

16. terkîb kirin: çêkirin, sazkirin

17. le´hze: kêlik

lem'he⁽¹⁸⁾ we ân⁽¹⁹⁾ we sîne⁽²⁰⁾ ne. Hem ji maê weku ew ji yewm û leylan têne terkîb kirin⁽²¹⁾ wekî niha: usbû',⁽²²⁾ şeh⁽²³⁾ û sene⁽²⁴⁾ ne. Hem 'îbaret e ji maê weku waqî' bibit⁽²⁵⁾ di cewaba⁽²⁶⁾ "meta"ê⁽²⁷⁾ da ne'hw⁽²⁸⁾ "Meta el-qîtalû?"⁽²⁹⁾

Zerfumekean⁽³⁰⁾ îbaretê ji wê firaxa⁽³¹⁾ weku meşxûl⁽³²⁾ dikit wê cîsmek⁽³³⁾ bi keyfîyet,⁽³⁴⁾ weku eger meşxûl nekit dê bimînit xalî⁽³⁵⁾ wekî niha daxilê kûzê⁽³⁶⁾ ye ji bo avê. Hem ji maê waqî' bibit di cewaba "eyne" de,⁽³⁷⁾ neh⁽³⁸⁾ "eyne Zeydun".⁽³⁸⁾

18. lem'he: qasik

19. ân: bîstik

20. sîne: gavik, bêhnik. Ev peyvik tev dibinê seetê de ne û her yek ji wan ji ya dî kêm⁽²⁰⁾tir e, lê ew mîna hevmane jî tîn bikaranîn. Weha reng e yên Kurdî jî, lê min wan jî, bê ku ez cudahiya nav wan bidim ber çav, bi vê mebestê li pêşber yên 'Erebî rêzkir. Di destxeta H. de lêkera "ne" tune⁽²⁰⁾ye.

21. Maê weku ew ji yewm û leylan têne terkîb kirin: yanî ew tiştên ku ew bixwe ji şev û rojan têne çêkirin û saz⁽²¹⁾kirin.

22. usbû': hefte

23. şeh: meh, hîv, mang

24. sene: sal

25. waqî': ketî, bûyî

25. waqî' bibit: bibe, bikeve

26. cewab: bersiv

27. meta: hokera pirsîyarkî ye yanî kengê

28. ne'hw: weke, mîna, fena, layî, mînak, berpê, bi ali⁽²⁸⁾yê

29. Meta el-qîtalû?: Şer/ceng kingê ye? Bersiva vê ku yewm el-xemîsî, roja pêncşemê, ye (şer roja pêncşemê ye) hokera demkî ye çiku demekê tîne holê. Ji "hem îbaret....." heyani "Meta el-qîtalû" di yên çapkirî û di destxeta C. de nîne, lê di destxeta H. de hey⁽²⁹⁾e.

30. zerfumekean: hokera cih û hindavê

31. firax: firaq, derdan, denê avê, kunê avê, valahî

32. meşxûl: mijûl, tije, dagirtî, lepikî, egle

33. cîsm: girş, qelafet, gewde, ji tiştê ku cihêkî dadigre re "cîsm" tê gotin.

34. keyfîyet: awa, rewş. Di destxeta H. de weha ye: "Bi keyfîyeteke werengî eger", di ya C de jî "bi ketfîyeteke weku" ye.

35. xalî: vale. Di destxeta H. de "vale û xalî" ye.

36. daxilê kûzê: hundirê cêr, nava cêr. Di destxeta H. û C. de weha ye: "daxilê kûzê ye ji bo maê" yanî avê.

37. Waqî' bibit di cewaba eyne de: bê weku bibe bersiv ji hokera pirsê, "eyne" re, yanî li ku, li kur, li kuderê.

38. eyne Zeydun: zeyd li kur e. Bersiva vê pirsê, ku dibe "fi el-beytî" li mal e (yanî Zeyd li mal e), hokera cih e, çiku cihêkî tîne holê. Ji "hem....." heya bigihê dawîya beşê di ya çapkirî û di destxeta C. de nîne.

Tu bizan! La budde⁽³⁹⁾ ji bo zerbê ji te'elluqgirtina⁽⁴⁰⁾ wê bi fi'lê ve yan bi maê weku bi mana fi'lê ye⁽⁴¹⁾ ku: îsmufa'il e⁽⁴²⁾ we⁽⁴³⁾ îsumef'ul e⁽⁴⁴⁾ we sîfet el-muşebbeh e⁽⁴⁵⁾ we ef'el et-tefdîl⁽⁴⁶⁾ we mesder e⁽⁴⁷⁾. Yan bi maê weku mue'wwelê⁽⁴⁸⁾ bi mana wan e.

Tu bizan! Zerbê 'heqîqî⁽⁴⁹⁾ mef'ulu fihî⁽⁵⁰⁾ dibêjinê eger mensûbê⁽⁵¹⁾ bi teqdîra "fî"⁽⁵²⁾ bit; eger 'herfa cerrê⁽⁵³⁾, mezkûr⁽⁵⁴⁾ bit zerbê lexw⁽⁵⁵⁾ dibêjinê hem mef'ulu bihî yê xeyrê serîh jî dibêjinê⁽⁵⁶⁾.

39. la budde: pêwîst e, divê, gerek e

40. te'elluq: pêgirtin, xwepêgirtin

41. fi'l: lêker, kar. Di destxeta H. de ev hevok weha ye: "La budde te'elluqgirtina zerbê bi fi'lê ve ya bi maê weku bi mana fi'lê ye ", yanî di zimanê Erebi de hoker bi tena serê xwe nayê ku bê jî maneyekê nade, divê ya ew bi lêkerê re bê wekî niha: "ca'e yewm ul- cum'eti " ew roja inê hat, çiku roja inê bi serê xwe maneyekê nade, angu roja inê çî? Divê kirinek pê re hebe heyra ku wateyekê bide. Yan jî bi yek ji wanê ku wateya lêkerê didin re bê, ku ji wan re bi tevayî *ism sîfet* (navrengdêr) tê gotin, ku ew jî ev in:

42. îsmufa'il: parenga çalak

43. we: û

44. îsumef'ul: parenga neçalak

45. sîfet el-muşebbeh: rengdêr. Ew jî mîna parenga çalak e lê ji lêkera teneper diafire.

46. ef'el et-tefdîl: kemper, lapekemper, bêtirker

47. mesder: rader

48. mue'wwel: manedar, watedayî, yanî mana yek ji vanê me gotî dide mîna "mîet" (sed) ku bi wateya " me'dûdet" (hejmar, jimartî), parenga neçalak, e. Ev hevok di herdu destxetan de weha ye " yan mu'ewwlê bi mana yekî ji wan e".

49. zerbê 'heqîqî: hokera rastî. Peyva 'heqîqî ji destxeta C. kê m.

50. mef'ûlu fihî: hokera serveyî, serveyê neyekser

51. mensûb: servebar, ziberbar, yanî bi dengdêra "e" ku nişana servebariyê ye, tê xwendin.

52. teqdîra " fî ": nitirandina daçeka zêrger, "fî" (فی)

53. 'herf: tîp, daçek, paşdanî, pêşdanî, veqetandek, gihanek, gihandek

53. cerr: balvedêrî, zêrbarî, xwdîbarî yanî ger bi dengdara "î i", ku nişana balvedêriyê ye, bête xwendin.

53. 'herfa cerrê: daçeka zêrger. Di zimanê Erebi de hinek daçek hene ku navdêrê pey xwe bi dengdara "î,î" didine xwendin; zimanzanên Ewropî ji wan daçekan re "preposition" û ji karê wan re jî "genitive" dibêjin.

54. mezkûr: gotî, berbiçav, bihûrî, qalkirî

55. zerbê lexw: hokera neçalak/netêrker, hokera tewş/bêkêr

56. Hem mef'ûlu bihiyê xeyrê serîh jî dibêjinê: angu ji vê hokera bêkêr re serveyê neyekser jî tê gotin. Ev hevok di destxeta H. de tune.

Zerfuzeman qebûla nesba (57) bi teqdîra “fi” li xwe dîkit mutleqen (58) yanî çi mubhem (59) bit çi ne! Zerfumekan (60) qebûl nakit îlla (61) cara weku mebhem bit (62), ku cihatê sitte ne (63). Wekî niha: emameke (64) we xelfeke (65) we yemîneke (66) we şimaleke (67) we te hteke (68) we fewqeke (69); hem înde (70) we leda (71) we dûne (72) we me’e (73), ji bo îbhamê (75), we lefzu (75) “mekan” (76) we ma ba’dê (77) “dexeltu” (78) we “nezeltu” (79) we “sekentu” (80) lî kisret îl-îstî’ malî (81).

57. nesb: servebarî, ziberbarî, ger bi dengdara “e”, ku dirûvê servebariyê ye, bê xwendin.

58. mutleqen: bê bend, bigîştî, bê merc. Ev peyv di destxeta C. de nîne.

59. mubhem: nekufşe. Yanî hokera demkî çi kufşe be çi nekufşe be daçeka zênger li pêşja wê tê nepenîkirin.

60. zerfumekan: lê hokera cih û hindavê wê nepenîkirinê qebûl nake

61. îlla: bil, xeyn ji.

62. cara weku mubhem bit: gava ku ew nekufşe be, hingê nepenîkirina daçeka zênger li pêşja xwe, dipejirîne.

63. cihat piraniya “cihe” e, yanî hindav, alî, hêl

63. sitte: şeş

63. ku cihatê sitte ne: yanî cihên nekufşe, ew şeş hokerên hindavê ne. Di destxeta C. de “wekî niha cihatê sitte, n’hw xelfeke.” ye û di rêzikîna wan de ji guhertin heye.

64. emameke: pêşja te, pêşberî te, pêş te

65. xelfeke: paş te, pişt te

66. yemîneke: rastê te, aliyê te yê rastê

67. şimaleke çepê te, aliyê te yê çepê

68. te hteke: bin te, xwara te, jêra te

69. fewqeke: raseñ te, ser te, jora te.

70. înde: li cem, li bal, li ba, li nik

71. leda: li ba, li cem, li bal, li nik

72. dûne: bil, xeyn, jor, pêş, paş, jêr

73. me’e: digel, tevî

74. Îbham: nekufşeyî, neşkeretî. Di yê çapkirî de ev der weha ye: “*Bi sebeb el-îbham*” û di destxeta C. de ji “*bi sebeb îbhamê*” ye, Ji ber nekufşeyiyê. Yanî ev hokerên hindavê hêlekê didin nişandan lê ew der dibe ku hema li cem meriv be ji lê dibe ku, ji meriv û wirde, cihêkî dûr be jî.

75. lefz: peyv, bêje, tiştê ji dev dertê

76. mekan: cih, hindav, yanî peyva “mekan” ku bi wateya cih e.

77. ma be’dê: peyva piştî

78. dexeltu: ez ketim, ez ketimê, ez çûme hundur.

79. nezeltu: ez peyabûm, ez hatim xwar, ez çûm, min xwe berda.

80. sekentu: ez rawestiyam, ez sekinim, ez. . . mam, ez. . . . runişim

81. lî kisret îl-îstî’ malî: ango ji ber pir bikaranînê daçeka vanê dawî jî nepenî dibe.

82. Hem tu bizan! Herçî cihê weku waqî’i: ev der di yê çapkirî û di destxeta C. de weha ye: “*Tu bizan! Wekî zerf waqî’ . . .*”. Yanî gava hoker bibe

Hem tu bizan! Herçi cihê weku zerf waqî' (82) bibit xeber (83) yan sîfet (84) yan 'hal (85) yan sille (86) dê mute'elliqê (87) bi muqedderekî (88) ve bit ku fi'l e yan îsmufa'îl e (89). illa cara weku zerf waqî' bibit sille dê mute'elliqê bi fi'lê ve bit, (90) lewra sille nabit illa dê cumle bit; (91) îsmufa'îl digel fa'îlê xwe (92) mufred e (93) illa (94) di sê cihan da.

Hem tu bizan (95)! Weku ne bûrî bit li zerfê tişteku (96) bixwazit lizûmen (97) bê weku bibit xeber (98) yan sille, dê hal bit (99) eger di pey me'rîfeyê (100) me'hd (101) ve bit, dê sîfet bit (102) eger di pey nekîreyê me'hd ve bit (103).

83. xeber: pêgir, pêveber

84. sîfet: xuyadar, diyargîn (pesindar)

85. 'hal: rewş, rewşdêr, rewşin

86. sille: peywendî, peywendehevok

87. mute'elliq xwepêgirtî, xwelêgirtî, girêdayî, xwepêvegirtî

88. muqedder: nepenî, (nitirandî)

89. Ku fi'l e yan îsmufa'îl e: ewa nepenî kare lêker be jî û dibe ku parenga çalak be jî. Yanî zerf bi tena serê xwe nabe pêveber, xuyadar, rewşdêr û peywendî, gava ku bibe divê yan xwe bi lêkerekê nepenî yan jî bi parengeke çalaka nepenî ve bigre û tevî wan hê bibe yek jî wanê me gofî.

90. illa cara weku waqî' bibit sille dê mute'elliqê bi fi'lê ve bit: yanî di yên din de firq nake çî lêker çî pareng be, lê gava ku bibe peywendî (peywendehevok) hingê gere xwe bi lêkerekê ve bigre.

91. Lewra sille nabit illa dê cumle bit: ev bersiva pîrsekê ye, yanî çima peywendî gere bi lêkerê ve be? "Çiku peywendî gereke hevok be".

92. îsmufa'îl digel fa'îlê xwe: parenga çalak tevî kirdeyê xwe

93. mufred e: xweser e, biwêja xweser e, nabe hevok

94. illa: bil, xeyn. Di yên çapkirî û di destxeta C. de, jî "lewra"yê û pê ve weha ye: "Lewra fi'l digel fa'îlê xwe cumle ye, îsmufa'îl digel fa'îlê xwe mufred e illa di sê cihan da". Di destxeta C. de sê rêz lê hatine zêdekirin, lê jî ber ku ew rêz bi 'Erebî bûn û di van çapên din de jî ne wek tekstê lê wek kurteraveyêke bi zimanê Erbî li bendê hatibûn nivîsandin min jî wan nexiste nav eslê pirtûkê.

95. Hem tu bizan! di yên çapkirî û di destxeta C. de "hem" nîne

96. tişteku: di yên çapkirî û ya C. de "tişteki weku" ye.

97. lizûmen: pêwîstî, daxwezeke pêwîstî.

98. bibit xeber: di yên çapkirî û di C. de "bikit xeber" e Yanî ger li pêşî "mubteda" (serwer, kirdeya navdêrî) bihûrî be divê hingê ew bibe pêveber, yan jî ger pronava peywendiyê (peywendîgar) li pêş derbasbûbe hingê jî gere bibe peywendî.

99. dê 'hal bit: yanî gava ne di rewşek jî wanê pêwîstî de be hingê wê bibe rewşdêr (rewşin).

100. me'rîfê: binavkirî, naskirî

101. me'hd: xwerû, xalis

102. dê sîfet bit: wê xuyadar be

103. nekîreyê me'hd: navdêrekî nebinavkirî û xwerû

Muhtemel e⁽¹⁰⁴⁾ ji bo herduyan eger di pey xeyrê mehd⁽¹⁰⁵⁾ ve bit. Weha reng e 'hukmê cumleî⁽¹⁰⁶⁾.

Tu bizan⁽¹⁰⁷⁾ Zerf di van herçar cihan de, ⁽¹⁰⁸⁾ hem di cihê weku waqî' bibit di pey 'herfa nefyê⁽¹⁰⁹⁾ û îstîfhamê⁽¹¹⁰⁾ da ⁽¹¹¹⁾ caiz e ⁽¹¹²⁾ ku ref'a fé'ilê xwe yê zahir bikit⁽¹¹³⁾ her wekî fi'lê⁽¹¹⁴⁾, li nik Besriyan⁽¹¹⁵⁾. Li nik

104. mu'htemel e dibe, çêdibe. Di destxeta C. de wehaye: "mu'htemelê herduyan e".

105. xeyrê me'hd: ne xwerû, ne xalis

106. Weha reng e 'hukmê cumleî: yanî rewşa hevokî jî di vî warî de (ku li pey binavkiriyê xwerû be yan na) mîna ya hokerê ye.

107. tu bizan! di yên çapkiri de û di ya C. de "hem tu bi zan" e.

108. herçar cihan: mebest pê gava bibe xuyadar, pêveber, peywendî û rewşîn e. Di destxeta C. de "hersê cihan" e, lê wê şaş be çiku mexsed pê ew herçar cihên, ku li jor hatin gotin, e .

109. 'herfa nefyê: pronava neyîniyê

110. û îstîfhamê: yanî 'herfa îstîfhamê, pronava pirsê

111. da: ev peyvîk di ya çapkiri de nîne

112. caiz e: durust e

113. ref': kirdebarî, pêşeberî yanî ew nişana ku rewşa kirdeyê dide ramîdan

113. fa'il: kirde

113. zahir: eşkere, numayî

113. Ref'a fa'ilê xwe yê zahir bikit: yanî navdêrekî berbiçav bitewîne, bigerîne bi pêş(dengdara "u" ku dirûvê kirdebariyê ye) û ji xwe re bike kirde.

114. her wekî fi'lê: mîna lêkerê, yanî çawa ku lêker kirde dixwaze û wî bi pêş dike. Di zimanê Erebi de lêker timî di pêşya kirdeyê de tê û paşya kirdeyê jî bi nişanên kirdebariyê ku yan pêş ("u" dengdara "u, un") yan *waw* (و) (dengdara dirêj, "û") yan jî *elif* (ا) (dengdara dirêj "â") tê tewandin. Herweha di rewşên serveyî û balvedêriyê de jî tewangeya wî navdêri û tevgernasîn (hevokistin, hevoksazî, sintaks) a wî li gor dawîya bêjeyê tê, ew jî yan bi ziberê (dengdara "e, en") ku nişana servebariyê (nasb: ^ع) ye yan jî bi zêrê (dengdara "i, in") ku nişana balvedêriyê (cerr: ^ن) ye.

115. Li nik Besriyan: yanî ew tewandina hokerê di van şeş cihên me gotî de li gor rêgeha Besriyan e. Di rêzimana Erebi de dîtîn û rêgehên herfî pêş, ku timî li hemberî hev derketine, du heb in. Digel ku piştê li Bexdayê yeke din derket û ji bo yekîtiya van xebitî jî, lê dîsa yên bingehîn û sereke ev herdu ne. Yek ji wan ya Besriyan e; jî ber ku destpêka vê dîtînê jî bajarê Besrayê, ku dikeve başûrê îraqa niha, derketiye û bingehê dibistana wan jî li wir hatiye avêtin, ew bi rêgeha Besriyan hatiye bi nav kirin. Xebata vê rêgehê danîna qaîdeyan ji bo zimanê Erebi li ser bingehê hêwuşî, pîvanberî, hevşewiyî û qandîtiyê bûye. Rêziman nasên sereke ku vê dîtînê parastine ev in: Sibeweyhî, Exfeş, Muhammed, Salih ishaq, Ebûbekr, îbn (kurrê) Durusteweyhî, Muhammed îbn Sebîman, îbn Kîsan Ebû (bavê) el-'Hesen, Zeyd, 'Eli, Muhammed îbn el-'Huseyn, Ebû el-Fel'h, 'Eli îbn Mu'mîn, eş-Şelûbîn, Suleyman îbn İsa; serokê van gişan jî Sibewehiyê îranî bûye (7).

Kûfiyan mutleqen⁽¹¹⁶⁾; neh w “Zeydun ‘indehu malun”⁽¹¹⁷⁾ dibêjî. “Zeydun”⁽¹¹⁸⁾ mubteda ye⁽¹¹⁹⁾, “‘inde”⁽¹²⁰⁾ zerfê musteqerr e⁽¹²¹⁾, “malun”⁽¹²²⁾ fa’ il ê zerfê ye⁽¹²³⁾, cumleyê zerfiye⁽¹²⁴⁾ xeber e⁽¹²⁵⁾ li nik ‘Huzzaqan⁽¹²⁶⁾. Caiz e ku⁽¹²⁷⁾ “malun” mubteda bit mue’xer bit⁽¹²⁸⁾ “ ‘inde” xeber bit muqeddem bit⁽¹²⁹⁾, cumleyê îsmiye⁽¹³⁰⁾ xeber bit li nik Meşhûrî⁽¹³¹⁾.

Wêha reng e hukmê⁽¹³²⁾ zerfê musteqqerê mecazî⁽¹³³⁾ di cemî’ê⁽¹³⁴⁾ maê⁽¹³⁵⁾ weku me zikir kiriye (de)⁽¹³⁶⁾ bi xeyr ji hukmê sarî⁽¹³⁷⁾ ku tesmiyedana⁽¹³⁸⁾ wî bi mef’ulu fihî ye⁽¹³⁹⁾. Bi xîlaf zerfê lexw⁽¹⁴⁰⁾, lewra

116. Li nik Kûfiyan mutleqen: yanî li cem rêgeha Kûfiyan hokerê me timî kirde dixwaze û wê ditewîne, çî di van her şeş cihan de be çî na. Yek ji wan rêgehan jî ya Kûfiyan e ku bingehê wê û dibistana wê li bajarê Kûfeyê bûye. Xebata vê rêgehê jî li ser danîna qaideyên zimanê Erebi li gor rewşa ziman ya heyî bûye, bê pîvanberî û hîwuşiyê. Rêzimannasên ku di bin pêskvaniya Kessafî de vê dîtinê diparastin ev in: el-Kessafî, el-Ferrâ’, Muberrred, Ebû el-‘Ebbas, ibn el-Enbarî, û Yusuf. (8)

117. Zeydun ‘indehu malun: pertal (mal) li ba zeyd in

118. Zeydun: peyva “Zeyd”, navê lehengê çirokên “Benî Hîlalya” ye

119. mubteda: serwer, kirdeya (hevoka) navdêrî

120. ‘inde: bêjeya “‘inde”, li cem

121. zerfê musteqerr: hokera cihgirtî, hokera cihdayî / tîrker (hokera cihdayî ewa ku xwepêgirtiyê wê ne li ber çav be)

122. malun: bêjeya “mal”

123. fa’ ilê zerfê ye: kirdeyê hokerê ye

124. cumleê zerfiye: hevokê hokerî

125. xeber: pêveber e ji bo serwerî ku “Zeyd” e

126. li nik ‘Huzzaqan li cem zanayên serwest û mahir

127. ku: di yê çapkirî de nîne

128. Mubteda’ bit mu’xer bit serwerê li paşmayî be; wek qaide serwer timî li pêşya pêveberî tê lê carna jî mîna virê, diji qaideyê xwe, li paş tê.

129. Xeber bit muqeddem bit pêveberê (pêgir) ku li pêş hatibe

130. cumleyê îsmiye: hevokê navdêrî (li gor rêzmana ‘Erebî serwer û pêveber hevokê navdêrî pêkûnin)

131. meşhûrî: yanî li gor zanayên bi nav û deng, ne hevokê hokerî (çawa ku zanayên serwest dibêjin), lê yê navdêrî dibe pêveber ji bo Zeydê.

132. ‘hukm:: rewş, ferwerî

133. zerfê musteqerrê mecazî: yanî ev tiştê me got her çendî ji bo hokera tîrker ya rasteqînî bû jî lê rewşa hokera cihdayî / tîrker ya mînandî jî her ew e.

134. cemî’: tev, hemû, giş

135. maê tiştê, rewşa

136. zikir kiriye gotiye, aniye ziman. Di yê çapkirî û di destxeta C. de weha ye: “cemî’ê ma zekerna hu”: di temamê tiştê ku me gotiye de.

137. ‘hukmê sarî: rewşa duyemîn, biwara duyemîn

138. tesmiye: navdan, binavkirin, navlêdanin

139. mef’ulu fihî: serveya neyekser. Yanî ji hokerê mînandî yê cihdayî re serveya neyekser nayê gotin, lê çawa me got ji yê rasteqînî re tîte gotin.

140. bi xîlaf zerfê lexw: yanî rewşa hokera bêtêr ne mîna ya rasteqînî ye û tiştên me li pêş ji bo wê û ya mînandî got, ji bo vê derbasnabin.

ew muşterek (141) nîne digel zêrfê heqîqî illa di hukmê ewwel (142) da.

Zêrfê mecazî (146) 'îbaretê (147) ji carr (148) û mecrûran e (149), lewra ew jî mu'htacê (150) bi bal mute'elliqekî (151) ve ye her wekî zêrfê heqîqî. Zêrfê mecazî jî li du qisman e: Zêrfê lexw (152) yan zêrfê musteqerr e (153); lewra (154) eger mute'elliqê wî mezkûr bit (155) yan di hukmê mezkûrî da bit (156) zêrfê lexw (157) dibêjinê; lewra qerargirtina fa'ilê amilî tê da lexw e (158) li nik Meşhûrî, (159) yan lexw e bi nezer (160) zahîrê (161) kelamî (162) li nik Esse'î (163). Hem zêrfê xas (164) jî dibêjinê ji ber xususa (165) amilê (166),

141. muşterek: beşdar, hevbeş, xweypar

142. ewwel: pêşî, yekemîn

143. feqet: bi tenê, tenha

144. te'elluqgirtin: xwepêvegirtin

145. mana fi'lê: wateya lêkerê, yanî ewên ku ji lêkerê hatine afirandin û wateya wê didin, mîna pareng, rader, rengdêr, kempêr, û yên din.

146. zêrfê mecazî: hokerê mînanî (manendî)

147. 'îbaret pêkhatî, çêbûyî

148. carr: daçeka zêrger

149. mecrûr: zêrbar, ev hevok di yên çapkirî û di ya C. de weha ye: "îbaretê ji kullê carr û mecrûran e" yanî hokera mînanî ewa ku ji daçeka zêrger û zêrbarî pêkhatî ye.

150. mu'htac: hewce, pêdivê, xwestek, destteng

151. mute'elliqekî: xwepêgirtiyekî, pêvegirekî. Di yên çapkirî û di C. de weha ye: "mut'elliqê û amilakan: " amilakan piraniya amil e, yanî tewangdêr, birêvebir.

152. lexw: tewş, vale, bêkêr, bêrê, zêde, neçalak, netêrker

153. musteqerr: cihgirtî, cihdayî/ têrker. Di yên çapkirî û di destxeta C. de peyva "zêrf", li pêşya vê bêjeyê û ya berî wê nayê.

154. lewra: çiku, ji ber

155. Eger mute'elliqê wî mezkûr bit ger bêjeya ku hoker xwe pê ve digre li ber çav be.

156. hukmê mezkûrî: yanî ne li ber çav lê mîna be berbiçavî

157. zêrfê lexw: dibe hokera tewş (bêkêr), ya neçalak / netêrker

158. Lewra qerargirtina fa'ilê amilî tê de lexw ye: çiku kirdeya tewangdêrî cihê xwe di hokerî de nagire jî ber veyê jî ew dibe hokera bêrê. Wek hevokê "merertu bi Zeydîn", ez dibêr Zeydê de bihurîm, kirde ku li vir peyvika "tu" (ez) ye cihêkî di nav hokera bêrê de ku "bi Zeydîn" (daçeka zêrger û zêrbar) e nagire. Lê ku tu bêjê "Zeydun emame ke" Zeyd li pêşberî te ye, kirde, "Zeyd", cihêkî di hokerê de, ku "pêşber" e, digre.

159. meşhûr: navdar, yanî di vî warî de dîtina bi nav û deng

160. bi nezer: li gor

161. zahîr: eşkere, berbiçav

162. kelam: hevok, xeber, gotin

163. Li nik Esse'î: li cem dîtina herî rast û eseyî

164. hem zêrfê xas: hokera taybetî. Di yên çapkirî de: "Hem tu bizan zêrfê xas" e.

165. xusûs: nemaziye, taybetmendî

166. amil: tewangdêr, yanî jî ber ku tewangdêrê wê taybetî ye

hem ji ber maê weku tesmiyetdana (167) wî bi lexw (168) di ayet (169) û 'hedîsan (170) de hatiye ji ber terka (171) edebê.

Tu bizan! Di zerrfê lexw da mecrûr (172) bi tenê mensûb e (173) me'hellen (174) yanî ma'nen we teqdîren; (175) lewra ne mebnî ye. (176) Pes (177) te'bîrdana (178) wî me'hellen mucarredê (179) îstîla'hî ye (180), we la meşahet fîhî (181); carr û mecrûr (182) pêk ve me'hel (183) ji e'erabê (184) nîne (185). Ev e ma'na qewlê (186) wan (187) ku dibêjin: "Di zerrfê lexw da la me'helle leha mîn el- e'erabî" (188).

167. **tesmiyetdan**: navdan, binavkirin; yên çapkirî û ya C. weha ne: "hem ji ber maê weku heye di tesmiyetdana wî bi lexw di ayet û 'hedîsan de ji terka edebê".

168. **bi lexw**: bi tewşî, bi bêkêrî, bi bêrêti, di ya destnivîs de " bi lexwîn" e.

169. **ayet**: riste, malikên Qurânê

170. **'hedîs**: gotin û kirinên pêxember

171. **terk**: devjêberdan, jêqerîn. Di vê rêza paşî de piçek tevî hevî heye û wate baş nayê zanîn, lê xuyaye ku mebest pê ev e: Ji ber ku ev hoker di risteyên Qurânê û di gotinên Pêxember de jî tê, rabûne ji bo ku bê edebî nê ji pêla vî navê "lexw" (tewş, bêrê) ve yê "xas" (taybetî) lê kirine.

172. **mecrûr**: zêrbar ku bi daçekê dibe bi zêr, yanî bi dengdarên "i,î" ku nîşanên balvedêriyê ne, tèn xwendin.

173. **mensûb e**: bi ziber e, angu bi dengdara "e" ku nîşana servebariyê ye.

174. **me'heller**: di bin re, bi binehî, bi cîgehî

175. **ma'nen we teqdîren**: bi wateyî û nepenî, yanî tewangeya daviya wan ne li ber çav e, nepenî ye.

176. **Lewra ne mebnî ye**: ev bersiva pirseke nihênî ye, angu çima me (nivîskar) got "ma'nen we teqdîren" çiku "me'hellen" (binehî, cîgehî) nîşana bêjeya "mebnî" yî (netewangbarî) ye; lê hokera *bêrê* tewangbar e û nîşana tewangbariyê jî ku ne berbiçav (le'zî) be wê nepenî û rêzimanî be.

177. **pes**: di yên çapkirî de "bes" e, yanî lê, lêbelê, hew

178. **te'bîrdan**: binavkirin, navdan, ravekirin, biwêjdanîn

179. **mucarred**: xwerû, sade, bêxîş, tazî, li vir bi tenê, hew, bes, xweser

180. **îstîla'hî**: hevqirtin, peyman, lihevkinin. Yanî wek bîngêhî tewangeya hokera bêrê (lexw) watemênî û nepenî ye lê rêzimanناسan li ser li hev kirine û navê "me'hellî" (binehî, cîgehî) lê danîne.

181. **We la meşahete fîhî**: û tu munaqêşe û gotûbêj di vê binavkirinê de nine

182. **car û mecrûr**: daçeka zêrger û navdêrê bi zêr

183. **me'hell**: cih, dewş, şûn

184. **e'erab**: tewangbarî, tewange

185. **nîne**: di yên çapkirî de "timîne" ye

186. **qewl**: gotin

187. **wan**: "ne'hwîyan" (rêzimanناسan)

188. **La me'helle leha mîn el-e'erabî**: nayê tewandin, netewangbar e

Eger mute'elliqê wî⁽¹⁸⁹⁾ ne mezkûr⁽¹⁹⁰⁾ bit, ne di 'hukmê mezkûrî⁽¹⁹¹⁾ da bit zerfê musteqerr⁽¹⁹²⁾ dibêjinê. Lewra me'hell musteqerr e ji bo fa'ilê fi'la me'hzûf, ⁽¹⁹³⁾ yan ji bo fa'ilê îsmufa'ilê me'hzûf li nik Meshûrî, yan bi sebeb⁽¹⁹⁴⁾ îstîqrara ⁽¹⁹⁵⁾ ma'na ⁽¹⁹⁶⁾ 'amilî ⁽¹⁹⁷⁾ tê da li nik essehî. Hem zerfê 'am⁽¹⁹⁸⁾ jî dibêjin ê ji ber 'umûma ⁽¹⁹⁹⁾ 'amilê, lewra wacib e ⁽²⁰⁰⁾ 'amilê wî yek ji umûrê ⁽²⁰¹⁾ 'am bit; we ⁽²⁰²⁾ muqedder ⁽²⁰³⁾ bit, ew bi xwe mutedemmin⁽²⁰⁴⁾ bit. Eger yek ji van hersê şertan mefqûd⁽²⁰⁵⁾ bit nabijînê zerfê musteqerr.

Besrî ⁽²⁰⁶⁾ dibêjin dê mute'elliqê ⁽²⁰⁷⁾ bi fi'lek ji ef'alê ⁽²⁰⁸⁾ 'am ve bit ku: hesele ⁽²⁰⁹⁾ we sebete ⁽²¹⁰⁾ we weqe'e ⁽²¹¹⁾ we wecede ⁽²¹²⁾ we kane ⁽²¹³⁾

189. Eger mute'elliqê wî: eger xwepêgirtiyê zerfî (hokerê). Li vir nivîskar car din dadigere ser beşa duyemîn ji hokera mînanî ku hokera cihgirtî ye.

190. ne mezkûr: negotî, neberbiçav

191. 'hukmê mezkûrî: wek gotî yî, rewsa gotî yî. ev hevok di yên çapkirî de weha ye: "ne mezkûr ne di hukmê mezkûrî da ye".

192. zerfê musteqerr: hokera têrker (cihdayî), yanî hokera mînanî yan hokera bêrê ye ku xwepêgirtiyê wê berbiçav e yan jî hokera cihgirtî ye ku xwepêgirtiyê wê ne berbiçav û ne mîna berbiçavî ye.

193. Lewra me'hell musteqerr e ji bo fa'ilê fi'la me'hzûf: angu çima hokera cihdayî tê gotin? "Çiku kirdeyê lêkerê nîhênî tê de cihdayî ye", yanî dibe cîgeh jî kirdeyî re.

194. sebeb: sedem, hoy, eger

195. îstîqrar: cihgirtin, rawestan, cihbûn

196. ma'na: wate, mane

197. 'amilî: tewangdêr. Yanî j ber ku hokera me di xwe de wateya tewangdêrî digre jê re hokera cihdayî tê gotin

198. 'am: giştî, tevayî, gelemperî

199. 'umûm: giştîbûn, gelemperî

200. Lewra wacib e çiku pêwîst e

201. umûr: tişt, di vir de mebest pê biwêj in. Yanî jê re hokera giştî jî tê gotin çiku divê tewangdêrê wê yek ji wan tewangdêrên gelemperî be û ew navê xwe jî wir bistîne.

202. we: û, di yên çapkirî de di şûna "we" de "hem" e

203. muqedder: nepenî, nihênî, yanî gere lêkera me ya giştî ne berbiçav be.

204. muteddemmin: di xwe de girtî, binvegirtî, bingavî, sergirtî, yanî divê hokera me bi xwe wateya lêkerê di xwe de bigre û wê bîne zimên.

205. mefqûd: tine, wînda, ne li cih

206. Besrî: rêgeha Besriyan, yanî rêzimanasên ku navend û dibistana wan li Besrayê bû.

207. mute'elliq: girêdayî, xwepêgirtî

208. ef'al: piraniya fi'le yanî ku lêker

209. 'hesel: bû, çêbû

210. sebete: cih girt, rawestiya

211. weqe'e: bû, qewimî

212. wecede: hebû, peyda bû

213. kane: bû, li... bû

we labese (214) we îsteqerre ye (215), li nik 'edem (216) qerîna (217) xass (218). Eger qerîne hebit (219) dê mute'elliqê bi fi'lek ji ef'alê xass ve bit (220). Caîz e teqdîra xassê (221) li wufqa meqamî (222), lewra fi'l 'amilekî qewî (223) ye. Hem lewra weku waq'i bibit sille (224) ji bo (225) mewsûlê (226) dê mute'elliqê bi fi'lê ve bit îttîfaqen; (227) bes cihê dî jî dê mute'elliqê bi fi'lê ve bit. Kûfî (228) dibêjin dê mute'elliqê bi îsmufa'ilekî (229) ji ef'alê 'am (230) ve bit, lewra weku waq'î bibit sîfet (231) jî bo (232) mewsûfêkî (233) me'erîfe (234) dê mute'elliqê bi îsmufa'ilî ve bit (235) îttîfaqen; bes cihê dî jî dê mute'elliqê bi îsmufa'ilî ve bit. Hem lewra weku waq'î bibit xeber dê mute'elliqê bi îsmufa'ilî ve bit, lewra esl di xeberî da îfrad e (236) bes cihê dî jî em 'hemil dikin (237) li ser wî. Muxtar (238) mezhebê (239) Kûfîyan e bi xeyr ji sûretê (240)

214. labese: lê kola, lê geriya. təkili danî, sitand dest

215. îsteqerre: cih girt, cih da, rûnişt

216. 'edem: nebûn, tînebûn

217. qerîne: nişan, dirûv

218. xass: taybetî, nemaziyetî

219. Eger qerîne hebit: di yên çapkirî û di ya C. de weha ye: "Eger qerîna xass hebî", yanî ger nişaneke ku lêkerêke taybetî bixwaze hebe.

220. Dê mute'elliqê bi fi'lek ji ef'alê xass ve bit hingê wê xwe bi lêkerêke taybetî ve bigre. Di destxeta C. de "wê mute'elliqê" ye.

221. teqdîra xassê: nepenîkirina lêkera taybetî

222. li wufqa meqamî: li gor (daxwazî, û lêhafîna) cih û hevokî

223. qewî: zexm, xweybirî, xweyhêz, bihêz, bibirî

224. sille: peywendî, peywendehavok

225. ji bo: di yên çapkirî û di ya C. de nine

226. mewsûl: pronava peywendiyê

227. îttîfaqen: bi yekîfî, lihevkirî. Yanî rêzimanaş giş bûne yek ku gava peywendî be wê tewandêr lêker be, çiku divê peywendî hevok be û parenga çalak tevî kirdeyê xwe, ji sê cihan pê ve, nabe hevok çawa ku li pêş jî bihurî.

228. Kûfî: rêgeha Kûfîyan; angorezîmansên ku navend û dibistana wan li Kûfeyê bûye.

229. îsmufa'il: parenga çalak

230. ef'alê 'am: lêkerên giştî ku li pêş hatin rêzkinî

231. sîfet xuyadar, diyargîn

232. ji bo: di yên çapkirî û ya C. de nine

233. mewsûf: pesindayî, xuyadarkirî, diyarginkirî

234. me'rîfe: binavkirî, naskirî

235. îsmufa'ilî ve bit: di yên çapkirî û ya C. de weha ye "îsmufa'ilekî me'rîfe ve bit", yanî parengeke çalakî binavkirî.

236. îfrad e: xweserfîbûn e, yanî ne hevok e.

237. 'hemil dikin: davîjine ser cihê ku dibe pêveber, yanî mîna wî hisab dikin. Di yên çapkirî de weha ye: "hemil dikin li ser wî".

238. muxtar: ya qeç, ya baş

239. mezhebê rêgeh, rêçik

240. sûret rû, wêne, şekil, rewş, cih

weku îttifaqî ye, (241) ku wuqû'a (242) wî sille ye.

Tu bizan! Çi mute'elliqê bi fi'lê ve bit her weki mezhebê Besriyan, çi mute'elliqê bi îsmufa'îlî ve bit her weki mezhebê Kûfiyan em herduyan jê 'hezif dikin (244), fa'îlê wan ji wan (245) xaric dikin (247), mustetîr dikin (247) di zerbê da, dikin fa'îl (248) ji bo zerbê mecazen (249).

Fa'îlê fi'lê ye (250) yan fa'îlê îsmufa'îlî ye (251) 'heqîqeten (252), fa'îlê zerbê ye (253) merfû'ê bi zerbê ye (254) mecazen.

Tu bizan! Ey mubtedî (yo) (255) "es'edeke llahu" (256) Ev 'îlmê (257) weku em îbtîda' (258) pê dikin "îlmê ne'hwê" (259) dibêjinê; çiku (260) wadî'î (261)

241. îttifaqî: hevgerî, yekgerî, yekbûyî

242. wuqû': bûyîn, bûn. Yanî ya baş rêgeha Kûfiyan e lê gava bibe peywendî hingê rêgeha Besriyan çêtir e.

243. Tu bizan! ev hevok di destxeta H. de nine, lê bi ya min ku hebûna wê xweştir bûna.

244. 'hezif dikin: jê davîjin, radikin, jê dibin

245. ji wan: di yên çapkirî de "jê" ye

246. xaric derxistî, jêder, dervayî

246. xaric dikin: derdixin, dertinin

247. mustetîr: veşartî, nihênî

247. mustetîr dikin: vedişêrin, dinihênin,

248. fa'îl: kirde

249. mecazen: bi mînanî, bi mînahî bi manendî, ev peyv di destxeta C. de tune.

250. fa'îlê fi'lê ye: kirdeyê lêkerê ye (li gor rêgeha Besriyan)

251. fa'îlê îsmufa'îlî ye: kirdeyê parênga çalak e (li gor rêgeha Kûfiyan). Di yên çapkirî de ev hevokê han jî heye: "Merfû'ê bi herduyan e": angokerdu bi hev re kirdeyî ditewînin û paşya wan digerin bi pêş (dengdara u).

252. 'heqîqeten: bi rastî, bi rasteqinî

253. fa'îlê zerbê ye: kirdeyê hokerê ye

254. merfû'ê bi zerbê ye: angoker e ya ku wî ditewîne û paşya wî digerîne bi pêş (dengdara "u", yan jî "û"). Di yên çapkirî de herdu rêzên dawî weha çih bi hev guhertine: "Fa'îlê zerbê ye merfû'ê bi zerbê ye mecazen, fa'îlê fi'lê ye yan fa'îlê îsmufa'îlî ye merfû'ê bi herduyan e 'heqîqeten".

255. mubtedîyo: destpêkîro, yê ku nû dest bi tiştekî dike, xişîmo

256. es'edekellahu: xwedê te biparêze, Yezdan te şad bike

257. 'îlm: zanistî, zaniyarî

258. îbtîda': destpêkînin, destpêk

259. 'îlmê ne'hwê: zanistîya tevgernasiyê, zaniyariya hevokristin û peyvnasîne. Peyva "ne'hw" wek feheng bi wateya rê, alî, ber pê ve, qestkirin, mînak, weke, bi qandî û cure tê lê wek zanistî bûye nav jî bo zaniyariya biwênasîn (morfolojî) û tevgerzanî (sîntaks, hevokristin, hevoksazî), yanî tewangeya dawîya bêjeyan di ristina hevokan de.

260. çiku: di çapekê de "leura" ye

261. wadî': daniyar, danêr, sazkar, kesê ku vê zanistê daniye/afirandiyê

gotiye: "un'hw"(262)! Ku îmamê 'Elî ye, (263) rediyellahu 'enhu (264) we keremellahu wechehu (265). Hem "'ilmê e'erabê" (266) jî dibêjinê, lewra îzhara (267) Ma'niyan (268) dikit ji elfazan (269) eger e'erab bi mana îzhar bit (270) Yan îzala (171) fesadê (272) dikit eger e'erab bi mana îzalet ul-fesad bit, (273) yan te'hsîna lefzê (274) dikit eger bi mana 'husn (275) bit. Mewdû'ê (276) vî (277)'ilmî (278) kelîme (279) û kelam (280) in ya'nî (281) mufred (282) û cumle ne (283); mufred jî lê sê qisman e: îsm e û fi'le û herfe (284). Cumle jî li çar qisman e: îsmiye, fi'liye, şertiye û zerfiye (285).

262. un'hw: qest bikin, lê bigerin, ber pê ve herin!

263. îmamê 'Elî: 'Elî ibn Ebû Talib, kurapê Muhammed Pêxember (A. S. S. = 'Eleyhî es-Selatu we es-Selam) û zavayê wî ye, çaremîn xelîfe yê Pêxember (A. S. S.) bûye.

264. Rediye Allahu 'enhu: Xwedê jê xweş û razî be.

265. We keremellahu wechehu: û Xwedê rûyê wî qenc bidêre. Ev hevok di ya çapkirî de nîne. Li gor nivîskar û çend hebekî din daniyarê zanistiya biwêjnasin û hevokistinê 'Elî ibn Ebû Talib e, lê piraniyên çavkaniyan li ser "Eb ul-Eswed ed-Du'afî" ku nivîskarê (katibê) 'Elî ibn Ebû Talib bûye, bûne yek. (9)

266. e'erab: tewang, tewange, deranîn, eşkere kirin, paqîkirin, pak kirin

267. îzhar: eşkere kirin, deranîn

268. me'anî: piraneya "mane'yê ye

269. elfaz: piraneya lefz e yanî bêje, gotin, tiştê ji dev derfê

270. Eger e'erab bi mana îzhar bit yanî ku peyva "e'erab" bi wateya deranîn û eşkerekirin be hingê ew maneya gotin û hevokan dide zanîn.

271. îzale: jêbirin, rakirin

272. fesa'd: xirabî, şaşî, çewtî

273. îzalet ul-fesad bit: yanî gava peyva e'erab bi maneya rakirina çewtiyan be hingê ew çewtî û şaşî jî gotin û hevokan ji holê radike.

274. te'hsîn: bedewkirin, rindkirin, spehîkirin

274. te'hsîna lefzê: bedew kirin û li hevnanîna bêjeyê

275. 'husn: bedewî, rindî, delalî, spehîfî. Yanî gava ew bi wateya bedewî û spehîfî be hingê bi saya wê bêje û hevok spehî dibin û li hev tîn.

276. mewdû': danîni, li vir babet, mijar, biwar

277. vî: di yê çapkirî de "wî" ye.

278. 'ilm: zaniyarî, zanist. Ev peyvîk di ya çapkirî de tune ye

279. kelîme: biwêj, bêje, peyvîk

280. kelam: riste, gotin, xeberdan, axavtin, di vir de mebest pê komek e

281. ya'nî: mebest, angû, yanî, yanî ku

282. mufred: biwêja xweser, xweserbêje, tekbiwêj

283. cumle: hevok, cumle

284. îsm: nav, navdêr

284. fi'l: lêker, kar

284. 'herf: tîp, daçek, veqetandek, paşdanî, pêşdanî, gihanek, gihandek

285. îsmiye: angû (hevokê) navdêrî

285. fi'liye: (hevokê) lêkerî

285. şertiye: (hevokê) mercî, yê egerî

285. zerfiye: (hevokê) hokerî

Ev 'ilmê hanê (286) behsê ji axirê (287) mewdû'ê xwe dikit ji 'heysiyet (288) e'erab (289) û bînaê (290) ve.

E'erab jî li du qisman e: bi 'hurûfan e (291) yan jî bi 'herekatan e (292). 'Hurûf jî sisê ne: "elîf" û "waw" û "ya" (293) ne.

'Herekat jî sisê ne: "demme", "fet'he" û "kesre" ne (294).

Esl (295) di e'erabê da e'eraba bi 'herekatan e; e'eraba bi 'herekatan jî li du qisman e: lefzî ye yan teqdîrî ye (296).

Kullê wa'hidek (297) ji wan (298) jî li du qisman e (299); bi temamî ye yan bi ba'dî ye (300).

E'eraba bi 'hurûfan (301) jî li du qisman e: lefzî ye yan teqdîrî ye.

Kullê wa'hidek ji wan jî (302) bi temamî ye yan bi ba'dî ye.

286 ev 'ilmê hanê: di ya çapkîrî de nîne

287. axir: dawî, paşî

288 'heysiyet: biwar, alî, hêl, awa

289. e'erab: tewange, tewangbarî

290 bîna: netewangbarî, netewange

291. 'hurûf: piraneya herf e, yanî tîp, lê di vir de mebest pê elîf (آ), waw (و) û ya (ي) ne ku rêzîmannasên Êwropî ji wan re dengdarên dirêj dibêjin.

292 'herekat piraneya hereke ye, yanî ser û ber, zêr û ziber (ز, ذ, د) ku ji wan re jî dengdarên kurt tê gotin. Ango li gor nivîskarî tevgerzanî û peyvnaşî (nehw) ew e ku rewşa dengdara dawîya bêjeyê, tewangbarî û netewangbarîya wê bi me dide zanîn.

293. elîf: (آ) tîpa yekemîn ji alfabeya Erebi

293. waw: (و) tîpa berî ya paşî ji alfabeya Erebi

293. ya: (ي) tîpa dawî ji alfabeya Erebi. Ev hem tîp in, hem dibin dengdarên dirêj û hem jî dibin nişanên tewangeyê

294 demme: pêş, ber (د)

294 fethe: ziber, ser (ز)

294 kesre: zêr (ر), ev jî hem dibin nişana tewangeyê û hem jî dibin dengdarên kurt.

295 esl: hîm, bingeş, asas

296 lefzî: bêjeyî, devikî, berbiçav

296 teqdîrî: nepenî, nihênî, nixumî

297. kull: her, giş, hemû, tev

297. wa'hi d: yek, tek, tenê, tekane

297. kullê wa'hidek her yek

298 ji wan: ji tewangeya bêjeyî û ya nepenî

299. li du qisman e: li ser du beşan e; ev hevok di ya çapkîrî û di destxeta C. de nîne.

300 bi temamî: yanî tewangeya dawîya wan yan hemû bi bêjeyî (berbiçav) ne, yan jî hemû nepenî ne.

300 bi ba'dî: yanî hinek ji tewangeya wan bi bêjeyî û hinek jê jî nepenî ne.

301. e'eraba bi 'hurûfan: tewangeya bi dengdarên dirêj jî dişa li du beşan e

302. kullê wa'hidek ji wan jî: ev der jî "lefzî ye yan teqdîrî ye" heya vir di ya destxet de nîne; xuyaye nêzik derbasbûye ku loma nivîskarî dubare nekiriye.

Eqşamê e'erabê (302) geniyan şeş (303) ev e 'hukmê (304) îsmê (305) mu'reb (306). Emma (307) heçika îsmê mebnîyê weku (308) muş abihê (309) bi 'herfê ye bi muş abehetekî (310) qerîb, (311) çi gava (312) waqî' bibit (313) di mewqî'ê (314) musennaî (315) da dê mu'reb bit (316) bi ba'dekî (317) ji 'hurûfê (318) me'hellî (319) Ya'nî bî el-elîfî raf'an (320) we bî el-yaî nasben we cerren, (321) her wekî mu'rebî lakîn (322) ew lefzî ye; ma 'edaê (323) wan (324)

302. eqşamê e'erabê: beşen tewangeyê

303. geniyan şeş: bûne şeş. Ya rastî ew bû ku bigotîna heşt ne şeş, çiku dengdarên kurt yan giş yan jî hinekji wan bêjeyî ne û yan giş yan jî hin nepenî ne, ev bûn çar. Her weha dengdarên dirêj jî yan hemû yan jî hinek bêjeyî ne û yan tev yan jî hin nepenî ne, ev jî bûne çar û tev li ser hev dibin heşt. (10) Ez nizanîm çima nivîskarî gotiye şeş lê dibe ku yan ji bîra wî yan jî ji bîra wanê ku dawiyê ew nivîsandibin çûbe.

304. 'hukmê: rewşa, halê

305. îsm: navdêr

306. mu'reb: tewangbar

307. emma: lê, lêbelê, bes

308. mebnîyê weku: di yên çapkirî û di ya C. de "mebnî ku" ye, yanî navdêrê netewangbar ku.

309. muşabih: mîna, weke, fena, nola, layî

310. muşabehet: mînatî, wekeyî, mînanî, mînahîfî

311. qerîb: nêzîk, di yên çapkirî de "qerîb" ye, yanî xurt, mebest jê pronovên îşarkî ne û lêkera raborî ye.

312. çi gava: di yên çapkirî de "her cihê weku" ye

313. waqî' bibit: têkeve, bibe

314. mewqî': cih, dewş, şûn

315. musenna: dual, dualî, cotane

316. Dê mu'reb bit: wê tewangbar be, wê bê tewandin

317. ba'dek hinek, çendek

318. 'hurûf: piraneya 'herf e mebest pê dengdarên dirêj in

319. me'hellî: bi binehî, bi cigehî, cigirî, yanî meriv yê netewangbar di cihê tewangbarî de hesab dîke û li wê gorê tewange didê, hingê tewangeya wî dibe cigehî.

320. ya'nî bî el-elîf raf'an: ev hevok ji ya destxet kême; yanî kirdebarî (pêşbarî) ya wî bi elîfê (l) ye û elîf di cihê pêşê (dengdara u) de tê hesabê.

320. ref': kirdebarî, pêşbarî

321. we bî el-yaî nasben we cerren: servebarî (ziberbarî) û xwedîbarî (zêrbarî) ya wî ji bi yaê (س) ye; yanî ya dikeve dewsa ziber û zêrê (dengdarên e, i, î) û dibe tewangeya cigehî.

322. lakîn: lêbelê, bes

323. ma: tişt, yê, ya, yên

323. 'eda: ji bilî, xeynî

323. ma 'eda: ji bilî, xeynî

324. wan: di yên çapkirî de "wê" ye, yanî ji bilî dualî ku ew jî tekane û pirane ne.

bi temamiya (325) 'herekatê (326) me'hllî ne. Ev e 'hukmê ismê mebnî (327). Emma heçika Fi'la bi xeyr ji fi'la madî (328) we emrê bi sixe (329) we mue'kkedê bi "nûna seqîle" (330) we fi'la cem'a mue'nnesan, (331) lewra ew mebnî ne (332), tu nezer ke (333); Yan xalî (334) ye ji "nûna" e'eraba (335) weku la'hiqî axirê fi'lê dibit (336) di pey "elif" û "waw" û "ya" a demîrê de (337) yan ne (338). Eger xalî ye, ew ji yan lam ul-fi'l (339) se'hî'h e (340) yan ne. Eger se'hî'h bit dê merfû' bit bi demmê (341), mensûb bit bi fethê (342), meczûm bit (343) bi 'hezfa 'herekê (344) lefzen (345) di hersiyana de çi salim bit çi ne (346).

325. **temamî:** tevayî, gişti

326. **'herekat:** ser û ber, zêr û ziber yanî dengdarên kurt

327. **mebnî:** netewangbar

328. Emma heçika fi'la bi xeyr ji fi'la madî: piştî danezanîna tewangbarî û netewangbarîya navdêrî û awayên tewangeya wî, nivîskarî rabû dest bi rewşa tewangeya lêkeran kir. Yanî heç rewşa lêkeran ji bilî ya raborî.

329. **we emrê bi sixe:** û raweya fermanî

330. **we mue'kkedê bi "nûna seqîle":** û ew lêkera ku bi nûna (ن) giran (fonemşidandî) hatibe eseyî û sexbirî kirin, mîna: "*le yensurenne*" bêguman wê ew alîkarî bike.

331. **we Fi'la cem'a muennesan:** ev hevok di ya çapkirî de weha ye: "*We fi'lu cemdêti el-mue'nnesî*", ango û lêkera mê ya pirane.

332. **Lewra ew mebnî ne:** yanî çima ji bilî van? Çiku evên me goî netewangbar in. Di yê çapkirî û ya C. de weha ye: "*Lewra ew jî mebnî ne*".

333. **Tu nezer ke:** yanî ji bilî vanên ku me jîmart încar tu li yê mayî binihêre, di yê çapkirî de "*nezer bike*" ye

334. **xalî:** vale, bêtişt

335. **nûna e'eraba:** di yê çapkirî de "*nûna e'erabê ya*" ye, ango paşdaniya nûn (ن)ê ku di lêkerên piranî dual û tekaniya kesa duyemîn de dibê nîşana tewangeyê

436. **weku la'hiqî axirê fi'lê dibit:** ew nûna ku bi dawîya lêkerê ve dizeliqê.

337. **Di pey "elif" (ل) û "waw" (و) û "ya" (ي) a demîrê da:** di zimanê Erebi de ev hersê tîpên ku me qal kir di pirane û dual de, her weha dema ku ji bo kesa duyemîn be pronav têne hesabê û nûna ku li pey wan jî têne nîşana tewangeyê ye. (11)

338. **yan ne:** yan ew nûn tê de heye, ji ber ku elif, waw û ya qebûla tewandinê li xwe nakin loma nûn ji pêla wan ve tê tewandin. (12)

339. **lam ul-fi'l:** tîpa bêdeng ya dawîya reha lêkerê; di yê çapkirî de "*wê*" jî heye.

340. **se'hî'h e:** tekûze, bê ku ji tîpên nîşana jariyê ("elif": ل, "waw": و û "ya": ي) xalî ye.

341. **Dê merfû' bit bi demmê:** wê kirdebarîya wê bi pêşê be, yanî wê dengdara dawî, ku nîşana tewngeya wê ye, pêş be.

342. **Mensûb bit bi fet'hê wê ziberkêşî û ziberbarîya wê jî,** yanî ku daçeka ziberger (ز) bê ser û wê bitewîne dê tewangeya dawîya wê bi ziber be.

343. **mezcûm bit:** wê rawestkêş û rawestbar be

344. **bi 'hezfa 'herekê:** bi jêbirina dengdara kurt

345. **lefzen:** bi bêjeyî, berbîçav

346. **çi salim bit çi ne** di yê çapkirî de weha ye: "*mutkeqen, ya'nî çi salim bit çi ne*" yanî gava tîpa bêdeng ya dawî ne yek ji tîpên jarî be hingê lêker bi tevayî tekûz be yan na bê weku yek ji herdu tîpên din ya jarî be jî, disa rewşa tewandinê wê naçuhire.

Eger mu'tel e-lam (347) bit dê merfû' bit teqdîren (348), meczûm bit bi hezfa lam ul-fi'lê (349) mutleqen (350), mensûb bit (351) lefzan eger bi "waw" û "ya" ne (352), teqdîren eger bi "elîf" ê ye (353). Eger xalî nine ji "nûn" a e'erabê (354) dê merfû' bit bi subûta "nûn" ê, (355) mensûb û meczûm bit bi suqûta "nûn" ê (356) fi el-kullî mutleqen (357). Her wekî hatiye zanîn di "Tesrîf" ê da (358). We Allhu e'elemu bi es-sewab (359) we îleyhî el-mercî'û we el-me'ab (360).

347. mu'tel ul-lam: yanî tîpa bédeng ya paşî yek ji tîpên jarî be

348. Dê merfû' bit teqdîren: hingê wê kirdebarî (pêşbarî) ya wê nepenî be, yanî wê pêşa (dengdara kurt "u") dawîya wê ne berbiçav be.

349. Meczûm bit bi hezfa lam ul-fi'lê: wê rawestbarîya wê bi jêbirina tîpa bédeng ya dawî be, yanî gava daçeka rawestgêr (ل) hate ser, wê tîpa dawî ya bédeng jê here.

350. mutleqen: ferq nake çî ew tîpa dawî "waw" be yan "ya" be yan jî "elîf" be.

351. mensûb bit di yên çapkirî û di ya C. de "dê" heye, angò wê ziberbar be.

352. Lefzen eger bi "waw" û "ya" ne: angò gava tîpa dawî "waw" yan jî "ya" be wê zibera wê berbiçav be.

353. teqdîren eger bi "elîf" ê ye: yanî ku tîpa dawî elîf be hingê dê ziberbarîya wê nepenî be û zibera wê xwuyaneke. Di destxeta C. de peyva "yan" jî heye.

354. Xalî nine ji nûna e'erabê: ku nûna tewangeyêtê de hebe, bê weku pirane, dual, yan jî ji bo kesa duyemin be; di yên çapkirî û ya C. de "nûna mezkûre" ye, angò ya goşî

355. Dê merfû' bit bi subûta "nûn" ê: wê kirdebarîya wê bi mayîna tîpa "nûn" (ن) ê be.

356. Mensûb û meczûm bit bi suqûta "nûn" ê dê ziberbarî û rawestbarîya wê jî bi jêbirin û jêketina tîpa "nûn" ê be, yanî gava daçeka ziberger û ya rawestger bê ser hingê tîpa "nûn" ê jê diçe.

357. Fi el-kullî mutleqen: bê qeyd û merc di hemûyan de, angò di hemû tîp û rewşên vanên goşî de weha ye. Ji bo ku meriv qenc tê bigihê hem divê haya meriv ji rêzimana Erebi ya kevn (serdema navîn) hebe û hem jî gere ev babet hê firehtir bê rave kirin, lê hingê jî ew gelekî dirêj dibe û derdikeve dervayî mebestê jî.

358. Di Tesrîfê da: mebest pê Tesrîfa Kurmançî ye, ew pirtûkeke bi kurdî ye ku qala lêkemasîya zimanê Erebi dîke. Dibe ku mebest pê rêzimana Erebi beşa lêkemasîyê be jî lê ew hê bêhîr bi peyva "Serf" tê bi nav kirin, loma jî nêzikîr e ku Tesrîfa Kurmançî be û ger mebest pê ew be jî hingê wê ne dûr be ku nivîskarê van herdu pirtûkan, yanî "Zirûfa Kurdî" û "Tesrîfa Kurmançî", yek kes be. Hem zimanê wan herduyan û yê Terkîba kurdî (ew jî pirtûkeke li ser rêzimana 'Erebî bi Kurdî ye) jî pir nêzi hev in, herweha li gor ansiklopedîya îslamî jî nivîskarê van hersiyar yek e. (13) Lê mixab in di destê me de tu xwepêgirekî (piştêk, delîl) sed der sed nine.

359. We Allahu e'elemu bi es-sewab: û Xwedê çêtir bi rastîyê dizane.

360. We îleyhî el-mercî'û we el-me'ab: û nîya zivirandin û dagerandinê her bi bal wî ve ye.

Jêrenot

- 1) Di vê nivîsara Malmîsanîj ya ku di Kovara "Tarih ve toplum" de ye, bahsa Zurûfeke ne çapkiri ya Mele Xelîlê Sêrtî jî tê kirin. Ne dûrî aqila ye ku ev Zurûfa di destê me de ya M. Xelîl be jî. Çi ku jî vê Zurûfê pêştir ez rastî tu Zurûfên din nehatime û jî xwe ev jî heyanî nêzî salên 60'î (1960) nehatibû çapkirin. (Tarih ve Toplum, sayî (hejmar) 55, temmûz (tîrmeh), Iletîşim Yayınları, İstanbul, 1988, rûpel 59.)
- 2) The Encyclopaedia of Islam, first ed. vol. 4, Kurd û Kurdistan, New York, Leiden, 1927, r. 1154.
- 3) Ji pêşgotîna Mehmûd Beyazîdî ya li ser pirtûka Elî teremaxî ya bi navê "Haza Kîtab Sarf Lîsan Kurdî" (Alî Taramakhî, Arabic Grammar in Kurdish Language, Seventeenth century A. D., Comments and Research Dr. Marouf Khaznedar, University of Baghdad, Baghdad, 1971, rûpel 27. Di dawîya hinek notên (haşîkên) ser "Ewamîla Curcanî" di r. 1'ê de, navê "Terkîba Mele Resûl" û di r. 10'an de jî navê "Terkîba Mela 'Elî" wek çavkanî derbasdibe. Herweha di dawîya hin notên ser pirtûka bi navê "Sa'dullah es-Saxîr" de ku "Ewamîla Curcanî" bi Erebî şîrove dîke, jî navîna wusa tîn. Li wir di rûpelê 72'an de wek çavkanî navê "Terkîba mela 'Elî eş-Şeyxanî" û di rûpelên 77, 92, 94, û 95'an de jî "Terkîba Mela 'Elî" derbasdibe. Bes wek naverok ew not û "Terkîba" ku di destê me de ye qê hev naçirîn, jî xwe jî bilî ya pêşîya "Ewamîla Curcanî", ku li ser navê "Mela Resûl" e, cihên din giş nakevî ber hukmê vê "Terkîba" ku di destê me de ye. Yanî xuyaye ku wê Terkîbê heyanî dawîya "Ewamîla Curcanî" şîrove kiriye, lê ya di destê me de, çawa ku bihûrî, bi tenê rûpelê pêşî yê "Ewamîla Curcanî" şîrove dîke. ('Ebd el-Qahir el-Curcanî, 'Ewamil, jî nav Hazîhî Mecmû' er-Resail en-Ne'hwîyye el-Cedîde, weşanxane ne diyar e, n. p. (no place), n. d. (no date))
- 4) Abdulreqîb Yûsîf, Şairên Klasîk ên Kurd, Jîna Nû Uppsala /Sweden, 1988; (Elî Şêr jî tîpên Erebî guhertiye yê latînî), r. 20, 21, 22, 23.
- 5) Qenadê Kurdo, Tarîxa Edebyata Kurdî, Roja Nû, Stockholm, 1983, r. 40, jî A. Jaba, Recuil, de notice et récits kourds, ruyê 18-19.
- 6) Ji lêkolîna Marûf Xeznedar ya li ser berhema Elî Teremaxî ya ku navê wê li jor bihûrî, rûpel 27.
- 7) Ji noteke ser Zurûfa Kurdî, jî nav (Hazîhî Mecmû' er-Resail en-Ne'hwîyye el-Cedîde, weşanxane ne diyar e, n. p., n. d., r. 17). Christopher Toll, Den Arabiska Litteraturen, P. A. Norsted & Sönners Förlag, Stockholm, n. d., r. 86.
- 8) Ji Zurûfa Kurdî a nota 7'an. "Den Arabiska Litteraturen" a nota 7'an, r. 86.
- 9) "The Encyclopaedia of Islam, The University of Manchester, Manchester/England 1982, new edition Supplement fascicules 5-6 and vol. VII, r. 913. The Cambridge History of Arabic Literature, Religion, learning, and science in the 'Abbasid Period; Ed. by M. J. L. Young, J. D. Latham and R. B. Serjeant, Cambridge University Press, Cambridge, 1990, r. 121.

10) Ji kurteraveyêke (haşîyêke) ser Zurûfa Kurdî ku ji "Cami"yê (navê kitêba 'Ebd er-Rahman Camî ye) hatiye girtin, r. 20. (Hazîhî Mecmû' er-Resail en-Ne'hwiye el-Cedîde)

11) [Teskîfa Mele Eliyê Şînoyî], Eli ibn Şêx Hamid el-Eşnewî (Şînoyî), "Teskîf", el-Mekteb el-Erebîyye, Bexdad, n. d., r. 52. Muhammed İbn Ecûm, Ecûmîyye, Brünnow/Fischer çap 7 Otto Harrassowitz / Wiesbaden 1988 r. 172-173. İbn el-Hacîb, Kafîye, ji nav "Muqeyyed Ne'hw Cumles", Salah Bilici Yayınlan, İstanbul, n. d., r. 72.

(12) Li nota 11 binihêre!

(13) The Encyclopaedia of Islam, first ed., New York, Leiden, 1927, vol. 4, Kurd û Kurdistan, r. 1154.

Institut kurde de Paris

Institut kurde de Paris

TERKÎBA KURDÎ

YA

MELE YÛNISE HELQETÎNÎ

Institut Kurde de Paris

Institut kurde de Paris

Tu bizan! Du mezheb (1) carî (2) bûne (3) di terkîba (4) " Bismîllahî " (5) da: Mezhebê Besriyan (6), Mezhebê Kûfiyan (7); li mezhebê Besriyan cumleyê fi'li ye (8) li mezhebê kûfiyan cumleyê îsmî ye (9).

1. mezheb: rêgeh, rêçik

2. carî: herek, herikî, rewan

3. carî bûne: rewan bûne, li vir çêbûne, hatine

4. terkîb: hevdu danî, li vir hevok danî, hevoksazî

5. bismîllahî: (bi îsmî Allahî) Ango binavê Xwedê, ev beşek ji risteya pêşî ya destpêka Qurânê ye, tevahiya wê: "Bismîllah îr-Rehman îr-Rehîmî" ye, anga bi navê Yezdanê pak î dilovan û mihrîvan. Ji yek beşekê pê ve, ew (bismîllahî. . .) di destpêka her beşa (sûret) Qurânê de tê, ji xwe di nav ol û toreya îslamê de her pirtûk, hema çî bê her kar jî, pê tê vekirin; pirtûka ku destpêka (ser fetiha) wê ne pê be bê bereket (zêdayî, xêr û bêr) tê hesabê.

6. mezhebê Besriyan: Di rêzimana Erebi de dîtin û rêgehên heft pêşî, ku timî li hember hev derketine du heb in. Digel ku piştre li Bexdayê yeke din jî derket û jî boyekîtiya van xebitî jî, lê dîsa yê bingehî û sereke ev herdu ne. Yek ji wan ya Besriyan e; ji ber ku destpêka vê dîtinê ji bajarê Besreyê, ku dikeve başûrê îraqa niha, derketiye û bingehê dibistana wan jî li wir hatiye avêtin, ew bi rêgeha Besriyan hatiye bi navkirin. Xebata vê rêgehê danîna qaideyan ji bo zimanê Erebi li ser bingehê hîwuşî, pîvanberî û qandîtiyê bû. Rêzimannasên sereke ku vê dîtinê parastin ev in: Sibeweyhî, Exfeş, Muhammed, Salîh îshaq, Ebûbekr, îbn (kurrê) Durusteweyhî, Muhammed îbn Sebirman, îbn Kîsan Ebû (bavê) el-'Hesen, Zeyd, 'Elî, Muhammed îbn el-'Huseyn, Ebû el-Fel'h, 'Elî îbn Mu'min, eş-Şelûbîn, Suleyman îbn isa, serokê van gişan jî Sibewehiyê iranî bûye (1) Di destxetê de "emma mezhebê Besriyan" e.

7. mezhebê Kûfiyan: Yek ji wan rêgehên jî ya Kûfiyan e ku bingeh û dibistana wê li bajarê Kûfeyê bûye. Xebata vê rêgehê jî li ser danîna qaideyan zimanê Erebi li gor rewşa ziman ya heftî bûye, bê pîvanberî û hîwuşî. Rêzimannasên ku di bin pêşikvaniya Kessaî de vê dîtinê diparastin ev in: el-Kessaî, el-Ferra', Muberrred, Ebû el-'Ebbas, îbn el-Enbarî, û Yusuf. (2) Di destxetê de "emma mezhebê" ye.

8. cumleyê fi'li ye: hevokê lêkerî ye, çiku destpêk (li gor rêgeha Besriyan) bi lêkerê nepeî ye, mîna "eqreû bi îsmî Allah" bi navê Xwedê ez dixwînim.

9. cumleyê îsmî ye: hevokê navdêrî ye, çiku li gor Kûfiyan jî destpêk bi navdêrê nepeî ye, mîna "qiraeti bîismîllahî" xwendina min bi navê Xwedê ye.

Emma (10) li nik mezhebê besniyan "ba" (11) 'amilê (12) lefzî (13), sema'î (14) herfek (15) ji hurûfê (16) carr e (17). Wadi'ê (18) wed'a (19) wê kiriye ji bo musa'hebe (20), yan ji bo mulabese, (21) yan ji bo îstî'ane (22). Mebniyê (23) lafz el-kesr e (24) bînaekî eslî ye (25), lewra mebnî jî li du qisman e (26); mebnî ul- esl e (27) ku fi'la madî (28), emrê bi sixe (29), herf (30), cumle (31) ne; yan mebnî ul-'aridî ye (32) ku ma 'edaê (33) wan ji mebniyatan e (34). Mebnî ul-'aridî jî li du qisman e (35); lazimî ye (36) bê weku tu cara mu'reb (37) nabî wekî niha demaîr we xeyrê wan (38).

10. **emma**: heçika, lêbelê, bes, lê, heçî, di çapa destxet de "emma bînaen li mezhebê" ye.

11. **ba**: tîpa " b" (ب) ya pêşya "bî ismillahî"

12. **'amil**: tewangdêr, tewangêr

13. **lefzî**: berbiçav

14. **sema'î**: bihîstî, sehkirî li vir bi lêkolînî

15. **'herfek tîpek**, li vir daçekek

16. **'hurûf**: piraneya " 'harf " e ango tîp, li vir daçek

17. **carr**: zênger, ango daçeka zênger e ku navdêrê pey xwe bi zêr (dengdara "i, î") dide xwendin, di destxetê de "carre ye" ye.

18. **wadi'**: daniyar, danêr, çêker, sazkar

19. **wed'**: danîn, çêkirin, sazkirin, cihdan

20. **musa'hebe**: hevaltî, xweyîfî. xwedîfî

21. **mulabese**: peywendî, têkilî, destdan

22. **îstî'ane**: alikarî, daxwaza alikariyê

23. **mebnî**: netewangbar

24. **lefz el-kesr e**: bi zêr tê bilêvkirin

25. **bînaekî eslî ye**: ger "bi" yek hebûna dê xweştir bûna, ango bi netewangbariyêke bingehî.

26. **Lewra mebnî jî li du qisman e**: ev bersiva pirseke nihênî ye, ango bo çi netewangbariyêke bingehî? "Çiku du beşên netewangbariyê jî hene". Di destxetê de peyvika "jî" nîne.

27. **mebnî ul-esl e**: netewangbarê bingehî ye

28. **fi'la madî**: lêkera (dema) raborî

29. **emrê bi sixe**: raweya fermanî

30. **'herf**: tîp, daçek, veqetandek, paş- û pêşdanî, gihanek, gihandek

31. **cumle**: hevok, komek, di destxetê de ev der weha ye: "demaîr we emrê bi sixe we muekkedê bi nûna seqîle we 'herf we cumle ye.

32. **mebnî ul-'aridî**: netewangbarê peydabûyî, ango ne eslî ye lê ji ber hinek sedeman bûye netewangbar, di ya destxet de peyvika "yan" kêm e.

33. **ma 'eda**: yên mayî, yên din.

34. **ji mebniyatan**: jî netewangbaran, ji bilî wan netewangbarên ku me got yên din hemû, yên peydabûyî ne.

35. **Mebnî ul-'aridî jî li du qisman e**: netewangbarê peydabûyî jî du beş in

36. **lazimî ye**: pêwîstî ye, gerekî ye, li vir hertimî ye

37. **mu'reb**: tewangbar, navdêrê ku tê tewandin

38. **demaîr we xeyrê wan**: pronav û yên jî bilî wan, di ya destxet de weha ye "demaîr we esmaul-îzret we mewûlât we xeyrê wan" yanî pronav, pronavên peywendiyê, yên nişandane û yên din.

Yan xeyrê lazimî (39) ye bê weku geh mu'reb e geh mebnî weki niha "qabl" o we "be'd" o (40).

İsm: (41) İsmekî mufred î me'erife ye (42) bi sebeb (43) îdafedana (44) wî bi bal ma be'dê (45) xwe ve ku Allah e, (46) bi îdafekî me'newî (47). Lewra îdafa jî li du qisman e (48); me'newî ye ku îdafa xeyrê (49) sîfetî (50) bi bal me'emûlê (51) xwe ve, yan îdafa sîfetî ye bi bal xeyrê me'emûlê xwe ve wekî niha "mesarî'û Misre" (52). Ew jî (53) faîda te'rîfê (54) didit eger mudafu îleyhiyê (55) wê me'rîfe (56) bit wekî niha di êre (57) da, yan faîda teksîsê didit (58)

39. **xeyrê lazimî:** ne pêwistî, li vir ne hertimî, ango carna netewangbar in lê carna jî dibin tewangbar.

40. **"qabl" o we "be'd" o:** Yanî mîna bêjeyên "qabl" û "ba'd" ku di sê cihan de tewangbar in lê di cihê de (gava mebest pê wateyên wan in) netewangbar in. (3)

41. **İsm:** peyva İsm ya di "bîsmillahî" de, ango nav, navdêr

42. **İsmekî mufred î me'rife ye:** navdêrekî tekane û binavkiri ye

43. **bi sebeb:** ji ber, bi sedem

44. **îdafa:** tarîfkarî, nasandin, pêvedanîn, lêzêdekirin

45. **ma be'd:** yê î pey, yê pişt, yê ku li pey tê, lipeyhatî, bêje yan jî hevokê ku li dû tê.

46. **Allah:** navek ji yên Xwedê ye, ango peyva İsm bi bal navê Xwedê ve hatiye dayîn û ji wê bûnê jî bûye nasdar çiku di zimanê Erebi de (çawa ku wê nivîskar ji bibêje) pênc sedemên binavkirinê hene, yek ji wan jî nasandina (îdafeya) bi ser navdêrekî binavkiri ve ye.

47. **ma'newî:** rêzimanî, wateyî

48. **Lewra îdafa jî li du qisman e:** çiku du beşên tarîfkariyê hene loma jî nivîskarî got "bi îdafekî ma'newî".

49. **xeyr:** ne, bil, bilî, xeynî

50. **sîfet:** xuyadar, diyargîn, li vir rengdêr, xurdezd

51. **me'mûl:** tewanggir, tewandî, yê ku tê tewandin, yanî tarîfkariya wateyî ew e ku navdêrek bi bal tewnggirê (yê ku hatiye tewandin) xwe ve bê dayîn mîna "xulamu Zeydîn" (rêncberê Zeyd), Zeyd li vir nasdêr e j bo navdêrekî ne xurdezd (ne afirandiyê ji lêkerê) ku xulam e. Di destxetê de ev nivîrêza han jî heye "wekî niha xulamu Zeydîn dibêj".

52. **mesarî'û Misre:** deriyên Misrê yên duqane; bingehê wê "mesarî'û ehli el-Misr" ye ango deriyên gelê Misrê yên duqane. Di vir de "mesarî" bi bal "Misre" ve hatiye dayîn û ew ne tewanggirê wê ye, çiku tewnggirê wê "ehli" ye. Di ya destxet de peyva "dibêj" jî heye.

53. **ew jî:** nasandina (îdafeya) rêzimanî jî, di ya destxet de peyvika "jî" nîne.

54. **faîda te'rîfê didit:** kelka binavkirinê dide, yanî navdêrî binav dike û did naskirin.

55. **mudafu îleyhî:** tarîfkar, nasdêr, di destxetê de "mudafu îleyhiyê wê" ye.

56. **me'rife:** binavkiri, naskiri.

57. **êre:** vir, hire, yanî di hevokê "bî İsmillahî" de.

58. **faîda teksîsê didit:** kelka taybetmendiyê dide.

eger mudafu îleyhî nekîre bit (59) wekî niha “xulamu reculîn” (60) dibêjî. Yan lefzî ye (61) ku îdafa sîfeti (62) ye bi bal ma’ mûlê xwe ve wekî niha darîbû Zeydîn (63) dibêjî. Ew faîde nadit îlla (64) texfîfa (65) bi hezfa nûnê (66) di tesnî û cem’an de (67), yan bi hezfa tenwînê (68) di mufredatan de (69) eger bi ma’ na hal (70) û îstîqbal (71) bit, eger bi ma’ na madî (72) bit ew faîde didit (73) wekî niha “El-’hemdu lillahî fatîr îs-semawâtî we el-erdî” (74) dibêjî. Lefz mecrûr (75) cerre bi kesr e (76), carr

59. mudafu îleyhî nekîre bit: Yanî gava nasdêr (balvedêr) nebinavkirî be hingê nasandî (mudaf) nabe binavkirî lê bi taybetmendiya xwe ji yên di cuda dibe.

60. xulamu reculîn: rênberê zilamekî, li vir “xulam” bûye yekî taybetî ango xulamê zilamekî ne yê jinekê yan jî xulamekî ji xulamên.

61. yan lefzî ye: yan nasandina wateyî ye çawa me li pêş got, yan jî nasandina berbiçav e.

62. sîfet: rengdêr, li vir xurdezad

63. darîbû Zeydîn: yê ku li Zeydê dide

64. îlla: bil, xeyn, bilî

65. texfîf: sivik kirin, hêsayî kirin

66. ‘hezfa nûnê: jê ketina tîpa “n” (ن) ya Erebi. Di çapekê de “bî hezfa en- nûn” e.

67. di tesnî û cem’an de: ango di dual û piraneyan de ew “n” (ن) jê diçe, mîna “darîba Zeydîn” ku eslê wê “darîbanî” bû û “darîbû Zeydîn” jî ku bingehê wê “darîbûnê” bû, ev hevok di ya çapkirî de nîne.

68. ‘hezfa tenwînê: jê ketina nûngînyê (َ , ِ , ُ : un, en, in). Di çapekê de “bî ‘hezfa tenwîn” e û di ya destxet de jî peyvika “hezfa” tune

69. di mufredatan de: yanî nasandina berbiçav di tekaneyan de jî, ji bo sivikbûn, nûngînyê jê dixîne, mîna “darîbû Zeydîn” ku eslê wê “darîbun” bû. Ev hevok di ya çapkirî de tune.

70. ‘hal: “zeman el- ‘hal” dema niho

71. îstîqbal: yanî “zeman el- îstîqbal” dema dahatû

72. madî: yanî “zeman el- madî” dema raborî

73. ew faîde didit: ango gava mana dema raborî bide hingê ew balvedayiyê xwe bi nav dîke û digerinê nasdar, di destxetê de “ew faîda te’rifê didit” e.

74. El-’hemdu lillahî fatîrî es-semawâtî we el-erdî: pesn û payedarî ji Yezdanê afirînênde yê erd û esman re be. Li vir, ji ber ku afirandina erd û esmana di dema bihûrî de çêbûye, peyva “fatîr” dibe binavkirî çûku nasandin mafê binavkirinê dide.

75. lefz mecrûr: Bi zêrê (daxdara “î,î”) tê bilêvkinin, di destxetê de “lefz mecrûrê bi yaê” ye lê xuyaye ku şaş e.

76. Cerre bi kesr e: nişana zêrbarî wê zêr e. Di zimanê Erebi de tewange bi tewandin û guhrandina paşxa bêjeyê çêdibe. Ew tewange geh berbiçav tê geh jî nepenî yan jî binvehî tê, ew jî li gor daxwaziya tewangdêrê xwe dibe çar beş:

1. Kirdebarî (رفع) ku di zimanên Ewropî de jê re *nomînative* tê gotin.

2. Servebarî (نصب) ku di zimanên Ewropî de dibe *accusative*.

3. Zêrbarî yan *xwedîbarî* (جرم) ku di zimanên Ewropî de dibe *genitive*.

4. *Rawestbarî* (جرم/جزمة) ku Ewropî jê *rejusiv* dibêjin; dema xwendinê meriv li ser

û mecrûr (77) zerfê xass e (78), mute'elliqê (79) bi fi'leke muqedder (80) ve ye di hukmê (81) melfûzî (82) da ku "eqre'û" (83) ye li nik essehî (84).

radiweste. Hersiyên pêşî ango kirdebarî, servebarî û zêrbarî yan xwedîbarî ji bo nişana tewangeya navdêrî ne lê herduyên pêşî tevî ya dawî ango kirdebarî, servebarî û rawestbarî jî nişana tewangeya lêkerê ne.

Her yek jî wan jî çend dirûvên wan hene:

pêş (ضمه = ُ - ۛ), *waw* (و), *elif* (ا) û *nûn* (ن) nişanên kirdebariyê ne.

Pêş di çar cihan de tê: di navdêrê tekane de, di piraneya bêqaide de, di piraneya tekûz î mê de û di lêkera dudemî (مضارع) ya sade de.

waw jî di du cihan de tê: di piraneya tekûz de û di şeş heb navdêr de, ku ji wan re (أسماء الستة) esma us-sitte tê gotin.

Elif jî di navdêrê dual de tê.

Nûn jî ji bo lêkera dudemî ye, lê bi şertê ku ew dual, yan pirane, yan jî ji bo kesa duye-mîn be.

Pênc nişanên servebariyê jî hene:

1. *Ziber* (فتحه = َ - ۛ) di sê cihan de tê:

Navdêrê tekane, navdêrê pirane yê bêqaide û lêkera dudemî ya sade.

2. *Elif* di her şeş navdêrên li jor bihûrî de tê.

3. *Zêr* (كسره = ِ - ۛ) di piraneya tekûz î mê de tê.

4. *Ya* (ب) di pirane û dualan de tê.

5. *Jêketîna nûnê* (حذف) jî di wan lêkerên ku kirdebariya wan bi hebûna nûnê ye, de tê.

Nişanên zêrbariyê (xwedîbarî) jî sisê ne:

1. *Zêr* ew jî di sê cihan de tê: di navdêrê tekane yê *tewînbar* (منصرف = munserif, yê qabilê tewandinê) de, di navdêrê pirane yê bêqaide î *tewînbar* de, û di piraneya tekûz î mê de.

2. *Ya* ew jî di sê cihan de tê: Di her şeş navdêran de û di dual û piraneyan de.

3. *Ziber* di navdêrê *nîwtewînbar* (غير منصرف), ku her cureyê tewangeyê nastîne, de tê.

Ji borawestbariyê jî du nişan hene:

1. *Sekn* (rawestîn = ۛ - ۛ) e ku di dawiya lêkera dudemî ya tekûz de tê.

2. *Jêketin* e ku di wan lêkerên dudemî yên dawiyên wan *jar* de û di yên kirdebariya wan bi *nûnê*, de tê. Ji ber tirsê dirêjîyê min li vir dev ji dayîna mînakên berda lê ger ku hatibûna dayîn wê gelek xweştir çêbûna, (4)

77. *carr* û mecrûr: daçeka zêrger û zêrbara wê ku "bî ismî" ye.

78. *zerfê xass e*: hokera taybetî ye

79. *mute'elliq*: xwepêgirtî, pêve, xwelêgirtî

80. *muqedder*: nepenî, nitirandî, nihênî, neberbiçav

81. *hukm*: Wek ferhengî bi mana ferwerî ye lê di vir de bi wateya rewş û mîna ye yanî weke, mîna, di rewşa, di warê, di biwara.

82. *melfûz*: jî dev avêtî, gotî, bilêvkirî

82. *hukmê melfûzî*: ango di rewşa lêkera gotî û bilêvkirî de ye.

83. *eqre'û*: ez dixwînim

84. *esseh*: dîtina rasttirîn di rêzimana Erebi de.

Lewra⁽⁸⁵⁾ her şexsek dê fi'lê muqedder bikî ji cinsê 'emelê xwe⁽⁸⁶⁾. Mecrûr⁽⁸⁷⁾ bi tenê mensûb e⁽⁸⁸⁾ mehellen⁽⁸⁹⁾ bê weku mef'ûlu bihiyê xeyrê serîh⁽⁹⁰⁾ e ji bo "eqre'û"⁽⁹²⁾ bi wasîta⁽⁹³⁾ "ba"ê⁽⁹⁴⁾. 'Amil di nesba⁽⁹⁵⁾ mef'ûlu bihiyê xeyrê serîh da mehellen 'amilê lefzî⁽⁹⁶⁾ î qiyasî⁽⁹⁷⁾ ku fi'l e⁽⁹⁸⁾ li nik Besriyan, yan fi'l û fa'il e⁽⁹⁹⁾ li nik Ferrai⁽¹⁰⁰⁾ yan fa'il bi tenê (ye) li nik Hîşamî⁽¹⁰¹⁾ yan 'amilê ma'newî⁽¹⁰²⁾ ye ku bûna wî ye mef'ûl li nik ba'dekî⁽¹⁰³⁾ ji Kûfiyan⁽¹⁰⁴⁾ ku Ehmed⁽¹⁰⁵⁾ e.

85. lewra: bersiva pirseke nepenî ye, ango çima "eqre'û" û ne lêkerekê din?

86. Lewra her şexsek dê fi'lê muqedder bikî ji cinsê 'emelê xwe: çiku her yek wê li gor celebê kar û xebata xwe lêkerekê nepenî bihesbîne; bê weku yê bixwîne wê bêje: "ez dixwînim" yê bixwe dê bêje: "ez dixwum" û her weha yên di Di ya destxet de "şexsekî/ê" û di şûna "ji" de ji "bi" ye.

87. mecrûr: zêrbar, navdêrê bi zêr (dengdara kurt "i, î") ku li vir "ism" e.

89. mensûb e: servebar (accusative) e, bi zibera (dengdara kurt "e") nîşana kirdebariyê ye, ziberbar e.

90. me'hellen: bi cîgehî, binvehî, ji bin ve

91. mef'ûlu bihiyê xeyrê serîh: serveyê neyekser

92. eqre'û: ez dixwînim

93. wasîta: pergala, cewet, navgîn

94. ba'ê: daçeka zêrger, "b" (..)

95. nesb: servebarî, ziberbarî.

96. 'amilê lefzî tewngdêrê berbiçav.

97. qiyasî: pîvanbar, qeysdar (analogical)

98. fi'l e: ango tewngdêrê serveyê neyekser lêkere.

99. fi'l û fa'il e yanî tewngdêrê wê kirde û lêker bi hev re ne.

100. Ferrai: Ye'hya Ebû Zekerya ed-Dylemî (761-822) yek ji rêzimanzan û ferhengnasê rêgeha Kûfiyan e. Ferrai şagirtiyê Ebû Hesên 'Elî ibn 'Hemze ye û perwerdekarîya Me'mûnê Kurê xelîfeyê Ebbasiyan, Harûn er-Reşîd kîniye. Ew li bajarê Kûfeyê ji diya xwe re çêbûye û li ser riya Mekkeyê minîye. Herdu pirtûkên wî yên bi navê "el-'hudûd" û "Me'anî el-Qurân" navdar in. (5)

101. Hîşam: ibn el-Hekem (805 minin) yek ji nivîskarê pêşî yê îslamê ye di rêgeha Kûfiyan de û pirtûka wî ya "el-Elfaz" di şerî'ê (zağona îslamî) de navdar e. (6) Lê li gor "Muhammed el-Emîr", ku ji "Wehîzade" girtiye, navê wî yê temami Ebû 'Ebdullah Hîşam ibn Me'awiye ed-De'irî ye; ew yek ji hevalên Kessâ ye û di sala 822'an de miriye. (7)

102. 'amilê me'newî: tewngdêrê wateyî/rêzimanî

103. ba'dek hinek lêdi ver de yek

104. ji Kûfiyan: ji rêgeha Kûfiyan

105. Ehmed: min di biwara vî de tu agahdarî nedît ew dibêje tewngdêrê serveyî tewngdêrê wateyî ye, ku ew bûyîna wî ya serve bixwe ye.

Eqreû (106) 'amilê lefzî î qiyasî fi'la mudari' (107), mebnî ye ji bo fa'ilê (108) mewdû' e (109) ji bo meteklim wehdehu (110) di 'haletê ref'ê da (111). Lefz merfû' (112) ref' e bi demm e (113), 'amil di ref'a wê da lefzen 'amilê ma'newî ye ku wuqû'a (114) wê ye di mewqî'ê (115) "ism"ê da li nik Besriyan, yan tecerruda (116) wê ye ji 'ewamilê (117) lefzî ku cewazim (118) û newasib (119) in li nik Kûfiyan, yan 'amilê lefzî î qiyasî herfa mudare'etê (120) ye li nik Kessaî (121) ji Kûfiyan. Fa'ilê wê (122) tê da mustetir e (123) bi îstîtareke (124) wacib (125) ku emrê (126) me'newî (127) ye,

106 eqreû: ez dixwînim, piştî ku nivîskarî li pêşya "bi ismillahi" cih da lêkerekê nepenî rabû dest bi danenaşna wê kir.

107. 'amilê lefzî î qiyasî fi'la mudari': lêkera "eqreû" lêkerekê dudemî û tewangdêrekî berbiçav î pîvanbar e.

108 mebnî ye ji bo fa'ilê lêkera lebatî ye

109. mewdû'e: danînî ye, hatiye danîn

110 mutekellim we'hdehu: kesê/a yekemîn

111. di'haletê ref'ê da: ji bo kirdebariyê ango dibe kirde, di destxetê de "halê ref'ê da" ye.

112 lefz merfû': bi pêşê (dangdara "u") tê bilêvkirin

113. ref'e bi demm e: yanî dirûvê kirdebariya wê pêş e, di ya destxet de bêtêya "ref'e" nîne.

114 wuqû': bûyîn, ketin

115 mewqî': cih, şûn, yanî li gor Besriyan ew ketina lêkerê ya di hê navdêrî dibe sedem ji bo tewandina wê; mîna "yedribu"ya "Zeydun yedribu" ku lêkera dudemî ye, ketiye şûna navdêrê afirandî ango "daribun" a di "Zeydun daribun" de.

116 tecerrud: valebûn, xalibûn

117. 'ewamil: piraniya 'amil e ango tewangdêr, yanî ew nebûna tewangdêran û xalibûna wan ji ser, wê ditewîne

118 cewazim: piraneya "cazim" e yanî rawestgêr

119 newasib: piraneya "nasib" e yanî ziberdêr

120 'herfa mudare'etê: ango tewangdêrê lêkera dudemî ew pêşdaniya ku nişana wê ye, ew ji tewandêrekî pîvanbar û berbiçav e.

121. Kessaî: Ebû el-Heşen 'Elî ibn 'Hemze (805 mirin) rêzimanzan û himdarê rêgeha Kûfiyan e. Ew li bajarê Kûfeyê hatiye dinê, li wir û li Besreyê xwendiyê û bûye yek ji heft Quraxwînen xwey rêgeh. Ew li nav qebileyên çolane û li nav gel geriyeye û li ser zimanê Erebi xebitiye. Wî mamostetî û perwerdekariya zarûyên xaîfeyê Ebbsiyan, Harûn er-Reşîd, kiriye û li Reyê (bajarekî kevn e li bakurê Iranê) canê xwe sipartiye axa sar, pirtûka wî ya bi navê "Risale fi ma yal'han fihi el-'amme" heye (8) Lê li gor "muhemmed el-Emîr" (pirtûkek e) ew yan di sala 798-99, yan jî di sala 804'an de miriye û hevalbendê Ebû Henîfe Nîrman ibn Sabîl, himdarê rêgeha Henîfî, bûye. (9)

122. Fa'ilê wê: kirdeyê wê, di destxetê de "fa'ilê xwe" ye.

123 mustetir: veşartî

124 îstîtare: veşartin, di ya destxet de "îstîtarekî" ye.

125 wacib: pêwîst, bivênevê, di ya destxet de "wacibî" ye, yanî pêwîstî.

126. emr: ferman, fermandarî

127. emrê me'newî: yanî li gor rewşa wateyî û rêzimanîyê divê ew veşartî be.

mu'ebberu 'enhu bi "ena" ye (128), mehzûf e (129) heqîqeten (130).

Ena: (131) îsmekî mufred î me'rîfe ye (132) bi sebab demariyetê(133); demîra mustetir (134) merfû' e(135), muttesil e (136), mebnîyê lefz el-feth (137) yan sikûn e (138). Me'helle merfû' (139) ref'e bi demm e bê weku fa'il e ji bo "eqreû"(140); 'amil di ref'a fa'ilî da (141) mehellen 'amilê lefzî î qiyasî (142) ku "eqreû" (143) ye.

Tu bizan! Mutleq(144) fa'il jî(145) li du qisman e (146); muzher e (147) yan mudmer e (148).

Mudmer jî li du qisman e (149) : bariz e yan mustetir e (150).

128 mu'ebberu 'enhu bi "ena" ye: yanî bi pronava kesê / a yekemîn, "enâ", tê salixdan bê weku "enâ" dikeve cihê kirdeya wê. Ji xwe di zimanê Erebî de gelek caran lêker bê kirde tê yanî kirde veşartî ye.

129. me'hzûf: çûyî, jêketî, ketî, hekanî, winda, nexwanê

130 heqîqeten: bi rastî, bi rasteqînî, ji bira, eseyî

131. ena: pronava kesê / kesa yekemîn e

132 îsmekî mufred î me'rîfe ye: navdêrekî tekane û binavkirî ye, çiku li gor rêzimana Erebî bêje, yan navdêr, yan lêker, yan jî tîp (daçek, veqetandek, paş- û pêşdanî) in û pronav jî dikivin ber beşeke navdêran.

133. sebab demariyetê: ji ber ku ew pronav e û ji xwe pronav jî hemû binavkirî ne.

134 demîra mustetir e: pironava veşartî ye.

135 merfû' e: bi pêş e, kirdebar e, pêşbar e

136 muttesil e: zeliqandî ye, pêve ye

137. mebnîyê lefz el-feth yanî netewangbar e û bi ziberê (dengdara kurt "e") tê bilêvkin. Di ya destxet de ev hevok jî heye: "eger elif ji bo ferq bî " ango ger "a"ya dawîya "ena"ê ji bo cudahiya navbera daçeka "en" û pronava "ena" be hingê dengdara "e" tê dawiyê.

138 yan sikûn e: yan jî netewangbar e û li ser tê rawestan, ango bê zêr û ziber e. Di ya destxet de ev hevokê han jî heye: "eger elif ji eslê kelmê ye", yanî ger "a"ya paşya "enâ"yê ji bêjeyê bi xwe be hingê dawî bê dengdar e.

139. me'helle merfû': di cihê navdêrê bi pêş de ye, nişana kirdebariya wê pêşa şûnwarî ye.

140 fa'il e ji bo "eqreû": yanî kirdeyê lêkera nepenî ku eqreû, ye

141. 'amil di ref'a fa'ilî da: yê ku kirdeyî ditewîne, di ya destxet de "fa'ilê wê " ye.

142 'amilê lefzî î qiyasî: tewangdêrê berbiçav û pîvanber

143 eqreû: ez dixwinim, yanî yê ku kirdeyî ditewîne lêkera "eqreû" ye.

144. mutleq: bê qeyd û bend, sereke, misoger, bêtixûb

145. fa'il jî: kirde jî, peyva "jî" di ya destxet de tune.

146. qism: beş, par, tar, pîşk

147. muzher: eşkere ango navdêr, ne pronav

148. mudmer: nihandî li vir pronava kesî, cihnav

149. mudmer jî li du qisman e: du beşên pronavên kesî hene, di ya destxet de piştî vî hevokî weha tê: "muttesil e yan munfesil e, munfesil jî li du qisman e", ango zeliqandî ye yan jî cuda ye yên cuda jî du beş in. Xuyaye ku weha rasttir e.

150 bariz eşkere, xwanêkirî, diyar, xwanê

150. mustetir: veşartî, nexwanê

Mustetir jî li du qisman e: caîz ul-îstîtar e (151) yan wacîb ul-îstîtar e (152). Wacîb ul-îstîtar jî di çar cihan da ye: ef'elu (153), nef'elu (154), tef'elu (155), if'el (156). Ji ew paş ev fî'l digel fa'ilê xwe bi tenê li nik Zemex şerî (157), yan digel mute'elleqatê (158) xwe li nik Îbn Hacib (159) cumlekî fî'lî ye (160) la me'helle leha mîn el-e'erabî (161), lewra îbtîdaî ye (162).

151. caîz ul-îstîtar: yanî tê veşartin lê ne pêwîst e

152. wacîb ul-îstîtar: veşartina pêwîstî, yanî veşartin pêwîst e

153. ef'elu: lêkera dudemî ji bo kesê/kesa yekemîn

154. nef'elu: lêkera dudemî ji bo kesên yekemîn

155. tef'elu: lêkera dudemî ji bo kesê duyemîn û kesa sêyemîn

156. if'el: raweya fermanî

157. Zemexşerî: Ebû el-Qasim Mehmûd ibn `Umer ibn Muhemmed ibn `Umer (1041-1110) li Zemexşer, gundekî Xwarzemê ku dikeve Turkmenîstana neha, çêbûye. Ew di rêzimana Erebi, di şiroveya Qur'anê, di ferhengê û di rewanbêfî û suxenweriyê (fesa'hetê, belaxetê) de yek ji pêşengên dema xwe bûye. Ji ber ku ew cînarê Ka'abê (qiblegeh û berîgeha îslamê) bûye bi navê Carullah (Cînarê Xwedê) hatiye binavkirin. Ew yek ji zanayên Mu'tezilîyan (Bawerî û dîtinek e di ola îslamê de ku bi gelemperî, di pîrsa qedere û îradeyê de ji wanên din cuda dibe) yê bi nav û deng bûye. Pirtûkên wî "el-Mufessel" di rêzmanî Erebi de û "el-Keşşaf 'an 'Heqîq et-Tenzîl" jî di raveya Qur'anê de pir navdar in. Ya rêzimanî li cem lêkolînerên ewropî gelekî bi qedrê û bi bal hînek zimanên ewropî, mîna îngilîzî û Elmanî, ve hatîne wergerandin. Ji bilî van pirtûkên wî "Esas el-Belaxet", "Kitab el-Faiq fî Xerîb el-'Hedîs", "Etwaq ez-Zehb" û "Newtîx el-Kdam" jî bi nav û deng in (10).

158. mute'elleqat: piraneyê mute'elleqê ye ango xwepêgirtî ku daçek û navdêrê bi zêr tevî "er-Re'hman er-Re'hîm" in.

159. ibn `Hacîb: Ebû `Emr, Cemaleddîn `Usman ibn Ebû Bekr ibn Yûnis el-Misrî el-Malîkî. Bavê wî yekî Kurd û li Misrê dergevanê Mîr Ezdîn bûye; navê "ibn `Hacîb" (Kurê Dergevan) jî ji wir hatiye. (11) Ew di sala 570/1174 li gundekî Saîd (bajarekî Misrê ye) bi navê gundê Asna hatiye dinê. Ew demekê li Qahîreyê jiyaye piştê derbasî Şamê bûye û li Unîversîteya Emewîyan dersdarî kiriye. Çendak di pey re dişa ziviriye Qahîreyê û ji wir jî çûye Îskenderiyê. Ew di sala 646/1248 - 49 de çûye ser dilovaniya xwe. ibn `Hacîb di rêzimana Erebi de bîsporekî mezin û xwey rêgeh e; pirtûkên wî yên navdar ev in: "Kafiye" û "Şafiye" di rêzamnî de, "Meqsed el-Celîl fî `ilmî el-Xelîl", Muxteser el-Munteha' fî el-Usûl" û "el-Muktefî li el-Mubtedî" (12).

160. cumlekî fî'lî ye: hevokekî lêkerî ye, di ya destxet de "îbtîdaî ye" jî heye

161. La me'helle leha mîn el-e'erabî: netewangbar e, nayê tewandin

162. lewra îbtîdaî ye: çiku destpêkî ye, yanî di destpêkê de ye. Ji xwe wê di pêş de bêje ku "Hevokê destpêkî netewangbar e". Ev der di destxetê de nîne.

Tu bizan! Cumleê weku me'hell ji e'erabê tunebî(163) haft in: îbtîdaiye (164), tabî'îye (165), tefsîriye (166), mu'tarîdiye (167), yan waqî' bibit sille (168), yan cewaba qesemê (169) yan cewaba şertekî xeyrê cazim(170), yan cazimê bê rabit (171).

Tu bizan! Cumleê weku me'hel ji e'erabê hebin ew jî heft in: (172) bê weku waqî' bibit xeber (173), yan 'hal (174), yan mef'ûl (175), yan mudafu îleyhî (176), yan tabî' ji bo mufredeki (177), yan cewaba şertekî cazim meqrûnê bi rabit (178), yan tabî'ê yekî ji wan (179).

163. Cumleê weku me'hell ji e'erabê tunebî: hevokê netewangbar, di ya destnivîs de di şûna "tunebî" de "tinîne" ye. Di zimanê Erebi de hevokên tewangbar hene ku dibin beşek ji bo hevokêki din û yê netewangbar jî hene ku nabin beşek ji tevgerzaniyê (hevokszaiyê) û nayên tewandin. (13)

164. îbtîdaiye: hevokê destpêkî, yek ji wan hevokê ku destpêkirina peyvê pê ye.

165. tabî'îye: yê duyemîn hevokê peyrewî ye, ango erke pêşrewê wî bê tewandin ew jî tê tewandin, eger nê tewandin peyrew jî nayê tewandin, di ya destnivîs de "we" heye.

166. tefsîriye: yê sêyemîn hevokê ravekarî ye, bê weku hevokêki din şirove dike ew jî netewangbar e. Di ya destxet de "we tefsîriyê" ye

167. Mu'terîdiye: yê çaran hevokê ku ketibe navbera du parhevokan, di ya destnivîs de gehaneka "we" heye.

168. waqî' bibit sille: yê pêncan hevokê ku dibe peywendî, ew jî nayê tewandin.

169. cewaba qesemê: yê şeşan hevokê ku piştî sondê tê, ew jî nayê tewandin.

170. cewaba şertekî xeyrê cazim: Yê heftemîn hevokê ku dibe bersiva egerekî, bê weku dibe bersiva mercê lê bê daçeka rawestandinê, mînak "ger tu rabî ez ê jî rabim" li vir "ez ê jî rabim" bersiva "ger"ê ye.

171. cazimê bê rabit: yanî rawestdêr heye lê daçeka girêdanê tune. Yanî ger bersiva egerê bi rawestek be bê weku tîpa dengane nê ser dawiya wê hingê ew netewangbar e, erke bê, lê daçeka hevgerêdanê pêre nê hingê jî ew nayê tewandin. (14)

172. Cumleê weku me'hell ji e'erabê hebin ew jî heft in: di ya destxet de "hebî jî" ye, yanî ew hevokên ku cihekî di hevokristinê de digrin ango tewangbar in û dibin beşeke hevokêki din jî heft in: (15)

173. waqî' bibit xeber: gava hevok bibe pêveber

174. yan 'hal: gava hevok bibe rewşdêr

175. yan mef'ûl: dema hevok bibe serve

176. yan mudafu îleyhî: wextê bibe nasdêr (balvedêr)

177. tabî' ji bo mufredeki: gava bibe peyrewê tekaneyekî, bê weku hevokê me bibe yek ji pênc peyrewan ku xuyadar (sîfet), berguhêr (bedel), sexbirî (te'kid), diyardêr ('etf ul-beyan) û gihandî ('etfa bi daçekan) ne.

178. Cewaba şertekî cazim meqrûnê bi rabit: dema bibe bersiva şertê wî rawestdêrê ku daçeka girêdanê jî pê re heye.

179. tabî'ê yekî ji wan: gava hevok bibe peyrewê yek ji wanên me got, bê weku yan bibe xuyadar, yan berguhêr, yan sexbirî, yan diyardêr ('etf ul-beyan) yan jî gihandî ji bo yek ji wanên li jor. Di ya destxet de "tabî'ê ji bo yekî ji wan" e.

Emma li mezhebê Kûfiyan⁽¹⁸⁰⁾ car û mecrûr zerfê musteqerr⁽¹⁸¹⁾ mute'elliqê bi fi'lek ji ef'alê 'am ve ye⁽¹⁸²⁾, yan bi îsmufa'ilek⁽¹⁸³⁾ ji ef'alê 'am ve ye. Çi mute'elliqê bi fi'lê⁽¹⁸⁴⁾ ve bî her weki mezhebê Besriyan cumleê zerfiye⁽¹⁸⁵⁾, çi mute'elliqê bi ismufa'îlî ve bî⁽¹⁸⁶⁾ her weki mezhebê Kûfiyan mufredê zerfiye⁽¹⁸⁷⁾, lewra îsmufa'îl digel fa'îlê xwe mufred e îlla di sê cihan de⁽¹⁸⁸⁾. Me'hille merfû' ref'e bi demm e⁽¹⁸⁹⁾ bê weku xeber e ji bo mubtedaê me'hzûf ku "qîraetî" ye⁽¹⁹⁰⁾. 'Amil di ref'a⁽¹⁹¹⁾ xeberî⁽¹⁹²⁾ da me'hellen 'amilê me'newî ye, ku tecerruda⁽¹⁹³⁾ wî ye ji 'amilê lefzî li nik esse'hî⁽¹⁹⁴⁾, yan kewna⁽¹⁹⁵⁾ wî ye xeber li nik Şeyx⁽¹⁹⁶⁾.

180. Kûfiyan: komek rêzimanşên Erebi ku zanîngeha wan li bajarê Kûfeyê bûye, di ya destxet de "emma mezhebê Kûfiyan" e.

181. zerfê musteqqer: daçeka zêrger tevî zêrbarê xwe dibe hokera têrker/cihdayî.

182. Mute'elliqê bi fi'lek ji ef'alê 'am ve ye: di ya destxet de "bit" e, xwe bi yek ji lêkerên gelêrî, mîna lêkera hebûn, bûn, çêbûn, cihbûn ve digre.

183. îsmufa'îl: parenga çalak ji wan lêkerên gelêrî ku me li jor got.

184. mute'elliqê bi fi'lê: xwepêgirtiyê bi lêkerê ve be.

185. cumleê zerfiye: yanî gava xwe bi lêkerê ve bigre hingê wê tev de bibe hevokê hokerî. Di destxetê de ev li pêşya "her wekî" tê.

186. mute'elliqê bi îsmufa'îlî ve bî: ku xwe bi parenga çalak ve bigre.

187. mufredê zerfiye: hingê jî hokera tekbiwêj e, di ya destxet de ev li pêşya "her wekî" ye.

188. Lewra îsmufa'îl digel fa'îlê xwe mufred e îlla di sê cihan de: ev bersiva pirsekê ye, weke ku yek pirsbîke: - Gelo çima gava xwe bi parengê ve digre hingê ne hevok e belkî tekbiwêj e? "Çi ku pareng tevî kirdeyê xwe jî sê cihan pêve nabe hevok".

189. Me'hille merfû' ref'e bi demm e: (kîja ji van dibe bira bibe) her ew kirdebar e û nîşana kirdebaniya wê jî pêş e.

190. Xeber e ji bo mubtedaê me'hzûf ku "qîraetî" ye: yanî ew pêgirê serwerekî wînda (jêketî) ye ku peyva "qîraetî" ye. di ya destxet de "mubtedakî" ye.

191. ref': kirdebarî, pêşbarî, nîşana kirdeyê

192. xeber: pêgir, pêveber

193. tecerrud: valebûn, xalîbûn, nebûn

194. esse'h: dîtina rasttîrîn di nav rêzimanşan de

195. kewn: bûn, bûyîn, di ya destxet de "bûna wî" ye.

196. Şeyx: mebest pê Ebûbekr 'Ebd el-Qahîr ibn 'Ebd er-Rehman el-Curcanî, (mirin 471/1078) nivîskarê vê kurtepirtûka ku Terkîb wê şrove dike, ye. Ew li Curcanê (Herêmek e li Îrana niha û dikeve başûrê deryaya Qezwînê, navê nû Esterabaz e) çêbûye û li wir mezin bûye. Curcanî hê hingê gelek raman û dîtinên lingvîst û rêzimanşên van salên dawî yên li xer rêziman û sazkirina hevokan, anîbû zimên. Ji ber vê yekê jî qedrekî wî ye bilind di nav van nîşên dawî yên rêzimanzanan de heye. Pirtûkên wî yên navdar ev in: 'Ewamîl el-Curcanî, Kîtab el-Cumel, el-Muxnî, Delail el-î'caz û Esrar el-Belaxe (16).

Yan 'amilê lefzî î qiyasî (197) ku mubteda (198) ye li nik Sîbeweyhî (199) we Kûfiyan.

"Qîraetî" (200) îsmekî mufred î (201) me'erîfe ye bi sebeb (202) îdafedana wê bi bal ma be' dê xwe ve ku "ya" a mutekellimê (203) ye. Lefz (204) mecrûr e bi cerra tecnîsî (205), yan teqdîren (206) yan me'helle merfû' ref'e bi demm e (207) bê weku mubteda ye, musnedu îleyhî (208) ye. 'Amil di raf'a mubtedaî da (209) teqdîren yan me'hellen (210) 'amilê me'newî ye ku tecerruda wî ye ji 'amilê lefzî li nik Esse'hî, yan kewna (211) wî ye mubteda li nik Şeyx (212), yan 'amilê lefzî î qiyasî ku xeber e li nik Kûfiyan. "Ya" (213) îsmekî mufred î me'rîfe ye bi sebeb demariyetê (214), lewra (215) kullê wan (216) me'rîfe ne. Demûr (217) bariz î muttesîl e (218), mebnîyê lefz es-skûn e (219), me'helle mecrûr cerre bi kesr e bê weku mudafu îleyhî ye ji bo "qîraetî".

197. 'amilê lefzî î qiyasî: tewngdêrê berbiçav û pîvanber (analogic), hevşeweyî

198. mubteda: serwer, kirdeyê navdêrî (nominal subjekt).

199. Sîbeweyhî: Ebû Bişr 'Emr ibn 'Usman (mirin 180/796); xelkê Beydaya nêzî bajarê Şîrazê ye. Ew li Besrayê jiyaye û yek ji pêşikvanên rêgeha Besriyan e. Wî li cem Xelîl xwendiyê; pirtûka wî ya bi nav û deng "El-Kîtab" li ser rêzimana Erebî ye. (17)

200. qîraetî: bêjeya "qîraetî" ku rader e û di destpêka "bi îsmillah" de nihandî ye, yanî destpêka xwendina min bi navê Yezdan

201. mufred: tekane, yekhejmar

202. sebeb: sedem, ji ber, ho

203. ya a mutekellimê: Tîpa "y" ya Erebî ku dibe pronav ji bo kesê/a yekemîn. Ji xwe bihûrî ku yek ji pênc sedemên binavkirinê balvedana (îdafeya) bi bal pronavan ve ye.

204. lefz bilêvkirin, gotin, bêje, peyv, anînaziman

205. bi cerra tecnîsê: bi zêrbaniyê hevcisnî, bê weku "y" li pêşiya xwe zêr (î) dixwaze, di ya destxet de weha ye: "lefen mecrûr cerre bi cerra tecnîsê".

206. teqdîren: nihênî, nepenî

207. bi demm e: bi pêş (u) e, di ya destxet de "ref'e bi demm e" tune.

208. musnedu îleyhî: yê ku kirin bi bal ve tê dayîn, angoserwer (mubteda).

209. 'amil di raf'a mubtedaî da: tewangdêrê ku nîşana kirdetiye datîne ser serwerî. Di ya destxet de "'amil di raf'a wî da" ye.

210. teqdîren, yan me'hellen: çî nihênî çî binvehi (şûnwarî)

211. kewna: bûn, bûyîn

212. Şeyx: mebest pê 'Ebd el-Qahîr el-Curcanî ye ku li pêş di rûpelê 12 de bihûrî.

213. ya: (ي) pronava "y" ku ji bo kesê/a yekemîn e.

214. demariyet pronavîti, pronavî, yanî ji ber ku pronav e.

215. lewra: çîku, ji ber ku, çîmkî

216. kullê wan: gişê wan, hemûyê wan, ango pronav tev, yanî ji ber ku pironav hemû binavkirî ne û ev jî pironav e nexwe ev jî wê binavkirî be. (18)

217. demûr: pronav, cihnav

218. muttesîl: zeliqandî, pêvegirtî, di ya destxet de "mecrûr î muttesîl" e.

219. lefz es-sikûn: yanî gava bilêvkirinê li ser tê rawestandî, di ya destxet de ev hevok jî heye: "bînaekî 'aridî ye".

'Amil di cerra mudafu îleyhî da me'hllen 'amilê lefzî î qiyasî (220) ku mudaf e (221), bi wasîta (222) îdafê li nik Cumhûrî (223), yan bi wasîta herfa cerra muqedderê (224) nabeyna mudaf we mudafu îleyhî (225) li nik ba'dê, yan 'amilê lefzî î sema'î ku herfa cerra muqedder bi tenê ye li nik İbn Hacib (226). Ev mubteda digel xeberê xwe (227) cumlekî ismî ye (228), îbtîdaî ye, la me'helle leha mîn el- e'erabî (229).

Allah (230) ismekî mufredî me'erîfe ye bi sebab 'elemiyetê (231), lewra "elif lam" (232) 'îwed e (233) ji ber "hemza" (234) me'hzûfe (235) ve. Lefz mecrûr (236) cerre bi kesr e (237) bê weku mudafu îleyhî ye ji bo "ismî". 'Amil di cerra mudafu îleyhî da lefzan (238) 'amilê mezkûrî (239) ye.

220. 'amilê lefzî î qiyasî: tewngdêrê berbiçav î pîvanber (analogic), hevşeweyî

221. mudaf nasandî, balvedayî; li vir mebest pê "qîraetî" ye.

222. bi wasîta: li vir bi ceweta

223. cumhûr: piraniya rêzimannasan, yan jî piraniya gel.

224. herfa cerra muqedder: daçeka zêrger ya nepenî.

225. nabeyna mudaf we mudafu îleyhî: yanî navbera nasandî û nasdêr, diya destxet de weha ye: "di nabeyna mudaf û mudafu îleyhî da"

226. bi tenê li nik İbn Hacib: li gor dîtina wî tewngdêrê nasdêrî daçeka zêrger bi tenê ye.

227. mubteda digel xeberê xwe: serwer û pêgirê wî ku "qîraetî" tevî "bismî llahî" ye.

228. cumlekî ismî ye: hevokê navdêrî ye.

229. La me'helle leha mîn el- e'erabî: tu cihê wê di tewngbariyê de nîne ango netewangbar e û nayê tewandin.

230. Allah: Navê Yezdane ku di "bismillahî" de tê.

231. 'elemiyet: nav, serenavî yanî ji ber ku navê Xwedê ye. Ji xwe dê li pêş di rûpelê 20 de were ku serenav giş binavkirîne.

232. elif lam: mebest pê veqetandeka naskirinê ye ku "El-" e.

233. 'îwed: cihgir, şûngir, ji ber, ji pêl, di ya destxet de "îwed ir" e.

234. hemze: "elif" (î)

235. me'hzûfe: jêketî, çûyî, ketî. Ev hevok ji "Lewera"ê û vir ve bersiva pirseke nepenî ye. Weke ku yek pirs bike: Va ye du heb nîşanên binavkirînê, navê kesî û veqetandek bi hev re hatine ser peyva "Allah", ma ev yek di zimanê Erebi de çêdibe? Nivîskarî rabû bersiv da, got: "lewra" ta dawî, yanî "el-" di vir de ne veqetandeka binavkirînê ye belkî ketiyê dewsa "hemze"ya "îlah"ê, çiku bingehê Allahê el-îlah e û yê wê jî îlah e, li vir "hemze" (î: î) jê çûye û "el-" ketiyê cihê wê; nexwe du nîşanên binavkirînê bi hev re nayên.

236. lefz mecrûr: bilêvkirin û gotina wê bi zêr e

237. Cerre bi kesr e: yanî nîşana zêrbarî û xwedîkariyê zêr (dengdara î, i) e.

238. lefzen: li gor bilêvkirinê, li gor gotinê.

239. mezkûrî: gotî, çalkirî, bihistî, yanî ku li pêş di bahsa "qîraetî" de bihûrî.

Ar-Rahman: (240) îsmekî mufred î me'rifê ye bi "lam"ê li nik Sîbeweyhî (241), yan bi "elif lam" an li nik Xelîl(242), yan bi "hemzê" li nik muberrêdî. (243) Lefz mecrûr cerre bi kesr e bê weku sîfet e ji bo "Allah" (244) bi î'tîbar (245) eslê xwe (246). 'Amil di cerra sîfetî da lefzen 'amilê mewsûfî(247) ye. Yan me'rifê ye bi sebeb 'elemiyeta xalibî (248) bê weku bedel (249) e ji bo "Allah". Bedel ul-kull e (250) ji ber kullê (251) ve bi î'tîbar îstî'mala (252) xwe. Lazim nîne (253) siqûta (254) mubeddelu mînhu (255) di êre da (256). Lewra texeyyuta (257) mubeddelu mînhu qaîdeyekî exlebî (258) ye ne ku daîmî ye (159). 'Amil di cerra bedelî da lefzen 'amilê mubeddelu mînhu ye.

240. er-Rahmanî: xesyetnavekî Xwedê ye, yanî mîhrîvan, dilovan, dilsoz

241. Me'rifê ye bi lamê li nik Sîbeweyhî: Sîbeweyhiyê, ku yek ji pêşewayê rêgeha Besriyan e, dibêje veqetandek "lam"(J: L)a "El-"(Jl) bi tenê ye û tipa (I:E) ji bo temamkirinê û bilêvkirinê tê.

242. elif laman li nik Xelîlî: lê Xelîl dibêje na, veqetandek "el" bi hev re ye. Xelîl îbn Ehmed el-Ezdî di rêzimana Erebi de gelekî xurt û xweyray (otorîte) bûye. Ew hîmdarê zaniyariya kêşa (wezn) helbesta Erebi ya bi navê "arûd" e. Wî dersdariya gellek rêzimannasê mezin mîna Sîbeweyhî, Esmê'î û hinekî din kiriye. Wî cara yekemîn bi navê "Kîtab el-'Eyn" ferhengeke Êrebî amade kiriye. Xelîl di sala 170/786'an de li bajarê Besrayê miriye. (19)

243. bi hemzê li nik Muberrêdî: li gor dîtina Muberrêd "hemze" ango elif bi tenê veqetandek e û nişana binavkirinê ye. Muberrêd Ebû (bavê) el-'Ebbas Muhemmed îbn Yezîd (211-283/826-898) rêzimannas û şagirtiyê Mazenî û Sicistanî bûye. Wî li Bexdayê hem dersdarî û hem jî nuneriya rêgeha Besriyan ya dema xwe kiriye. Ew hemberê Su'leb, nûnerê rêgeha Kûfiyan yê dema wî li Bexdayê, bûye. "El-Kamil" berhema wî ya herî girîng e. (20)

244. sîfet e ji bo Allah: xuyadarê peyva "Allah"e

245. bi î'tîbar: li gor, li ser

246. eslê xwe: binyata xwe ku rengdêrî ye, ji xwe bingeha rengdêra jî xuyadarî ye.

247. mewsûf: navdêrê xuyadarî, pesindayî, xweyapesn, diyargînkirî, xuyadarkirî

248. xalibî: piranî, xilbeyî; her çiqas binyata wê rengdêr be jî lê bi piranî wek navê Xwedê hatiye bikaranîn. Di ya destxet de "'elema xalibî" ye.

249. bedel: berguhêr (nasniyar)

250. bedel ul-kull: nasniyarê giştî, berguhêrê tebayî

251. kull: gişt, hemû, tev

252. îstî'mal: bikaranîn, xebitandin

253. lazim nîne: pêwîst nabe, çênabe, di ya destxet de "lazim naê" ye. Ji vir heyani rêza dawî di ya destxet de li pêşja "'amil di cerra . . ." t. d. tê.

254. siqût: ketin, jê çûyîn, di ya destxet de "bi siqûta" ye.

255. mubeddelu mînhu: nasniyarkirî, berguhirî, berguhartî

256. di êre de: di vir de

257. texeyyut: ketin, jê ketin, di destxetê de "texebbî" ye

258. exlebî: Piranî, zahfî, xilbeyî

259. ne ku daîmî ye: bê ku carna li gor wî qaîdeyî tê, lê ne timî.

Tu bizan! Bedel jî çar in: bedel el-kull (260) we bedel el-ba'd (261) we bedel el-iş timal (262) we bedel el-xelet (263).

Ar-Ra'hîm: îsmekî mufred î me'rifê ye bi sebeb edatê t'erîfê. Lefz mecrûr cerre bi kesr e bê weku sîfetê b'ede sîfet e (264) ji bo "Allah". 'Amil di cerra sîfetê be'de sîfet da lefzen, 'amilê mewsûfî ye. Di herduyan de demîr mustetir e raci'ê bi bal mewsûfî ve ye. Lewra wekî muş teqqat (265) waqî' (266) bibin xeber yan sîfet yan 'hal (267) yan sille (268) lazim e (269) ji 'aîdekî, (270) çi demîr bî çi xeyrê (271) demîr bî.

Tu bizan! Caîz e (272) qet'a (273) ne'tê (274) bikin ji men'ûtî (275), merfû' bixwînin li sebilê med'h (276), bikin xeber ji bo mubtedakî me'hzûf (277) bi 'hezfeke wacibî (278), ku "huwe" (279) ye. "Ar-rahîm" bikin xeberê b'ede xeber (280), mecmû' (281) cumlekî muste'nîfe ye (282) la me'helle leha mîn el-'erabî.

260 bedel el-kull: nasniyarê giş tî, berguhêrê tebayî

261 bedel el-b'a'd: nasniyarê hindeyî, berguhêrê hini

262 bedel el-iş timal: nasniyarê vegirtî, berguhêrê vegirtî

263 bedel el-xelet: nasniyarê şaş, berguhêrê şaşgofî

264 sîfetê be'd sîfet: xuyadarê duyemîn, di ya destxet de "sîfetê be'd" tune.

265 muş teqqat: piraniya "muş teqq" e yanî xurdezad, yê ku ji lêkeran peyda dibin mîna: rader, pareng, rengdêr û lapekemper.

266 waqî': bibe, çêbe

267 'hal: rewş, rewşdêr, rewşîn, rewşdiyar

268 sille: peywendehevok, peywendî

269 lazim: pêwîst, divê

270 'aîd: pronava hevgerîdanê, angê ew wan bi hev ve girêdide da ku bête zanîn. Di ya destxet de ev der weha ye: "lazim e ji 'aîdekî di wan de".

271 xeyr: bil, xeynî, di ya destxet de "çi ne demîr bî" ye.

272 caîz e: durust e, çêdibe, dibe

273 qet': birrîn, jêkirin

274 ne't navê duyemîn e ji bo diyargînî

275 men'ût xuyadarkirî, diyarginkirî, navdêrê diyargînî, pesindayî

276 sebilê med'h: ji bo pesindan, di çapekê de "li ser sebilê med'h" e.

277 bikin xeber ji bo mebedakî me'hzûf: yanî bi nişana kirdebarî bixwînin û bikin pêgir ji bo serwerekî çûyî, yekî jêketî.

278 bi 'hezfeke wacibî: yanî ev jêketina wî bivênevê be, pêwîst be

279 huwe: pronava tekane ya kesê sêyemîn e, mebest pê Yezdan e

280 er-Ra'hîm bikin xeberê be'de xeber: angê bibe pêgirê duyemîn ji bo huwe. Di ya destxetde ev der weha ye: "teqdira kelêmê "huwe er-Re'hman er re'hîm" hem er-Re'hîm ji merfû' bixwînin bikin xeberê be'd el-xeber".

281 mecmû': tev, hemû, giş

282 cumlekî muste'nîfe ye: hevokekekî destpêkî ye, di ya destxet de "cumlekî îsmiye."

t. d.

Yan mensûb bixwînin bikin mef'ûl ji bo fi'leke muqedder ku e'nî (283) ye; 'amil di nesba wê da lefzen 'amilê mezkûrî (284) ye. Ji ew paş ev fi'l digel fa'ilê xwe (285) bi tenê li nik Zemexşerî (286), yan digel mute'ellegatê xwe (287) li nik ibn 'Hacib cumlekî mufessîre (288) ye la me'helle leha mîn el-e'erabî li nik Cumhûrî (289), yan me'helle mecrûr li nik Şelûbinî. (290)

We bihî neste'în: (291) "waw" a (292) 'atîfe (293) mebnîyê lefz el-fet'h e (294). Tu bizan! Hurûfê 'ettê (295) jî deh in li nik Cumhûrî ku *waw* (296), *fa* (297), *summe* (298), *'hetta*, (299) *we ew* (300) *we îmma* (301) *we em* (302) *we la* (303) *we bel* (304) *we lakîn* (305).

283. e'nî: lêkera dema niha ye ji bo kesê/a yekemîn û bi maneya ango, yanî û mebesta min jê ye, di destxetê de weha ye: "bi 'hezfeke wacibî ku e'nî ye".

284. mezkûr: gotî, mebest pê lêkera "e'nî" ye, di destxetê de "letzî î qiyasî ku e'nî ye" ye.

285. fi'l digel fa'ilê xwe: ango lêkera "e'nî" tevî kirdeyê xwe ku pronava kesê/a yekemîn, "era" ye.

286. Zemexşerî: Ebû el-Qasim Mehmûd ibn 'Umer ibn Muhammed ibn 'Umer (1041-1110) e.

287. mute'ellegatê xwe: yên ku xwe pê ve digrin tev, wek fa'il(kirde), mefû'l (serve) û yên din.

288. mufessîre: şirovekar ango şiroveya hevokê pêşja xwe dike, di ya destxet de ev der weha ye: "cumlekî fi'li ye mufessîr e ji bo Allah".

289. cumhûr: pîrên zanayan, cîvata xûlbe ji zanayên rêzimana Erebi

290. Şelûbinî: di çapekê de "Şelewbîn" e, Ebû Elî Şelûbinî ibn Muhammed ibn 'Umer el-Eşlebî (1134 -1214) li Eşlebê (bajarek e li Mexribê) ji dayik bûye. Ew pêşengekî rêzimana Erebi yê dema xwe bûye. (21)

291. we bihî neste'în: em daxwaza alîkariyê her jê dikin.

292. waw: tîpa "w" (و) ya Erebi.

293. 'atîfe gehanek.

294. lefz el- fet'h: bi ziberê tê bi lêv kirin, di destxetê de "bînaekî esliye" jî heye.

295. 'hurûfê 'ettê: gehanek; di rêzimana Erebi de ji bo daçek, paş- û pêşdaçek, veqetandek, pêş- û paşdanî, zêder û çarna ji hin hokeran re jî tev 'herf (pîranî 'hurûf) tîp (pî) yan jî edat (daçek) tê gotin lê li gor kiryarên wan navekî din ji li wan tê zêde kirin mîna: "herfên cerrê", yên " 'ettê" û yên din. (22)

296. waw: "w" (و), we, û

297. fa: "f" (ف) û

298. summe: (ثُمَّ) û, pişt re

299. 'hetta: (حتى) û, heyanî, ta

300. ew: (أُو) û, yan

301. îmma: (إِما) û

302. em: (أَمْ) û

303. la: (لَا) û

304. bel: (بَلْ) û, lê, belkî

305. lakîn: (لَكِنْ) û, lêbelê, bes

Neh in li nik Ebû 'Eliyê Farisî (306) bi xeyr ji *îmma*-ê (307); heşt in li nik ba'dekî (308) ji nu'hatan (309) bi xeyr ji *îmma* we *lakîn* (310); sê ne li nik Deresteweyhî (311) ku *uww*, *fa* û *summe* ne (312); yazdeh in li nik Sekkakî (313) her dehên mezkûr digel *ey*-a (314) tefsîrê (315).

Ba: (316) 'amilê lefzî î sema'î (317) 'herfek ji hurûfê carr e, (318) wadi'ê (319) wed'a (320) wê kiriye ji bo îstî'ane (321); mebnîyê lefz el-kesr (322) e bi bînaekî esliye (323).

306. **Ebû Eliyê Farisî:** Ebû Elî el-Hesen îbn Ehmed (m. 987) rêzîmannasekî jîr û pêşîkvanek ji yên rêzîmana Erebi bûye. Ew li Fesaya (îranê) çêbûye û li Bexdayê miriye; wî dersa gelek rêzîmanzanên dema xwe yên bi nav û deng daye. kitêba wî ya "El-îzah fî en-Ne'hwî we et-Tekmîle" di rêzîmanî de pir navdar e. (23)

307. **bi xeyr ji îmma:** Ebû Elî dibêje "îmma" ne gihanek e û ew jî neh heb in.

308. **ba'dek:** beşek, hinek

309. **ji nu'hatan:** ji rêzîmanzanan

310. **îmma we lakîn:** li gor wan ev herdu, ne gihanek in û hejmara wan jî heşt e.

311. **Deresteweyhî yan Durusteweyhî:** Ebdullah îbn (871- 956-58) Faris e li Bexdayê jiyaye û yek ji rêzîmannasên navdar e. Wî li cem Quteybî û Muberrred Xwendîye, berhemên wî "Kîtab el-Kîtab" û "Kîtab er-Red 'ela Su'leb fî îxtîlaf en-Ne'hwîyîne", navdar in. Lê li gor M. el-Emîr navê wî yê temamî Ebû Muhemmedê Ne'hwî yê hevalê Muberrred e. Pirtûkên wî yên navdar di rêzîmanî de "îrşad" û "Şer'h el-Fesîh" in. (24)

312. **waw, fa û summe:** yanî li cem wî her sê (w: و , f: ف û Summe: تَمَمٌ) tenê gihanek in.

313. **Sekkakî:** Yusif îbn Ebûbekr Xwarzemî (1160-1228) li Xwarzemê çêbûye û li wir jî miriye; ew ferhengzan, wîjenas û helbestvanekî hêja bûye. Pirtûka wî ya "Mîfta'h el-'Ulema di rewanebîjî û suxennasiyê de navdar e. (25) Di destxetê de ev der weha ye: "ku her dehên mezkûr in".

314. **ey:** yanî, ango, ev peyvîk ji zîmanên îranî ketiye nav zîmanê Erebi. (*)

315. **tefsîr:** rave, şîrove

316. **ba:** "b" (ب) ya "bîhî" (بِه).

317. **'amilê lefzî î sema'î:** tewangdêrê berbiçav î bihîstî û bi lêkolînî ye

318. **'hurûfê carr e:** daçekên zêrger, di ya destxet de "carre ye" ye.

319. **wadi':** daniyar, çêker, sazkar, danêr

320. **wedî':** danîn, cihdan

321. **îstî'ane:** alîkarîxwazî, alîkarî

322. **kesr:** zêr, dengdara kurt, i, î

323. **bi bînaekî esliye:** bi netewangbarîyeke bîngehîn, çîku daçek û herf giş netewangbar in.

(*) Li gor mamosteyê zîmanê Erebi yê Unîversîteya Stockholmê beşa Erebi, Hadî Keçrîda.

Ha: îsmekî mufred î me'rifê ye (324) bi sebab demariyetê (325), demîra bariz (326), mecrûr î muttesil e (327), mebnîyê lefz el-kesr e; (328) me'helle (329) mecrûrê bi "ba"ê (330) cerre bi kesr e (331), carr û mecrûr zerfê lexw (332) mute'elliqê bi "neste'înu" ya mu'exxer (333) ve ye. Mecrûr bi tenê me'helle mensûb nesbe (334) bi fet'h e (335), bê weku mef'ûlu bîhiyê xeyrê serîh e ji bo "neste'înu" (336).

Tu bizan! Me'arif (337) jî pênc in: 'elem (338), mudmer (339), mubhem (340) ku esma' ul-îşarat (341) û mewsûlat (342) in.

324. **îsmekî mufred î me'rifê ye:** navdêrekî tekane û binavkirî ye (bi rastî ew pronav e, lê rêzimannasên Erebi yên serdema navîn pronavan jî xistine nav beşeke navdêrî).

325. **bi sebab demariyetê:** yanî sedemê binavkirina "ha"ê pronavîti ye, çiku li gor rêzimana Erebi pronav giş naskirî ne. (26)

326. **demîra bariz:** pronava eşkere

327. **muttesil:** zeliqî, pêgirtî, pêve

328. **mebnîyê lefz el-kesr e:** netewan; bar e û bi zêr (dengdara "î,i") tê bilêvkin, di ya destxet de ev der weha ye: "demûr e bariz e, mecrûr e, muttesil e, mebnîyê lefz el-kesr e bînaekî 'aridî ye".

329. **me'helle:** tax, tar, li vir ji bin ve, di bin de, bi cîgehî, şunwarî

330. **mecrûrê bi "ba"ê:** daçeka "b" (ـ) wê di bin de digêrîne bi zêr, yanî wê dixê cihê navdêrê ku dibê nasdêr û dawîya wê bi "î,i" tê xwendin.

331. **cerre bi kesr e:** zêrbarî û xwedîkarî ya wê bi "zêr" e, ne bi "ziber" yan jî bi "ya" ê ye.

332. **zerfê lexw:** hokera bêrê, (netêrker, tewş, bêkêr), hokera neçalak

333. **mu'exxer:** bîpaşvemayî, lip aşmayî, ev der di ya destxet de weha ye: " bi neste'înu ve ye, mu'exxer ve ye", lê wek ya çapkirî xweştir û rasttir e.

334. **nesbe:** servebarî, ziberbarî

335. **feth/e:** ziber, ser (dengdara kurt "e")

336. **ji bo neste'înu:** lêkera dudemî ji bo kesên yekemîn, ku bi wateya em alîkariyê dixwazin e, di ya destxet de "neste'înuwê" ye.

337. **me'arif:** piraniya "me'rifê" ye yanî binavkirî, navdêrên naskirî. Li gor rêzimana Erebi pênc cure navdêrên binavkirî hene:

338. **'elem:** serenav, navê kesî, bernas

339. **mudmer:** pronav, cihnav

340. **mubhem:** nekufşe, sergirtî, neşkere

341. **esma ul-îşarat:** pronavên nîşandanê, pronavên pêşker

342. **mewsûlat:** piraniya mewsûle ye yanî gihanekên peywendiyê, pronavên girêkî, pêgeh

We mu'errefê bi edatê te'rifê (343) û bi en-nîdaî, (344) mudafê (345) bi bal yekî ji wan bi îdafeka 'heqîqî (346) yanî manewî (347); ma 'edaê wan (348) nekîre (349) ne. E'erefê me'arîfan (350) mudmer e li nik Cumhûrî, 'elem e li nik ba'dê (351).

Neste'înu (352) 'amilê lefzî î qiyasî; fi'la mudarî' e (353), mebnî ye ji bo fa'il,(354) mewdû' e (355) ji bo mutekellimê me'a el-xeyr (356) di 'haletê ref'ê da,(357) Lefz merfû' ref'e bi demm e; 'amil di ref'a wê da lefzen 'amilê mezkûrî ye. (358) Fa'ilê xwe tê de mustetir e bi îstîtareke wacibî (359) ku "ne'hnu"(360)ye.

Ne'hnu (361) îsmekî mufred e lefzen (362), musenna (363) yan mecmû' e (364) ma'nen (365), mebnîyê lefz ed-demm e (366).

343. mu'errefê bi edatê te'rifê: binavkiriyê bi veqetandekê

344. we bi en-nîda': û bi daçeka hodengê (bangê)

345. mudaf: nasandî,tarîfkirî, di ya destxet de "we mudafê bi bal yekî ji wan ve " ye.

346. bi îdafeka 'heqîqî: bi nasandineke rasteqînî, bi tarîfkariyeke eseyî

347. yanî manewî: angî rêzimanî, wateyî; ev di yên çapkirî de nîne.

348. ma 'edaê wan: ji bilî wanên gotî, xeyn ji yên bihûrî, ev hevok tev di ya çapkirî de li paş tê.

349. nekîre: nenaskirî, nebinavkirî

350. e'erefê me'arîfan: navdêrê ku ji teva çêtir naskirî ye, yê herî binavkirî

351. ba'dê: hinek ji rêzimanasan

352. neste'înu: gotina "neste'in" ya di hevoka "we bihî nest'in" de, em daxwaza alîkariyê her jê dikin (alîkarî her pê ye).

353. fi'la mudarî': lêkera dudemî, di zimanê Erebi de du lêkerên sereke hene: ya raborî (madî) û ya dudemî (mudarî') ku bi alîkariya pêşdaniyan ji bo dema niha û ji bo dema were jî tê bikaranîn. (27)

354. Mebnî ye ji bo fa'il: lêkera lebatî ye

355. mewdû': danînî, hatiye danîn, peyvikên "ji bo" ji ya destxet kê m in.

356. mutekellimê me'a el-xeyr: ji bo kesên yekemîn

357. Di 'haletê ref'ê da: li ser kirdebarî (pêşbarî)yê

358. mezkûr: gotî, bihûrî, mebest pê tewangdêrê lêkerê yê wateyî ye

359. îstîtareke wacibî: veşartineke pêwîstî, di destxetê de ev hevok weha ye: "bi îstîtareke wacibî bi emrekî me'newî mu'ebber 'anhu bi ne'hnu ye ".

360. ne'hnu: pronava kesên yekemîn e, angî "em"

361. ne'hnu: pronava kesên yekemîn ya nihênî ye ji bo "neste'in", angî " em ".

362. îsmekî mufred e lefzen: yanî navdêrekî ku berbiçav bêjeyek tekane ye.

363. Musenna: dual, dualî, cotane

364. mecmû': pirane, pirhejmar

365. ma'nen: angî her çendî berbiçav tekane ye jî lê li gor wateyê mebest jê dido û hevraz e ku dibe pirane. Di destxetê de ev hevokê han jî heye: "me'rifê ye bi sebeb demariyetê ".

366. lefz ed-demm: yanî berbiçav nişana kirdebariyê, pêş (u), li ser e.

Me'hlle merfû' ref'e bi demm e, bê weku fa'il e ji bo "neste'înu" (367). 'Amil di ref'a fa'ilî da me'hellen 'amilê lefzî î qiyasî, "neste'înu" ye (368). Ev fi'l digel ma 'umîle fihê xwe (369) cumlekî fi'li ye (370) 'etfa bi ser (371) cumleê fi'li yê muteqeddim(372) ve ye; yan îsmî yê muteqeddim (373) ve ye, la me'hlle leha mîn e-e'erabî.

El-'hemdu lillahî: "e-l-'hemdu"(374) îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebab (375) edatê te'rîfê (376). Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku mubteda (377) ye.

Lîllahî(378) carr (379) û mecrûr (380) zerbê musteqerr e(381), me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaî. Ev mubteda (382) digel xeberê xwe cumlekî îsmî ye, îxbarî ye (383) sureten (384) însâî ye (385) ma'nen (386) la me'hlle leha min e-e'erabî.

367. ji bo neste'înu: di ya destxet de "ji bo neste'înuwê" ye

368. neste'înu: di ya destxet de "ku neste'înu" ye

369. ma 'umîle fihê xwe: yanî lêker tevî yên ku pê hatine tewandin (kirde, serve û yên din). Ev der di destxetê de weha ye: "ev fi'l digel fa'ilê xwe bi tenê yan digel ma . . . "ta dawî. Ya rasttir "... fihiyê xwe" ye.

370. cumlekî fi'li ye: di destxetê de "cumleekî fi'li" ye yanî hevokêki lêkerî ye

371. 'etfa bi ser: yanî gihaye, bi ser ve ye, biservedayî ye

372. muteqeddîme: di ya destxet de "muqeddîme" ye angoyê pêş, bihûrî, derbasbûyî, di ya destxet de "li nik Besriyan" jî heye.

373. îsmiyê muteqeddîme: yanî hevokê navdêrî yê li pêş derbasbûyî, ev der di ya destxet de weha ye: "yan bi ser cumleê îsmî yê muqeddîme ve ye li nik Kûfiyan".

374. el-'hemdu: bêjeya "el-'hemd" yanî pesn û sipasî

375. bi sebab: bi sedem, ji ber

376. edatê te'rîfê: veqetandek, daçeka binavkirinê

377. mubteda: serwer, kirdeya hevokê navdêrî, di destxetê de ev hevokê han jî heye: "'amil di ref'a mubtedaî da 'amilê mezkurî ye". Yanî tewangdêrê serwerî ewê ku li pêş, di mijara "qîraetî" de, hat gotin.

378. lîllahî: bêjeya "lillahî" ku ji herfa "l" (ج) ya Erebi û jî navê "Allah" pêkhatiye.

379. carr: daçeka zêrger ku "l" (ج) ye, di destxetê de ev hevok jî heye: "lama carr e Allah mecrûrê pêye".

380. mecrûr: navdêrê bi zêr (zêrbar) ku "llah" a kurtkiriyê jî "Allah" e

381. zerbê musteqerr: hokera cihdayî, di destxetê de ev jî heye: "mute'elliqê bi fi'lek ji efaîlê 'am ve ye, yan mute'elliqê bi ismufa'ilek ji efaîlê 'am ve ye".

382. mubteda: serwer, ku di vir de "el-'hemdu" ye

383. îxbarî: zargotinî, gotinwarî, gotinbarî, gotinî (iddî'a)

384. sureten: şeklî, awayî, berbiçav, dirûvî

385. însâî: daxwazî, viyanî

386. ma'nen: wateyî, nepenî, li gor wateya xwe

Tu bizan! La budde (387) di xeberî da ji 'aîdekî (388) racî (389) bibit bi bal mubtedaî ve, eger dê cumle bit yan muşteqq (390) bit îttîfaqen (391); mutleqen li nik Kûfiyan (392).

Rebbî: (393) îsmekî mufred î me'rîfe ye, bi sebab îdafedana wê bi bal ma (394) be'dê (395) xwe ve ku "el-'alemîne" ye. Lefz mecrûr cerre bi kesr e bê weku sifet e ji bo "lillahî" (396).

'Amil di cerra sifetî da lefzen (397) 'amilê mewsûfî (398) ye; lewra muşteqq e (399) yan ji qebîla wesfa bi mesderî ye (400). Wekî niha "Zeydun 'edlun" (401) dibêjî.

El-'alemîne: (402) îsmekî mecmû' î me'rîfe ye, bi sebab edatê te'erîfê.

387. la budde: pêwist e, divê, gerek e

388. 'aîd: pronava hevgirêdanê

389. racî: pronava hevgirêdanê

390. muşteqq: xurdezađ, afirandî, şeşkinî, (ew navdêrên ku ji lêkerê peydabûne mîna pareng, rengdêr û yên din.)

391. îttîfaqen: bi yekîti, lihevkiñ, yanî yekîtiya rêzimanzanan çêbûye ku gava pêgir hevok yan jî xurdezađ be hingê divê pronava hevgirêdanê hebe daku pêgir bi serwerî ve girêde.

392. Mutleqen li nik Kûfiyan: yanî li gor rêgeha Kûfiyan divê pronava hevgirêdanê hebe, çî pêgir hevok û xurdezađ be çî na.

393. Rebbî: peyva "rebb", xweyî, xwedî, ya di "rebb il-'alemîne" de

394. ma: tişt, mayê

395. be'd: pişt, li pey

396. lillahî: ew bêjeya ku di "el-hemdu lillahî" de ye, ev bêje di ya destxet de "Allah" e.

397. lefzen: ev bêje di ya destxet de tune

398. 'amilê mewsûfî: yanî tewangdêrê pesindayî, yê xwey pesnî, ango ewê ku "rebb" û "Allah" ditewîneyek tewngdêrek e, ew jî daçeka zênger "lî" ye.

399. Lewra muşteqq e: ev bersiva pirsekê ye, gelo çawa rebbî dibe pesindar û diyargîn jî bo Allah? Ma ne divê diyargîn xurdezađ be? Wî bersiv da: "lewra ew muşteqq e" belê ew çêdibe, çiku ew xurdezađ tê hesabê.

400. Yan jî qebîla wesfa bi mesderî ye: ango hem meriv dikare "rebbî" mîna xurdezađ jî bibîne û hem jî kare weke raderî jî hesab bike û bêje ew jî beşa diyargîniya bi raderî ye. Di destxetê de "jî bo mubalexê" jî heye, yanî jî bo zêdekinî ew bi raderî hatiye diyargîn kirin.

401. Zeydun 'edlun: bêjeya "'edl" di vir de rader e lê dîsa bûye diyargîn jî bo zahfiyê, yanî Zeyd merivêkî pir dadimend e. bêjeya "niha" di ya destxet de tune.

402. el-'alemîne: herkes, cihan hemû, "Rebb il-'alemîne" ango xweyê temamê cîhanê, xwediyê cîhanê giş; mebest pê Yezdan e.

Lefz mecrûr cerre bi yaê⁽⁴⁰³⁾ bê weku mudafu îleyhî⁽⁴⁰⁴⁾ ye ji bo "rebbî". 'Amil di cerra mudafu îleyhî da lefzen 'amilê mezkûrî ye.

Tu bizan! La budde⁽⁴⁰⁵⁾ ji bo vê cem'ê⁽⁴⁰⁶⁾ di camidan⁽⁴⁰⁷⁾ de ji sê şertan ku 'elemiyet, 'alemiyet⁽⁴⁰⁸⁾ û tezkîr⁽⁴⁰⁹⁾ in. Di muşteqqan da ji du şertan ku 'alemiyet û tezkîr in.

We es-selatu we es-selamu: wawa 'atîfe⁽⁴¹⁰⁾ mebniyê lefz el-fet'h e⁽⁴¹¹⁾. *Es-selatu*⁽⁴¹²⁾ îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebeb edatê te'rifê⁽⁴¹³⁾; lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku⁽⁴¹⁴⁾ 'etfa bi ser "el-'hemdu" (ve) ye⁽⁴¹⁵⁾. *We es-selamu* wawa 'atîfe⁽⁴¹⁶⁾ mebniyê lefz el-fet'h e. *Es-selamu* îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebeb edatê te'rifê. Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku 'etfa bi ser "es-selatu" (ve) ye⁽⁴¹⁷⁾.

403. cerre bi yaê: balvedêniya bêjeya "el-'alemîne" bi tîpa "y" (ي) ye, çûku kirdebariya piraneyan bi wawê (dengdara dirêj "û") ye, nasandin (zêrbarî) û servebaî (ziberbarî) ya wan ji bi yaê (ي) (dengdara dirêj "î") ye. Mîna "muslîmîne" di kirdebaniyê û "muslîmîne" di servebaî û nasandinê de.

404. mudafu îleyhî: nasdêr, tarîfîkir, di ya destxet de ev hevokê han jî heye: "nûn (n : ن) îwed e ji ber hereke û tenwîna di mu'rebî da" ango "n" ya di "el-'alemîne" de di dewsa ser û ber (dengdarên kurt) û nûngiriya (un, en, în) ku di navdêrên tewangbar de ye.

405. La budde: divê, pêwîst e, gerek e, di ya destxet de "lazim e" ye.

406. cem': pirane, pirhejmar

406. ji bo vê cem'ê: mebest pê piraneya bi "waw" û "nûn" (ûn: ون) û ya bi "ya" û "nûn" (în: ين) e. Ji xwe di Erebi de ji bo navdêran du cure pirane hene:

1. piraneya tekûz e, ew jî dibe du beş:

a. eva vir eyanî "piraneya tekûz (neşikestî) ji bo kesên nêr î xweyhiş (biaqil)".

b. piraneya ku bi "elif" û "tê" (آت) çêdibe, yanî piraneya tekûz ji bo kesên mê î xweyhiş.

2. piraneya bêrêz (bê qarde) yan jî piraneya şikestî ku bi guhrandina hin tîpên dengdar çêdibe, mîna "kîtab" ku dibe "kutub". (28)

407. camîd: hişk, bêcan, necandêr lê li vir navdêrê sade/ xwerû/ nexurdezad

408. 'alimiyet: zaneyî, zanafî, bihişî, bifehmî

409. tezkîr: zayenda nêr, nêraneyî, di destxetê de "tezkîriyet" e.

410. wawa 'atîfe: tîpa "w" ya di "we es-selatu" de gihanek e

411. Mebniyê lefz el-fet'h e: netewangbar e û bilêvkirina wê bi ziber e, di destxetê de weha ye: "mebniyê lefz el-fet'h e binækî eslûye", netewangbaniyeke bingehîn.

412. es-selatu: bêjeya "es-sela" yanî (rehm) mihrîvanî û dilovani

413. bi sebeb edatê l'erîfê bi veqetandekê

414. bê weku: di ya destxet de weha ye: "bê weku mubteda ye"

415. 'etfa bi ser el-hemdu ve ye digihîje bêjeya "el-'hemdu", pê ve tê girêdan.

416. 'atîfe: gihanek, di ya destxet de hevokê, "mebniyê lefz el-fet'h e" nîne.

417. 'etfa bi ser es-selatu ve ye: ango bi peyva "es-selatu" ve tê girêdan.

yan bi ser "el-hemdu" (ve), "lî îxtîlaf er-Re'yeynî"(418) 'Amil di ref'a me'tûfî (419) da lefzen 'amilê me'tûfu 'eleyhû(420) (ye).

'Ela xeyrî xelqîhî: "'ela"ê carr e(421), mebnîyê lefz es-sukûn e(422). "Xeyr"(423) ef'el ut-Tefdîlê (424) me'erîfe (425) ye bi sebeb îdafedana wî bi bal ma be'dê xwe ve ku "xelqîhî" ye (426). "Xelqî" mudafu îleyhî ye ji bo "xeyrî"; "ha" (427) mudafu îleyhî ye ji bo "xelqî", lewra(428) wekî ef'el ut-tefdîl (429) mufariq (430) bit ji min (431) te'rîf lazim e (432). Carr û mecrûr zerrê musteqqer (433), me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku 'etfa bi ser "lillahî" ve ye (434).

418. lî îxtîlaf er-re'yeyn: li gor herdu dîtinên cuda, yek ji wan "es-selamu" bi "es-selatu" ve û ya din jî wê bi "el-hmdu" ve girêdide. Di ya destxet de cihê van guherandiyê û ev hevokê erebî jî wehaye: "lî îxtîlafî re'yeynan "

419. me'tûf: gihandî, gihayî, girêdayî, biservedayî

420. me'tûfu 'eleyhî: pêgihandî, pêgihayî, pêvegirêdayî, ragihandî

421. 'Elaê carr e: peyvika "'ela" daçeka zêrger e.

422. mebnîyê lefz es-sukûn e: netewangbar e û bi rawestekê tê bilêvkirin, di ya destxe de "bînaekî esliye" jî heye.

423. xeyr: qencîr, başîr, çêtîr

424. ef'el ut-tefdîl: kemper, lapekemper, bêhtîrkîr, di destxetê de "îsm et-tefdîl" e

425. me'erîfe: binavkirî, naskirî, nasdar

426. xelqîhî: gelê wî, xelkê wî, di ya destxet de ev der weha ye: "îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebeb îdafedana wî bi bal ma b'edê xwe ve ku "ha" ye. Lefz mecrûr cerre bi kesr e bê weku mudafu îleyhî ye ji bo xeyrî "

427. ha: pronava "h"(ا). Ev der di ya destxet de weha ye: "ha îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebeb demariyêlê demîra bariz î muttesil e mebnîyê lefz el-kesr e, bînaekî 'aridiye me'helle mecrûr cerre bi kesr e bê weku mudafu îleyhî ye ji bo xelqî. 'Amil di cerra mudafu îleyhî de me'hllen 'amilê mezkûrî ye.

428. lewra: çiku, ji ber, ev bersiva pirseke nihênî ye ango çima binavkirî? Di ya destxet de ev rêz jî "lewra" heyânî bêjeya "lazim e" piştî "ku xelqîhî ye" tê.

429. wekî ef'el ut-tefdîl: gava kemper

430. mufariq: cuda, cihê, veqetiyayî

431. ji min: ji daçeka "min" (من), wekî niha Gulnaz ji Bêrî çêtîr e.

432. te'rîf lazim e: ango hingê divê ew kemper binavkirî be. Di zimanê Erebi de "kemper" bi daçeka min (من), jî, re tê lê gava ew ne bi "min"ê re bê, hingê gere yan binavkiriye bi balvederiyê yan jî yê bi veqetandekê be û her bi vê yekê dibe lapekemper jî. (29)

433. zerrê musteqqer: hokera cihdayî, di ya destxet de weha ye: "zerrê musteqqer mute'elliqê bi 'hesele, bi 'hasilun ve ye" ta dawî.

434. 'etfa bi ser lillahî: ango bi ser bêjeya "Allah" ve, ku li pêş bihûrî, tê dayîn.

Tu bizan! 'Etfā (435) du me'etûfan (436) li serdu me'mûlan bi 'atîfeke wa'hid(437) caîz e; eger dê lazim neêt (438) înebata(439) 'atîfî ji ber du 'amilê muxtelîfe (440) ve, wekî niha di êre de (441). Eger dê lazim bêt ew caîz nine îlla ku şaz e, (442) wekî niha " ma kullu beydae şe'hmeten we la sewdae temreten (443). Caîz e ku "es-selatu we es-selamu" mufteda bit "'ela xeyrî xelqîhî" xeber bî, 'etfa cumlê li ser cumlê (444) bit.

Mu'hemmed: (445) îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebeb 'elemiyetê, lefz mecrûr cerre bi kesr e bê weku bedel e yan 'etfubeyan e (446) ji bo "xeyrî xelqîhî" (447).

435. 'etf: gihandin, yanî meriv bêjeyekê yan jî hevokê bi alikariya gihaneka "û" yê yan yên din, ku li pêş bihûrîn, bigihîne yeke din û bi ser ve bide.

436. me'etûf: gihandî, gihayî, biservedayî, yanî ew hevok yan bêjeya ku bi ser yê/ya din ve tê dayîn (digihê ya/yê din).

437. wa'hid: yek, bi tenê, tenê

438. Eger dê lazim neêt: ger ku çênebe, ger ku nebe, ku pêwîst nebe

439. înabet: cihgirtin, cihgirî (cîgirî)

440. 'amilê muxtelîfe: tewangdêrên cuda

441. Wekî niha di êre de: mîna virê ku gihandina "es-selatu" bi "el-'hemdu" û ya "'ela xeyrî xelqîhî" jî bi "lillahî" ve, bi yek gehanekekê, pêk tê lê ew cihgiriya du tewangdêrên cuda bi yek gehanekekê çênabe. Ji xwê tê zanîn ku di zimanê Erebi de du bêje yan jî hevokên tewangdêrcuda bi yek gehanekekê bi ser hev ve nayên dayîn, çiku gihanekek dikeve şûna tewangdêran lê gava ew ne ji hev bin hingê ew nabe cihgir ji bo wanên cuda. (30)

442. Eger dê lazim bêt ew caîz nine îlla ku şaz e: ger ku tewangdêr cuda bin û pêwîst bibe ku gihanek cihê herduyan bigre hingê ew bêqaîde û bêrêz e.

443. Ma kullu beydae şe'hmeten we la sewdae temreten: her tiştê spî bez nine û herê reş jî ne zeytûn e. Li vir bi yek gihanekekê, ku "we" ye, "sewdae" bi ser "beydae" ve hatiye dayîn, tewangdêrê wê "kullu" ye, û "temreten" jî bi ser "şe'hmeten" ve hatiye dayîn, tewangdêrê wê jî "ma" e; yanî va li vir tewangdêrên wan ji hev cuda hatine lê ev ne li gor qaîdeyî ye. Di ya destxe de ev rêza han jî heye: "illa teqdîma mecrûrî li ser merfû'î ne'hw: fi ed-darî Zeydun we el-'hücretî 'Emrun, yan li ser mensûbî ne'hw: inne fi ed-darî Zeyden we el-'hücretî 'Emren". Yanî gava gehanek bibe cihgir ji bo du tewangdêrên cuda hingê yan bêqaîde ye, yan zêrbar li pêşya pêşbarî tê, yan jî zêrbar li pêşya ziberbarî tê mîna "fi ed-darî" û el-'hücretî" ku li pêşya "Zeydun" û "'Emrun" hatiye û her weha di mînaka diduyan de ku li pêşya "Zeyden" û "'Emren" hatiye. (31)

444. 'etfa cumlê li ser cumlê: yanî hevokê "es-selatu we es-selamu" bi ser yê "el-'hemdu lillahî" ve bê dayîn. Ev der di ya destxet de weha ye: "'atfa cumlê li ser cumlê ve bit ".

445. Muhemmed: navê Pêxemberê Îslamê (A. S. S.) ye

446. 'etfubeyan: peyrewa beyankar, diyardêr

447. xeyrî xelqî: baştirînê xelkê, çenctrînê gel, li pêş ev bêje bihûrî.

Ne ku sîfet e (448) lewra 'elem nabin wesf (449) her wekî demaîran (450) ne dibin wesf (451) ne têne wesif kirin (452).

We 'ela alîhî: (453) wawa 'atîfe mebnîyê lefz el-fet'h e (454). "'Ela"ê carre (455) "alî" (456) mecrûrê pê ye, "ha" mudafu îleyhî ye (457), carr û mecrûr zerfê musteqerr (458) me'helle merfû' bê weku 'etfa bi ser "xeyrî xelqîhî" ve ye. (459) 'Amil di ref'a me'tûfî da me'hellen 'amilê me'tûfu 'eleyhî ye.

Tu bizan! "Alî" (460) li duwazde wechan hatiye (461); esse'h ew e ku mu'mînê (462) Benî Haşimî (463) û Mutellibîyan e (464).

Tu bizan! "Alî" mufred e lefzen (465) mecmû'e ma'nen (466).

Ecme'îne (467) îsmekî mecmû' î me'erîfe ye bi sebab îdafa meqedder (468) yan elîf lamên muqedder (469) yan bi sebab 'elemiyeta te'kîdê (470). Lefz mecrûr cerre bi "ya" ê (471) bê weku te'kîda me'newî ye (472) ji bo "alî".

448 sîfet: xuyadar, diyargîn, pesindar

449. Lewra 'elem nabin wesf: ev bersiva pirsekê ye: "Çima nasniyar û ne diyargîn?" Çiku serenav nabin diyargîn, di ya destxet de di şûna "wesf" de "sîfet" hatiye.

450 her wekî demaîran: piraniya demîr e yanî pronav, di destxetê de "demaîran" e.

451 ne dibin wesf: nabin xuyadar, û diyargîn, di ya destxet de "sîfet" e.

452 ne têne wesif kirin: ne ji bi wan têne xuyadar kirin, nabin diyargînkirî

453 we 'ela alîhî: û li ser êl û malbata wî (pêxember A. S. S.) be

454 fet'h: ziber (dengdara kurt "e"), di ya destxet de "bînaekî esliye jî" heye.

455 'elaê carr e: peyvîka "'ela" daçeka zêrger e, di destxetê de ev hevok jî heye: "mebnîyê lefz es-sukûn bînaekî esli ye".

456 alîhî: ehlê wî, êla wî, malbata wî

457 mudafu îleyhî: nasdêr, balvedêr, di ya destxet de "ji bo 'elayê" jî heye.

458 zerfê musteqerr: hokera têrker, di destxetê de: "mute'elliqê bi'hesek yan bi'hasîlun ve ye".

459. 'etfa bi ser xeyrî xelqî ve ye: yanî bi ser "xeyrî xelqî ve tê dayîn, di ya destxet de weha ye: "zeber e ji bo es-selatu we es-selanu, 'etfa".

460 alî: peyva "alî" li gor naverok û mebesta xwe, ev bêje di ya destxet de "al" e.

461 li duwazde wechan hatiye: yanî bi dozde awayan hatiye mane kirin.

462 mu'mîn: xweybawerî, bawerkirî, bawerê bi ola îslamê

463 Benî Haşimî: malbata Haşim ku navê bavikê pêxember e,

464 Mutellibî: malbata Mutellib ku bapirê pêxember e; yanî ya herî rast ji wan maneyên "al" ew e ku mebest jê malbata Mutellib û ya Haşim e.

465 alî mufred e lefzen: peyva "al" berbiçav tekane ye, di ya destxet de "al" e.

466 Mecmû' e ma'nen: lê li gor wateya xwe pirane ye, di destxetê de ev "tu bizan" li pêşya "tu bizan" a raserî xwe derbasdibe.

467. ecme'îne: tev, hemû, giş

468. îdafa muqedder: balvedêriya nepenî ku dibe "ecme'û hum" (أجمعهم) yanî hemîyê wan.

469. elîf lamên muqedder: veqetandeka nepenî, ku dibe "el- ecme'îne" (الاجمعين) ew giş.

470 te'kîd: sexbirî, eseyîfî

470 'elemiyeta te'kîdê: angî bûye serenav ji sexbiriîyê re loma binavkirî ye.

471 ya: tîpa "y" (ي), di hin piraneyan de nişana nasandinê ne zêr lê "y" (ي) ye.

472 te'kîda me'newî: eseyîfî û sexbiriîya wateyî (rêzimanî)

'Amil di cerra mu'ekkidî (473) da lefzen 'amilê mu'ekkedî ye (474). "Nûn" (475) 'îwed e ji ber 'hereke (476) û tenwîna (477) di mufredî da, lewra te'kîd jî li du qisman e (478): lefzî ye ku tekrara lefzê ewwel e (479) wekî niha "Zeydun, Zeydun" (480) dibêjî, yan m'anewî ye (481) ku bi elfazê mexsûse ne (482).

Tu bizan! Mez-kûratê (483) me zikir kirin (484), ji sîfet we 'etfubeyan we bedel we te'kîd (485), tabî'ê (486) mu'rebî (987) ne. e'eraba (488) wan wekî e'erba metbû'î (489) ye, 'amilê wan eynî 'amilê metbû'î ye.

Emma be'du:(490) "emma"-ê şertiy,(491), tefsiliye(492), te'kîdiye(493) besîtiye(494)

473. muekkid: sexbirîkar, eseyîgêr, hêzdiyar

474. muekked: eseyîkiri, sexbirikiñ

475. nûn: tîpa "n" (ن) ya di dawiya "ecme'ine" (أجمعين) de

476. 'hereke ser û ber, zêr û ziber, dengdarên kurt yên zimanê Erebi

477. tenwîn: nûndan, nûngirî, di destxetê de bêþya "muqedder" jî lê hatiye zêdekinin.

478. Lewra te'kîd jî li du qisman e: ev bersiva pirsê ye weke ku yek bêje "çima te got "te'kîda manewî (sexbirîya rêzimanî)? Wî bersiv da got: "çiku du beþen sexbirîyê hene" û dest bi danenaşna wan kir.

479. tekrara lefzê ewwel: dubarekinna bêþya pêþî

480. Zeydun, Zeydun: li vir bi dubarekinna navê Zeyd, Zeyda pêþî eseyî dibe.

481. me'newî: wateyî, bê weku wateya wan yek be.

482. elfazê mexsûse: bêþeyên taybetî, di ya destxet de ew bêþeyên taybetî jî weha hatine rêzkin: "we hiye nefsihû we 'eynuhû we kilahuma we kiltahuma we kullûhu we ecme'û we ekte'û we ebt'e'û we ebs'e'û". ango ew bixwe, eynê wî, ew herdu, ew herdu (ji bo kesên mê), ew hemû, giş, tev, hemû, gî. Yên piştî "ecme'û" jî tèn, eynî wateyê didin.

483. mezkûrat: piraniya mezkûr e yanî gotî, bihûn, derbasbûyî, qalkirî. Di ya destxet de "ev mezkûratê" ye.

484. zikir kirin: gotin, qalkirin, bibîranîn

485. te'kîd: sexbirî, eseyîtî, di ya destxet de weha ye: "we m'etûfê bi 'herfan e we te'kîdê" xuyaye ku eva destxet rasttir e, çiku di ya din de peyrewek ku "me'tûfê bi herfan" (gihandiyê bi gihanekê) e, kê m' dimîne.

486. tabî': peyrew, peye

487. mu'reb: tewangbar

488. e'erab: tewange, tewang

489. metbû': pêşrew, yê ku meriv dide pey rêçika wî, yanî di zimanê Erebi de tewangeya vanê ku nivîskar wan rêzîke û ji wan re "tabî'" dibêje mîna ye ya wî navdêrê pêþya wan ku jê re jî "metbû'" tê gotin.

490. be'du: pişre, ji ew paş, di pey de, di dûv de, paş jî ew. . . , ji paş . . . , piştî

491. emmaê şertiyeyanî bêþya emma (لا) daçeka mercî ye, wateya merc û egerê dide.

492. tefsîliye: beyankar, ravedêr, zûlandêr, cudakar, dabeşkar

493. tekîdiye: sexbirîtî, eseyî

494. besîtiye: sadeyî, hêsayî, kurtdêrî

qaim e (495) di meqamê (496) fi'lu şerta (497) me'hzûf (498) de digel edatê şertê(499) li nik Cumhûrî, mebniyê lefz es-sukûn e (500). Yan muxeyyerê ji "mehma"ê ye (501), yan muxterîê (502) ji "ma"ê ye (503), yan ji "enma"-ê ye (504) li nik ba'dê (505).

"Be'du" (506); zerfek (507) ji zirûfê zeman e (508), lewra "qeblu" we "be'du" (509) eger mudafu îleyhiyê (510) wan zeman e (511) "zerfuzeman" (512) dibêjinê, eger mekan e (513) "zerfumekan" (514) dibêjinê. Mebniyê lefz ed-demm e (515) ji bo 'hezfa mudafu îleyhiyê (516) wan, we edakirina (517) ma'na wan menwî (518) ye bi lefzê mudafê.

495. qaim: rabûyî, cihdayî

496. meqam: cih, war, şûn, dgeh

497. fi'lu şert (fi'l uş-şert): merclêker, şertlêker

498. me'hzûf: jêketî, hekanî, negotî, çûyî

498. Qaim e di meqamê fi'lu şerta me'hzûf de: ango ketiye çihê merdêkera jêketî, (çûyî, negotî). Di ya destxet de weha ye: "fi'lu şertê me'hzûf digelêdewatê şertê ku mehma yekun min şayîn e"

499. digel edatê şertê yanî ketiye çihê merdêkera ku tevî daçeka xwe jêketî ye

500. mebniyê lefz es-sukûn: netewangbarê bi rawestek, ango bê seruber e

501. Muxeyyerê ji mehmaê ye: eslê wê "mehma" (مه‌مه) bûye, hatiye guhertin, bûye "emma".

502. muxterî: afirandî, çêbûyî, peydabûyî

503. ji maê: yanî eslê wê "ma" bûye bes "em" lê hatiye zêdekirin, bûye "emma".

504. ji enmaê ye: yanî binyata wê "enma" bûye lê paşî bûye "emma".

505. Ba'dê: yanî li gor dîtina hin rêzimanasan

506. be'du: bêjeya "be'd", piştî, piştîre, paşî

507. zerf: hoker

508. zurûfê zeman: "zurûf" piraniya zerf e, yanî hokerên demkî, di destxetê de weha ye: "zurûfê zemanî ye diêre de".

509. lewra qeblu we be'du: çiku bêjeyên "qebli" û "be'd", pêş û paş, ev bersiva pirsekê ye ango "çima hokera demkî?" Çiku ev herdu li gor balvedêran yan dibin hokerên demkî yan jî yên çih û hindavê. Li vir jî ber ku nasdêr wateya dem dide wî jî got "ji zurûfê zeman e", hokara demkî ye

510. mudafu îleyhî: nasdêr, xwedîbar, balvedêr

511. zeman: dem, kaş, wext, heyam, gav, di destxetê de "zeman bit" e.

512. zerfu zeman: hokera demkî

513. mekan: cih, dewş, şûn, şûnd, di destxetê de "mekan bit" e.

514. zerfu mekan: hokera çih û hindavê

515. mebniyê lefz ed-demm e: netewngbar e û bi pêşê, "u", tê bilêvkirin

516. ji bo 'hezfa mudafu îleyhî: di destxetê de "jiber" e, ango j ber ku balvedêrê wan jî wan ketiye ew netewngbarin.

517. edakirin: biçihanîn, pêkanîn

518. menwî: mebest, mexsed, amanc, di destxetê de "edakirina mana wan e menwî bi lefzê mudafê", yanî nasdêrê wan çûye lê ew bi xwe, ku nasandî ne, wateya balvedêrî didin.

Eger dê menwî nebit şey'ek ji lefzê we ma'nayê(519), yan lefz menwî bit (520) yan mudafu îleyhî mezkûr bit (521) dê mu'reb bin nesben we cerren. (522) E'hwalên (523) wan geriyan çar (524) eger çi meşhûr sê ne. Me'helle mensûb (525) nesbe bi teqdîra "fi" (526) her wekî qaidê zerfan e bê weku mef'ûlu fihî ye (527) ji bo mefhûmê cezaê (528) di êre da. Muqeddem bûye ji bo fesla di ma beyna edatê şert û cezaê (529) feqet (530) li nik Cumhûrî (531), yan ji bo 'îwed yan me'mûlê fi'l uş-şerteke (532) me'hzûf ku "yekun mîn şey'în" e(533) li nik ba'dê. Lewra eslê wê (534) bi bal mezhebê Muberredî ye (535).

519. Eger dê menwî nebit şey'ek ji lefz we ma'nayê ger ku tişteke ji peyv û wateya balvedêr bi balvedayî nê mebest kirin.
520. yan lefz menwî bit di destxetê de "yan lefz bitenê menwî bit " yanî ku bîgeya nasdêr bide lê wateya wî nede
521. yan mudafu îleyhî mezkûr bit di destxetê de "yan mudafu îleyhî ye wan mezkûr bit " e angû yan balvedêrê van herduyan bi xwe li ber çav be.
522. Dê mu'reb bin nesben we cerren: di destxetê de "dê mu'reb bit " e, yanî gavê ev tiştê me got hebin hingê ew (qebî, be'd) wê tewangbar bin li ser servebarî û nasandinê..
523. e'hwal: piraniya "hal" e yanî rewş
524. geriyan çar: bûne çar, yanî seruberiya van herdukan bi çar awayan tê: yek balvedêrê wan çûbe û ew bi xwe wateya wî bidin, hingê netewangbar e, mîna vê derê. Du nasdêr çûbe û peyv û wateya wî ji qebî û be'dê nêzanin. Sê ku ew peyva balvedêrê çûyî tenê bidin bê weku ya wateyê nedin. Çar ew e ku nasdêr gotî û berbiçav be. Di van hersiyên dawî de ew tewangbarên li ser servebarî û balvedênîyê ne. (32)
525. me'helle mensûb: di cihê servebarî de ye, ji bin ve bi ziber e.
526. nesbe bi teqdîra fi: angû servebariya wê (Be'du) ji ber hesabkirina "fi"-yeke nepenî ye.
527. mef'ûlu fihî: serveyê neyekser
528. mefhûmê cezaê: angû kirdeyê neyekser e ji bo merdixwazeke ku berbiçav tine lê cih û wate wê dixwaze, li gor wê "piştî dema valêbûna ji hemd û selewatan em werin ser wan sed tewangdêrên di rêzimana Erebi de".
529. Muqeddem bûye ji bo fesla di ma beyna edatê şertê û cezaê ev bersiva pîrsekê ye angû çima serve beî lêkera xwe hatiye? Çimkî ew bûye navberîk ji bo daçeka mercê ku "emma" (لا) ye û nişana merdixwaziyê ku "F" (ف) ye.
530. feqet bi tenê, di destxetê de peyva "bi tenê " jî heye
531. li nik Cumhûrî: angû li cem piraniya rêzimannasan "be'd" ji bo ketina navbera daçek û merdixwazê li pêş hatiye.
532. fi'lu şert merclêker, di destxetê de "me'mûl e ji bo fi'lu şerta me'hzûfe" e.
533. Yekun mîn şey'în tişteke bibe, tişteke çêbe
534. lewra eslê wê: çiku li gor wateyê, çiku li gor bîgehê vî hevokî; di ya destxet de weha ye: "lewra eslê wê bîna e li mezhebê Muberredî".
535. bi bal mezhebê muberredî ye: li gor rêgeh û rêçika Muberrêd ku yek ji rêgeha Kûfîyan e.

"Mehma yekun mîn şey'în (536) be'de zemenî el-firaxî (537) mîn el-besmeletî (538) we el-'hemdeletî (539) we et-tesliyetî"(540) fe inn el-'ewamîle, (541) ilex. (542)

"Mehma" (543): 'amilê lefzî î sema'î îsmek ji esma'ê (544) cazîme (545) ye, mutedemmin e (546) ji bo ma'na "în" "ê şertiye; (547) mebnîyê lefz es-sukûn e (548). Me'hille merfû' ref'e bi demm e, bê weku mubteda ye (549); 'amil di ref'a mubtedaî da me'hellen 'amilê ma'newî ye (550).

536 Mehma yekun mîn şey'în çî dema tişteq bibe, gava tişteq çêbibe

537. be'de zeman îl-firaxî: piştî dema valebûna (piştî valebûna)

538 mîn el-besmeletî: ji "bismillah er-Re'hmān er-Re'hīm"

539. we el-'Hemdeletî: û ji "el-'hemdu lillahî rebbi l-'alemîn", pesn û şêkir ji Xwedê herkesî (cihanê hemû) re be.

540. we et-Tesliyetî: û ji "es-selat we es-selan 'ala Seyyidina Mu'hammedîn", Mihriwanî û aştî li ser mezinê me Mu'ammed be.

541. fe inn el-'ewamîle: bêguman tewangdêrên ku, ev hevok ta dawî di ya destxet de nîne.

542. ilex: ji "îla'axirihî" hatiye kurt kirin, yanî heyânî dawîya hevokî, ta dawî.

543. mehma: çî dema, kingê, gava, piştî danezanîna wî hevokê nepenûkirî şirovekar dest bi şiroveya bêjeyên wî yek bi yek kir.

544. Esmā'. piraniya "ism"e, ango navdêr, li gor pîvanên rêzimanzanên Ewropî ew hokere.

545. cazîme: rawestgêr, ango dengdara dawîya bêjeyê radike

546. mutedemmin: di xwe de girtî, ango wateya daçekê rawestgêr, "în", di xwe de digre û mîna wê kar dike. Her çendî li gor rêzimana Erebi ya serdema navîn ji vê û çendekî mîna wê re navdêr ji hatibe gotin lê li gor dema nû û li gor pîvanên rêzimannasên Ewropî ew hokerên pirsiyarkî ne. Hinek ji wan evên jêrî ne:

men (من) kî, çî kes

eyyu (أي) kîq, çî dibe -bibe,

ma (ما) çî, çî tişt

meta (متي) kingê, çî dema, çî gavê

melma (مهما) kingê, çî dema, çî gavê, gavê,

eyne (أين) li ku, li kur, li kuderê, li ku dibe -bibe,

keyfe (كيف) çawa, çawa dibe

heysuma (حيثما), her der, kur dibe -bibe,

izma (اذما) kingê, çî dema, çî gavê

enna (أني) li kur dibe, li kur. (33)

547. inê şertiye: daçekê rawestgêr, "în" (إن) ku maneya merc û egeriyê dide.

548. lefz es-sukûn: bi rawestekê tê bilêvkirin ango paşja wê bê tîpa dengdar e.

549. mubteda ye: yanî "mehma" serwer e.

550. 'amilê ma'newî: tewangdêrê rêzimanî, di destxetê de "ilex" ji heye.

"Yekun" (551): 'amilê lefzî î qiyasî fi'lek ji ef'alê tamme ye (552), bi ma'na "yeqe'û" ye (553); lefz meczûm cezme bi 'hez fa' herekê, 'amil di cezma wê da (554) lefzen 'amilê lefzî î sema'î ku "mehma" ye (555).

"Mîn şey'în" (556); "mîn" (557) 'amilê lefzî î sema'î 'herfek ji hurûfê (558) carre ye mebnîyê lefz es-ukûn bînaekî eslî ye. "Şey" îsmekî mufred î nekîre ye, (559) lefz mecrûrê bi "mîn" cerre bi kesr e (560); teqdîr (561) merfû' ref' e bi demm e bê weku fa'il e ji bo "yekun". 'Amil di ref'a wê da teqdîren 'amilê lefzî î qiyasî ku "yekun" e.

"Be'du" (562) îsmekî mufred î me'errife ye bi sebeb îdafedana wê bi bal ma be'dê xwe ve ku "zemanî" ye (563). Lefz mensûb nesbe bi teqdîra "fi" (564) bê weku mefû'lu fihî ye ji bo fi'lu şertê, ku "yekun mîn şey'în" α(565).

551 yekun: bibe, dibe

552 ef'alê tamme: piraniya "fi' e, yanî lêkera têrbar ku bê serve û pêgirê jî maneya wê temam dibe.

553 yeqe'û: dibe, dê bibe (ji lêkera bûn)

554 'amil di cezma wê de: tewangdêrê ku dengdara dirêja nivî, û ya kurta dawî jî lêkera "yekun" (يكن), ku eslê wê yekûnu (يكون) bûye, biriye.

555 mehma: kingê, çi dema, çi gavê, angu ya ku wan dengdaran jê biriye "mehma" ye. Di ya destxet de ev rêza han jî heye: "fa'ilê xwe tê de mustetîr e bi îstîtareke cawî ku huwe ye raci'ê bi bal mubtedâ ve" angu kirdeya lêkera "yekun" pronava "huwe" ye û tê de veşartîye, lêbelê ev veşartin timî ne pêwîst e carna weha tê carna jî eşkere tê û mebest bi pironavê jî serwer e.

556 mîn şey'în: ji tiştêkî

557. mîn: jî, di ya destxet de ev jî heye. wadi'ê wed'a wê kiriye ji bo tebyîn" danêr daçeka "mîn" jî bona diyarkirin û eşkerakirinê daniye.

558 'hurûf: piraniya herf e li vir daçek

559. îsmekî mufred î nekîre ye: navdêrekî tekane û nebinavkirî ye

560 cerre bi kesr e: xwedîkanî û zêrbaniya wê bi zêr (dengdara "î, î") ye, di ya destxet de ev jî heye: "'amil di cerra wê da lefzen 'amilê lefzî î sema'î ku mîn e, carr û mecrûr zerrê musteqqer mute'liqê bi 'hesela ve yan bi 'hasilun ve ye. Me'hille merfû' ref'e bi demm e bê weku sifet e ji bo mehma" (*)

561. teqdîr: nepenî, nihênî bi eslî

562 be'du: bêjeya "be'd" ku bi wateya paş, yan piştî ye

563 zemanî: bêjeya "zemanî" ya di hevokê şirovekarî bi xwe de bihûrî

564 nesbe bi teqdîra fi: servebaniya wê bi daçeka zêrger, "fi" (ف) ya nepenî ye.

565 fi'lu şertê ku yekun mîn şey'în e: angu serveyê neyekser e ji bo merdêkerê ku ew jî hevokê "yekun mîn şey'în" e. Di ya destxet de ev hevok hemû tine, bi tenê weha ye: "mefû'lu ifrâ ye ji bo yekun".

(*) li vir hem cudahî hem jî tevlihevî di herdu çapan de jî heye, lê ger ku meriv bêje: mîn carre ye lê li gor wateya hevokî zêde ye û şey' dibe kirde ji bo yekun hingê gelekî xweştir dibe.

'Amil di nesba wê da lefzen 'amilê lefzî î qiyasî ku fi'l e li nik Besriyan, îlex (566).

"Zemani": îsmekî mufred î me'nfê ye bi sebab îdafedana wî bi bal ma be'dê xwe ve ku "el-fîraxî" ye. Lefz mecrûr cerre bi kasr e bê weku mudafu îleyhî ye ji bo "be'du" yê; 'amil di cerra mudafu îleyhî da lefzen 'amilê lefzî î qiyasî ku mudaf e îlex (567).

"El-fîraxî" (568) îsmekî mufred î me'nfê ye bi sebab edatê te'nfê; lefz mecrûr cerre bi kesr e bê weku mudafu îleyhî ye ji bo "zamani". 'Amil di cerra mudafu îleyhî da lefzen 'amilê lefzî î qiyasî ku mudaf e îlex.

"Mîn el-besmeletî" (569) carr û mecrûr zerfê lexw (570) mute'elliqê bi "el-fîraxî" ve ye (571).

"We el-'hemdeletî (572), we et-tesliyati (573): "etfun 'ela el-besmeletî" (574).

Fe îinne el-'ewamîle: (575) "fa" a cezaiye (576) mebnîyê lefz el-fet'h e (577). Hem rabîte (578) jî dibêjinê jî bo cewaba şertê (579), hem fesî hiye (580) jî dibêjinê eger fi'lüşert me'hzûf bit wekî niha di êre de.

566 îlex: heyani dawî, ta dawî, temamiya wê li pêş di rûpelê çaran de derbasbû.

567. îlex: li rûpelê dehan binihêre!

568 el- fîrax valebûn, xilabûn, kutabûn

569. mîn el-besmeletî: ev kurtasiya "Bismillahi er-Re'hmani er-Re'hîmî" ye, angu piştî valebûna ji "Bismillahi. . ." ta dawî. Di ya destxet de ev hevokê han ji heye "mîne carr e el-besmeletî mecrûrê pê ye".

570 lexw: bêkêr, bêrê, çewt, tewş, vale, rabiwêj, rabûyî, netêrker

571. Mute'elliqê bi el-fîraxî ve ye: yanî xwe bi bêjeya "el- fîraxî" ve digre

572 we el-'hemdeletî: ev jî kurtasiya " el-'hemdu lillahî Rebbî el-'alemîne" ye, pesn û spasî her jî bo wî Yezdanê ku xweyê cihanê hemû ye.

573 et-tesliyati: ev jî kînahiya "es-selatu we es-selamu 'ela Mu'hemmedîn" e, mihrîvanî û aşî li ser Muhemmed pêxember be.

574 'etfun 'ela el-besmeletî: yanî evên han jî bi ser "el-besmeletî" ve tèn dayîn û tewangeya wan jî eynî ye.

575 Fe îinne el-'ewamîle: bêguman 'heçika tewangdêr

576 faa cezaî ye: angu tîpa "f" (ف) a Erebi di hevokê "fe îinne. . ." de jî bo merdîxwaziyê ye, hevokê pey xwe dike bersiva mercê.

577. lefz el-fet'h e: bi ziberê (dengdara "e") tê bilêvkinin, di destxetê de "bînaekî esdiye" jî heye.

578 rabîte: hevgirêdan, girêdar angu jî vê "f" (ف) yê re ya hevgirêdanê jî tê gotin.

579. jî bo cewaba şertê: angu merdîxwazê bi merdêkerê ve dide girêdan, di ya destxet de di şûna vî hevokî de "jî ber rebta cewabê bi şertê" ye.

580 fesî hiye: rewanbêjî, beyankarî, yanî "f" ya me jî bo beyankarî jî tê.

"îinne" (581) 'herfek (582) ji 'hurûfê muşebbeh bî el-fi'l e (583), mebnîyê lefz el-feth e bînaekî esliye (584).

"El-'ewamîle" (585) îsmekî mecmû'î me'rîfe ye bi sebeb edatê te'rîfê; lefz mensûb nesbe bi fet'h e bê weku îsm e (586) ji bo "îinne". 'Amil di nesba îsmê da lefzen 'amilê lefzî î sema'î ku "îinne" ye.

fi en-ne'hwî: "fa" -ê carr e (587) ne'hwî mecrûrê pê ye (588), carr û mecrûr zerfê musteqerr (589) mute'elliqê bi îsmufa'ilekî (590) mecmû'î me'rîfe ve ye ku "el-'hewasîlu" ye (591). Me'helle mensûb nesbe bi fet'h e bê weku sîfet e ji bo "el-'ewamîlu". Amil di nesba sîfetî da lefzen 'amilê mewsûfî ye, lewra sîfet tabî'ê (592) mewsûfê xwe ye (593) di deh eşy'an (594) de ku: e'erabê selase (595)

581. îinne: peyvika "îinne", yanî bêguman, bêşik

582. herfek: tîpek, li vir mebest pê gihandek e.

583. muşebbeh bi el-fi'l e: ango hem di şeklê xwe de û hem jî di tewangeya xwe de mîna ye lêkerê, yanî gihandeka lêkerbar e. (34)

584. bînaekî esliye: netewangbarîyeke bîngêhîn, çiku gihanek, gihandek, daçek, û yên weha ku Erebi ji wan re "herf" dibêjin hemû netewangbarên bîngêhî ne.

Gihandekên lêkerbar şeş heb in:

îinne (إن) û enne (أن) bêguman, bêşik,

ke'enne (كان) mîna, weke,

lakîinne (لكن) lê, lêbelê, bes,

leyte (لست) xwezî, xwezîka,

le'elle (لهل) hêvidar im, tika ye. Ev her şe jî hevokêkî navdêrî ditewînin û serveyê wî hevokî servebar (bi ziber"e") dikin, jî xwe re dikin kirde û pêgirê wî jî kirdebar (bi pêş "u") dikin, jî xwe re dikin pêgir. (35)

585. el-'ewamîle: piraniya 'amilet e yanî tewangdêr

586. îsm e: li vir mebest pê kirdeya navdêrî ye

587. fa'ê carr e ango "fi" (في) pêşiya "fi en-ne'hwî" daçeka zênger e

588. ne'hwî mecrûrê pê ye: ango peyva "en-nehwî" bi "fi" hatiye bi zêr (dengdara "i") kirin.

589. zerfê musteqerr: hokera cihgirtî, hokera cihdayî, hokera têrker

590. îsmufa'îl parenga çalak, taybetnavê çalak

591. el-'hewasîlu: 'hewasîlu piraniya "hasîletun" e ku mêkaneya parenga çalak, "'hasîlun" e, ango bûyî. Di destxetê de "el-'hasîletun" hatiye.

592. tabî': peyrew, li pey diçe, li vir mîna, weke

593. mewsûfê xwe: peyva "xwe" di destxetê de nîne.

594. eşy'a: piraneya "şey" e yanî tişt, li vir mebest pê qaideyên rêzimanî ne.

595. e'rabê selase: hersê cureyên tewangeyê, yanî xuyadar (diyargîn) di rewşa kirdebariyê de, ku nîşana wê dengdara "u, û" ye, di ya servebariyê de, ku nîşana wê dengdara "e" ye, û di ya balvedênîyê de, ku dengdara "i, î" ye, eyn weke xuyadar-kîniyê xwe ye. (36)

we ifrad (596) û tesnî (597) û cem' (598) û te'rif û tenkîr (599) û tezkîr û te'nîs in (600). Her terkîbek(601) çar jê têne wucûdê (602) eger wesfa şey'ê bi 'halê şey'ê bit (603).

Di pêncan de (604) ku: e'erabê selase (605) û te'rif (606) û tenkîr in (607). Her terkîbek dido jê têne wucûdê (608) eger wesfa şey'ê bi 'halê mute'elliqê şey'ê bit(609). Yan mute'elliqê bi fi'leke madî (610) ve ye medxûlê bi qedê (611) ye ku "qed 'heselet" e (612); yan bi îsmufa'ilekî mensûb (613) î nekîre (614) ve ye ku "'hasiletun" e (615).

596. we ifrad: û di tekane yî de, yanî gava diyargînkîrî tekane be wê diyargîn jî tekane be.

597. tesnî: dual, cot, ango dema pesindayî dual be wê diyargîn jî dual be.

598. cem': pirane, her weha ku xuyadarkîrî pirane be dê xuyadar jî wusa be.

599. te'rif û tenkîr: ango gava diyargînkîrî binavkîrî be dê diyargîn jî binavkîrî be lê gava ew nebinavkîrî be dê diyargîn jî weha be.

600. tezkîr û te'nîs: yanî ku pesindayî mêr be wê pesindar jî mêr be lê gava ew mê be wê pesindar jî mê be.

601. terkîb: hevdudanî, hevoksazî, hevokristin, hevokdanîn

602. wucûd: çêbûn, peydabûn, hatin

602. Her terkîbek çar jê têne wucûdê: yanî hevokê ku diyargîn û diyargînkîrî tê de bin, divê çar jî wan dehên gotî tê de bêne çih: yek jî wan hersê nişanên tewangeyê jî pirane, dual û tekane jî yek, jî binavkirin û nebinavkîrî jî yek û jî nêr û mêyîtiyê jî yek. (37)

603. wesf: pesn, forî, diyargîn

603. şey': tişt, li vir mebest pê pesindayî ye

603. Eger wesfa şey'ê bi 'halê şey'ê bit: yanî geva mebest bi diyargîn rewşa pesindayî bi xwe be hingê wê diyargîn di wan dehan de mîna pesindayî be û divê çar jî wan deh şertan jî bi hev re bîn; mînak: "rûkenê rastgo". (38)

604. di pêncan de: yanî wê diyargîn di pênc tiştan de layî diyargînkîrî be.

605. e'erabên selase: hersê nişanên tewangeyê ku me got

606. te'rif: binavkirin

607. tenkîr: nebinavkirin

608. Her terkîbek dido jê têne wucûdê: yanî gava pênc bin hingê pêwîst e di her hevokek jî wan de du heb bêne çih, yek jî tewangeyan û yek jî jî binavkirin û nebinavkîrî.

609. Eger wesfa şey'ê bi 'halê mute'elliqê şey'ê bit: ango gava pesindayî ne bi xwe lê bi der û dor û pêgirtiyê xwe bê pesindan hingê di pênc tiştan de mîna hev in û pêwîst e du heb jî wan bi hev re bîn; mîna "şervanê dînarqenç". (39)

610. fi'leke madî: lêkera dema raborî, li pêş bihûrî ku ew xwe bi parenga çalak î binavkîrî ve digre, lê li vir dazanîn ku "fi en-ne'hwî" ya me kare xwe bi lêkerê dema raborî ve jî bigre. Di destnivîsê de "ve ye" tune.

611. medxûlê bi qedê: yanî ew peyvika "qed" (قَد) ku tê pêşya lêkerê û wateya eseyîfî û sexbînyê dide.

612. qed 'heselet: bêguman ew çêbûne, eseyîew peydabûne

613. mensûb: servebar, ziberbar, bi ziber

614. nekîre: nebinavkîrî, nenaskîrî, yanî herweha "fi en- ne'hwî" ya me kare xwe bi parenga çalak ya nebinavkîrî ve jî bigre ku ew jî "'hasiletun" e.

615. hasiletun: ew çêbûyî ye, ew peydabûyî ye

Me'helle mensûb nesbe bi fet'h e; bê weku 'hal e ji bo îsmê "inne" (616) li nik Sibeweyhî bi xîlaf Cumhûrî (617), lewra caiz e (618) li nik wî 'hal ji xeyrî fa'il û mef'ûlan. 'Amil di nesba 'halî da me'hellen 'amilê zî el-'halî ye (619) ku, bi mana fi'lê ye (620), mustefadê (621) ji "inne" ye di êre de ku "u'heqqîqu" ye (622).

'Ela ma ellfehu eş-Şeyx: (623) "'ela"-ê carre mebnîyê lefz es-sukûn e. (624) "Ma"ê mewsûle ye (625) yan mewsûfe ye (626) mebnîyê lefz es-sukûn e. Mewsûf bi tenê îttîfaqen (627) eger dê mewsûfe bit, mewsûl (628) bi tenê li nik Cumhûrî (629) yan digel silleî (630) li nik îbnu 'Hacib eger dê mewsûlê îsmî bit (631), ku ma (632) la budde lehu (633) mîn (634)

616 îsmê "inne": kirdeyê navdêrî yê gihandeka "inne" ye.

617. bi xîlaf Cumhûrî: yanî tevahî (piranî) ya rêzimannasan diji vê dîtîne ne.

618 lewra caiz e: ev bersiva pîrsekê ye, "ma ne rewşdêr gere yan ji kirdeyê yan jî ji serveyî re were? "Belê lê Sibeweyhî hatina rewşdêr ji bilî wan re jî durust didêre".

619. zî el-'hal: xweyrewş, rewşdar, rewşdiyarbûyî

620 bi mana fi'lê ye: yanî her çendî ne lêker be jî lê wateya wê dide

621. mustefad: famkirî, tê zanîn, tê deranîn, ev der di ya destnivîs de weha ye: "ku mana fi'lê mustefadê jî inneyê" yanî ew wateya lêkerê ku "inne" wê dide zanîn.

622. u'heqqîqu: ez eseyî dikim, ez rastiya wî derdixim û dibêjim, ev peyv di ya destnivîs de "u'ekkîdu" ye, yanî ez sexîfî dikim, ez eseyî dikim.

623. 'Ela ma ellfehu eş-Şeyx: li gor nivîsandina Şêx, li gor ku Şêx wan daye hev û li ser kaxîz rêzkiyê.

624. mebnîyê lefz es-sukûn e: di destnivîsê de "bîmaekî esîyê" jî heye

625. maê mewsûle: peyvîka "ma" pronava peywendiyê ye, gihaneka peywendiyê ye, pêgeh e, pronava girêkî ye.

626. mewsûfe: rengdêra çawahî, rengdêra pesnê, di destnivîsê de "maê mewsûfê bit" e.

627. îttîfaqen: yekgirtî, bi yekîfî, bi yek devî

628. mewsûl: pronava peywendiyê, peywendîgar

629. Cumhûr: piraniya rêzimannasan, tevahiya wan, di destnivîsê de "eger dê maê mewsûle bit" jî heye

630. sille: peywendî, peywendehavok, maneya van çend rêzan ev e: gava "ma" rengdêra çawahî be hingê bi tevayî ew bi tena serê xwe di rewşa raderî de tê hesabê, lê gava "ma" pronava peywendiyê be wê demê jî li cem piraniya rêziman nasan ew bi tena serê xwe mîna raderî tê hesabê, bes li gor dîtîna îbn 'Hacib, pronava peywendiyê tevî peywendehavokê xwe di çihê raderî de ye.

631. eger dê mewsûlê îsmî bit: yanî gava peywendîgarê me navdêr be, hingê ew rewşa li jor, derbasdibe.

632. ma: tişt, ew, ewê (peywendîgarê)

633. la budde lehu: pêwîstiya wî hebe, pêwîst be

634. mîn: jî

sillefîn (635) we 'aîdîn (636) li nik Cumhûrî, yan ma la yetummu cuz 'en mîn el-kelamî illa bihîma (637) li nik Ibn 'Hacib.

Yan digel sillefî (638) di te wîla mesderî da (639), teqdîra kelimê (640) "ela te' lifî eş-Şeyxî iyyah" (641) eger dê mewsûlê 'herfî bit (642) ku ma yu'ewwelu me'e sillefîhî bî mesderîn (643). Me'hille mecrûrê bi 'elaê (644) cerre bi kesr e, carr û mecrûr zerfê musteqerr mute'elliqê bi "heselet" (645) ve ye yan bi "hasîletun"ê (646) ve ye. Me'helle mensûb nesbe bi fet'h e (647) bê weku 'halê ji fa'ilê carr û mecrûran e (648). 'Amil di nesba 'halî da

635 sillefîn: peywendî, peywendehavok

636 we 'aîdîn: û pronava hevgirêdanê

636 ku ma la budde lehu mîn sillefîn we 'aîdîn: yanî ew peywendîgarê navdêr ku li cem piraniyê pêwîst e jê re peywendiyek û pronava peywendiyê were, peyva "lehu" di destnivîsê de tune.

637. la yetummu: temamnabe, naqede, çênabe, yanî kêrn dimîne

637. cuz 'en: beşek, hinek

637. el-kelam: xeberdan. axavtin, gotin, hevok, nivhevok

637. îlla: bil, xeyn

637. bihîma: bi wan herduyan, yanî peywendehavok û pevgirêdar

637. Yan ma layetummu cuz 'en mîn el-kelamî illa bihîma: ew peywendîgarê navdêr ku, li cem ibn 'Hacib, bê wan (peywendehavok û pronava hevgirêdanê) nikare bibe beşek ji hevokî.

638 yan digel sillefî: ev hevok li pêş carekê bihûnî, hatina wî carek din li vir hem zêde ye û hem jî wateyê xiradike.

639. di te'ewîla mesderî da: di wateya raderî de, yanî tê guhaztin dibe mîna raderî.

640 teqdîra kelimê: yanî gava wek raderî bê hesabê hingê eslê hevokê me wek li jêr tê pejirandin.

641. 'ela te' lifî eş-Şeyxî iyyahu: yanî lêkera "ellefêhu" dibe mîna radera "te' lifî" û bi bal kirdeyê xwe ve ku "eş-Şeyxî" ye û dayîn, yanî li gornivîsandina Şêx, li gor ku Şêx wan rêzkiriye

642 Eger dê mewsûlê 'herfî bit: yanî ger peywendîgarê me daçek be hingê peyvika "ma" lêkerê û kirdeyê wê weha diguherîne.

643 Ma yu'ewwelu me'e sillefîhî bî mesderîn: ew peywendîgarê ku tevî peywendiyê xwe dikeve cihê raderî.

644 me'helle mecrûrê bi 'elayê kîja ji wan tişt û rêgehên me gotûbe jî her ew di wateya raderî de ye û ji bin ve bi daçeka zêrger, "ela" digere bi zêr (dengdara "î, i")

645. 'heselet ji lêkera 'hesêle ye û ji bo tekaneya kesa sêyemîn e, ango bû, çêbû, di destnivîsê de "qed'heselet" e, yanî bêguman çêbûye; û peyvikên "ve ye" jî tê de nîne.

646 'hasîletun: parenga çalak ji eynî lêkerê jî bo tekaneyamê.

647. me'helle mensûb nesbe bi fet'h e: yanî daçek û zêrbar tevî lêker yan parenga xwe di bin de servebar e û nişana servebariya wê jî ziber e (dengdara "e").

648 carr û mecrûran: daçeka zêrger û navdêrê bi zêr ku "fî en-ne'hwî" ye.

me'hellen 'amilê lefzî î qiyasî ku fi'la mustenbitê (649) ji carr û mecrûran e. Caîz e ku sîfetê be'de sîfet bit (650), yan 'halê be'de el-'hal bit (651) ji bo îsmê "înnê" (652). Hem caîz e dê mute'elliqê bi "mîetu" wa mu'exxer (653) ve bit bi sebeb te'ewîla wê bi "me'dûdetun"-ê (654). Lewra wekî camid mu'ewwel bibin bi muşteqqa (655) di 'hukmê muşteqqatan de ne (656) di xwestina fa'il û mef'ûlatan da (657).

Tu bizan! "Ma" (658) li diwazde wechan (659) hatiye di pêncan de 'herfî (660) ye, di heftan de îsmî (661) ye; laiq nîne zikirkirina (662) wan di êre de.

"Ellefehu" (663) 'amilê lefzî î qiyasî fi'la madî ye, mebnî ye ji bo fa'ilê (664) mewdû'e ji bo mufredê muzekkerê xaîb (665) di 'haletê bînaê da (666).

649. **mustenbit**: dexistî, derketî, yanî lêker berbiçav tune lê daçeka zêrger û zêrbar wê divên, ew jî li vir "hesalet" e.

650. **sîfetê be'de sîfet bit** yanî wê diyargînê duyemîn be, erke "fi en-ne'hwî" xuyadarê yekemîn be ji bo kirdeyê "înnê" ku "el-'ewmîle" ye

651. **'halê be'd el-'hal bit**: yan jî wê rewşdêrê duyemîn be ger "fi en-ne'hwî" rewşdêrê yekemî be jî "el-'ewamîle" re.

652. **îsmê înnê**: kirdeyê navdêrî ji bo gihandeka lêkerbar ku "înnê" ye, ev di destnivîsê de "îsmê înneyê" ye.

653. **mîetuwa mue'xer**: peyva "mîef" (مِعَة), sed, ya li paş.

654. **Bi sebeb te'wîla wê bi me'dûdetunê** jî ber ku dikeve şûna parenga neçalak, "me'dûdetun" (مَعْدُودَة), jimarî ye. Çiku divê zêrger û zêrbar yan xwe bi lêkerê ve yan jî xwe bi peydabûyê jî lêkerê ve (mîna rader, rengdêr, pareng û yên din ku wateya van didin) bigre.

655. **mu'ewwel bibin bi muşteqqa**: ku lêkevin şûna xurdezadan û wateya wan bidin, di destxetê de "muşteqatan" e.

656. **Di 'hukmê muşteqqatan de ne**: yanî rewşa wan jî mîna ya xurdezadan e, di destnivîsê de "muşteqan" e.

657. **mef'ulat**: piraneya mef'ûl e yanî serve, yanî ew navdêrên xwerû ku dikevin şûna xurdezadan ew jî mîna wan kirde û serve dixwazin.

657. **di xwestina fa'il û mef'ûlatan de**: ev hevok di destnivîsê de tune.

658. **ma**: peyvîk/daçeka "ma" (مَا)

659. **wech**: rû, sûret, di vir de awa, şikil, mane

660. **'herfî**: bê weku tîp yan daçek bê hesabê

661. **îsmî**: bê weku navdêr tê hejmarê

662. **zikirkirin**: gotin, yanî jî ber dirêjbûnê hewce nîne em li vir wan rêz bikin.

663. **ellefehu**: wî ew nivîsand

664. **mebnî**: netewngbar, li vir avabûyî, sazûyî

664. **mebnî ye ji bo fa'ilê**: (*bîna fa'il e*), ango lêkera lebatî ye, lêkera çalak e, yanî kirin jî kirde tê holê digihîje yek yan jî cihêkî din, ango digihîje serve.

665. **muzekker**: nêr

665. **xaîb**: neamade, nehazir, ne li civatê, li vir kesê/a sêyemîn

665. **mufredê muzekkerê xaîb**: kesê nêr yê sêyemîn î tekane (kesê sêyemîn)

666. **'haletê bînaê**: netewangbar e, li ser netewangbariyê hatiye avakirin

mebniyê lefz el-fet'h e (667), lewra f'ila madî dê mebnî ul-fet'h bit (668) lefzen yan teqdîren îlla(669) li nik ittîsala(670) demîra weku la'hiqî(671) axirê fi' lê(672) dibit dê medmûm (673) bikit yan sakin (674) bikit. Vê carê dê mebnî li demme bit yan li sukûn bit (675).

"Ha" (676) îsmekî mufred î me'arifê ye bi sebab demariyetê; demîr bariz e, mensûb î muttesil e, mebniyê lefz ed-demme e. Me'helle mensûb nesbe bi fet'h e bê weku mef'ûlu bihiyê serî'h e (677) jî bo ellefê ra, muqeddem bûye (678) li fa'ilê xwe wucûben (679). Lewra wekî mef'ûl (680) demîra muttesil bit, (681) fa'il muzhar bit (682) wacib e teqdîma wî li fa'ilî (683) her wekî li 'eksê (684), 'Amil di nesba mef'ûlî da me'hellen 'amilê lefzî î qiyasî ku fi'l e li nik Besriyan îlex (685). Ev fi'l digel ma 'emûle fihîyê (686) xwe cumlekî fi'lî ye, me'helle mecrûr (687) eger dê sîfet bit (688) yan la me'helle leha mîn el-e'arabî eger dê sille bit (689).

667. mebniyê lefz el-fet'h e: netewangbar e û bi ziberê tê bi lêv kirin, di destnivîsê de "esiye" jî heye, yanî netewangbariya wê bingehiye.

668. dê mebnî ul-fet'h bit: timî netewangbar e û bi ziber (dengdara" e") e.

669. îlla: jî bilî, xeyn jî

670. ittîsal: zeliqandin, pêvegirtin

671. demîra weku la'hiqî: pronava ku digihîje (gihîştîye)

672. axirê fi'lê: dawîya lêkerê

673. medmûm: bi pêş (dengdara "u"), di destnivîsê de "dê" tune û "bikit" jî "dikit" e, yanî lêkera dema raborî di zimanê Erebi de timî bi ziber e, lê gava pronava pirane pê ve dizeliqehingê yan bi pêş e yan jî bi rawestek e.

674. sakin: bi rawestek, bê dengdar

675. vê carê dê mebnî li demme bit yan li sukûn bit: yanî gava pronava pirane bi lêkera dema borî re be û wê bi pêş yan bi rawestek bigerîne, hingê dê ew lêkera me netewangbarê li ser pêşê yan jî li ser seknê be. Ev der di destxetê de wehaye: "vê carê mebnî lefz ed-demme bit yan mebnî lefz es-sukûn bit". Li gor herdu çapan jî hem di vî hevokî de û hem jî di yê pêşiya wî de tevîhevî û dubareyî heye.

676. ha: angî "h" (ح) ya di "ellefêhu" de

677. mef'ûlu bihiyê serî'h: serveyê yekser

678. muqeddem bûye: ketiye pêş li pêş hatiye,

679. wucûben: bi pêwîstî, bivênevê

680. Lewra wekî mef'ûl: ev bersiva pîsekê ye yanî "çima li vir pêwîst e serve li pêş bê?" Çiku gava serve pironav be . . . , ta dawî

681. demîra muttesil bit: pronava zeliqandî be

682. fa'il muzhar bit: kirde jî navdêrekî eşkere be

683. wacib e teqdîma wî li fa'ilî: yanî pêwîst e ku serve li pêş kirdeyî were

684. 'eks: berevacî, yanî gava kirde pironav be hingê divê ew li pêş be.

685. îlex: ta dawî, ku li pêş di rûpelê şaşan de bihûrî

686. ma 'emûle fihî: ewên ku lêkerê wan tewandîye, wek kirde, serve û yên din.

687. me'helle mecrûr: nîşana balvedêriya wî di bin de ye, angî bi ş ûnwarî ye

688. eger dê sîfet bit: yanî ger ku hevokê me bibe diyargîn, bê weku "ma" yê çawahiye be.

689. Eger dê sille bit: ger ku hevokê me peywendehavok be/peywendî be.

"Eş-Şeyxu" (690) îsmekî mufred î me'rifê ye bi sebeb edatê t'erîfê, lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku fa'il e ji bo ellefê (691).

El-îmam (692) îsmekî mufred î me'rifê ye bi sebeb edatê te'rifê, lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku sîfet e ji bo "eş-şeyxu" wê. 'Amil di ref'a sîfetî da (693) lefzen 'amilê mewsûfî ye (694).

'Ebd el-Qahir: (695) "Ebd" îsmekî mufred î me'rifê ye bi sebeb îdafedana wî bi bal ma be'dê xwe ve ku "el-qahîru" ye. Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku bedel e yan 'etfubeyan e ji bo "eş-Şeyxu".

"El-Qahir" îsmekî mufred î me'rifê ye bi sebeb edatê te'rifê, lefz mecrûr cerre bi kesr e bê weku mudafu îleyhî ye ji bo "ebdu" wê. Fa'ilê xwe tê de mustetir e raci'ê bi bal mewsûfêki meqedder ve ye, di 'hukmê melfûzî (696) da ye ku Allah e (697), eger "elîf-lam" ê (698) li ser musteqqan herfê te'rifê (699) bin her wekî li ser camidan ku mezhebê Sekkaki ye. (700) An "elîf-lam" ên mewsûle ne bi ma'na "el-lezî" (701) ne her wekî mezhebê Cumhûrî, mebnîyê lefz es-sukûn e "qahirî" silleyê wê ye, fa'ilê xwe tê de mustetir e raci'ê bi bal "elîf-lam" an (702) ve ye. Ev e yek ji wan mewadî'ê (703) weku îsmufa'il digel fa'ilê xwe cumle (704) bit, sanî (705) ew e ku waqî' bibit (706)

690. eş-şeyx: peyva "şeyx" di zimanê Erebi de bi sê wateyan tê: Ji bo kesê navsere û pîr, ji bo kesê pîr zana û serwest, ku li vir mebest pê ew e, û ji şêxê terîqetê re tê bikaranîn. (40)

691. ellefê: lêkera "ellef" ku me bihûrand, di destnivîsê de "ellefeyê" ye û ev niv rêz ji tê de heye: "'amil di refa fa'îlî da lefzen 'amilê lefzî î qiyasî ku ellefê ye"

692. el-îmam: peyva "el-îmam" bi maneya pêşik, pêşewa, mezin, zana, rêber û yê ku xelk dide pey yanî xwey rêgeh (mezheb).

693. sîfetî da: diyargîrî de, di destnivîsê de weke hemû cihê din di şûna "da" de "de" tê.

694. 'amilê mewsûfî: tewangdêrê pesindayî, angoyê "eş-Şeyxu"

695. 'ebd: bêjeya "'ebd" ku bi maneya kole, bende, evd û benî tê.

696. 'hukmê melfûzî: yanî nepenî ye lê di warê berbiçavî de ye û mîna ye wî.

697. ku Allah e: yanî ji ber ku "el-Qahir xesyetnavekî Xwedê ye, peyva "Allah" yekser wek ku berbiçav be, jê tê zanîn.

698. elîf-lam: yanî veqetandeka "el", jê re "edatê te'rifê" jî tê gotin.

699. herfa te'rifê (elîf-lamên te'rifê, edatê te'rifê) veqetandek, zêder

700. Sekkaki: yanî li gor rêgeha Sekkaki "el" a ser xurdezanan jî mîna ya ser navdêrê xwerû veqetandek e, lê piraniya rêzimanasan wê mîna "el" a peywendigar ya bi wateya "el-lezî", ewê werengî, di pejirînin.

701. el-lezî: ewê, ev peywendîgara bingehîne.

702. elîf û lam: "el" a ser "el-Qahir"

703. mewadî': piraniya mewdû' e yanî cih, dever, mijar, behş, biwar, babet

704. cumle: hevok, yanî li pêş bihûrî ku parenga çalak digel kirdeyê xwe ne hevok e jî bilî sê cihan. Li vir ew bi vê cewetê wan hersê cihan tîne ziman û dibêje "yek jê ev e" yanî gava bibe peywendê hevok.

705. Sanî: duyemîn

706. waqî' bibit bibe, bikeve, bê

di pey 'herfa nefyê û îstifhamê, (707) salis (708) ew e ku waqî' bibit mufessir (709) ji bo demîr eş-ş e 'n (710). E' raba wî (711) her wekî berê (712) ye, lewra mewşûl (713) qabil nîne ji bo e'erabê (714) çiku li şeklê 'herfê (715) ye bi xîlaf silleî (716).

Waha reng e 'hukmê "la" (717) we "illa"ê (718) weku bi ma'na "xeyr"ê bir (719) digel ma be'dê xwe. Wekî niha "beqeretun la zelûlun" (720) dibêji, yan "we lew kane fihîma alihetun îllallahu lefesedeta". (721)

Bin: (722) bi hezfa (723) hemzê (724) bi sebab wuqû'a wê sîfet (725) we ma beyna du 'eleman (726) de we xeyrê mesedder e bi ewwelê setrê (727).

707. herfa nefyê û îstifhamê: pironava neyînî û ya pirsê yanî gava parenga çalak piştî pronava pirsiyarkî, yan ya neyîniyê bê hingê ji digel kirdeyê xwe dibe hevok.

708 salis: sêyemîn

709. mufessir: ravekar, şirovekar

710 demîr eş-ş e 'n: pironava nenas, ya hal û rewşê, yanî gava parenga me pronaveke neçgir şirovebike hingê ji dibe hevok.

711 e'eraba wî: tewangeya "el"

712 her wekî berê: gava veqetandek bû çawa bû dema peywendîgar e ji wusa ye.

713 mewşûl: peywendîgar, pronava peywendiyê

714 qabil nîn e ji bo e'erabê: netewangbare, nayê tewandin

715 şeklê 'herfê: mîna ye herf û daçekan, ji xwe bihûrî ku ew netewangbar in.

716 bi xîlaf silleî: yanî peywendî weha nîne, ew tê tewandin.

717 la: ango daçeka neyîniyê bi maneya ne û na ye.

718 îlla: yanî daçeka ji ber deranînê ku bi wateya bil, xeyn, derî jê ye.

719 ku bi ma'neya xeyr bin: yanî gava "la" û "illa" bi wateya bil û xeyn bin her çendî navdêr in ji lê ji ber ku weke daçek û tîpan (pîtan) e ew ji nayên tewandin û tewangeya wan dikeve ser hevokê paş wan.

720 Beqeretun "la" zelûlun: çelekeke ku ne qels û ne bêkêr be.

721 We lew kane fihîma alihetun "îll" Allahu lefesedeta: Eger ji bilî Yezdan di herduyan (erd û esman) de Xwedayekî din hebûna bêguman wê ew (erd û esman) xirabibûna.

722 îbn: kur, kurê

723 hezfa: ketin, çûyin, windabûn

724 hemze: elîf, herfa yekemîn ji alfabeya Erebi ku li vir dibe "î" ango bingehê "bin"ê "îbn" e lê ew "î"ya wê jê ketiye.

725 bi sebab wuqû'a wê sîfet: yanî ji ber ku bûye diyargîn

726 we ma beyna du 'eleman: û ji ber ku di navbera du serenavan, 'Ebd el-Qahir û 'Ebd ur- Re'haman, de hatiye.

727. musedder: ketî, hafî

727. ewwel: destpêk, pêşî, serî

727. setr: rêz, xet

727. we xeyrê musedderê bi ewwelê setrê: û ji ber ku ne di serê rêzê de ye.

Eger yek ji van hersê şertan mefqud (728) bit dê sabit (729) bî kîtabeten (730), saqit (731) bî qîraeten. (732) Me' rîfe ye bi sebab îdafedana wê bi bal ma be'dê xwe ve ku " 'Ebd er-Re'hmanî" ye. Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku sîfet e yan 'etfubeyan e ji bo "Ebd el-Qahir".

'Ebd er-Re'hman: "Ebd" ismekî mufred î me' rîfe ye bi sebab îdafedana wî bi bal ma be'dê xwe ve ku "er-Re'hmanî" ye. Lefz mecrûr cerre bi kesr e bê weku mudafu îleyhî ye ji bo "bin'uyê. "Er-Re'hman" (733) mudafu îleyhî ye ji bo "Ebd"uwê; terkîba (734) wê mislê (735) terkîba "el-Qahir" e (736) re'sen bi re'sîn (737).

Lewra (738) murekkebatê (739) teqyîdiye (740) çi îdafî (741) bin wekî niha "Ebd er-Re'hman" dibêjî çi tewsîfiye (742) bin wekî niha "el-heywan en-natiq" (743) dibêjî, çi îsnadî (744) bin wekî niha "te'ebete şerren" (745) dibêjî, li nik 'elemiyetê mufred in lefzen murekkeb in sûreten. (746) Em

728 mefqud: tune, nîn, windabûyi, neyî

729. sabit: heyî, mayî, li cih

730 kîtabeten: nivîsandî

731 saqit: tune, birînî, ketî, jêketî

732 qîraeten: xwendî, bi xwendinê yanî gava ne xuyadar be, yan ne di navbera du serenavan de be yan jî di serê rêzê û hevokî de be wê "î" ya "îbn" nivîsandî hebe lê nayê xwendin, lê dema ku ev şert li cih bin hingê ew ji binî diçe û "îbn" dibe "bin". încar eger ku di serê rêzê de be hingê "î" hem nivîsandî heye û hem jî tê xwendin (41).

733 er-Re'hman: taybetnavekî Xwedê ye ku wek nav tê bikaranîn, yanî dilovan û mîhrîvan.

734. terkîb hevokdanîn, hevoksazî, tewangeya hevokristinê, yanî rewşa tewangeya wê û cihê wê di hevokî de

735. misl: weke, mîna, fena, layî

736 el-Qahir: li pêş bihûrî

737. re'sen bî re'sîn: ser bi ser, bi her awayî, bi tevayî, ne kêma ne zêde eynî ye

738 lewra: çiku, ev bersiva pîrsekê ye weke yek bêje: "Ebd er-Re'hman erenav e, tu çawa du terkîban lê dixî?"; Bersiv: "Erê lê ev serenavê hevdudanî ye ku ji "Ebd" û "er-Re'hman" pêkhatî ye, hevdudanî jî." ta dawî.

739. murekkebat hevdudanî

740 teqyîdî: qeydkirî, girêdayî,

741. îdafî: yanî gava girêdana wan bi nasandin û balvedêriyê be weke virê.

742 tewsîfiye pesindayîn, yanî yek bibe diyargîn ji yê dî re.

743. el-'heywan en-natiq ew heywanê ku diaxive angomê, li vir "en-natiq" diyargîn e ji bo "el-'heywan" lê herdu bûne navekî jî insan re.

744 îsnad: ev bêje wek bîngê bi maneya paldan û mîldan e lê di rêzimana 'Erebî de ji bo wê hevqirtina navbera kirde û lêkerê yan jî ya navbera serwer û pêgirî tê gotin.

745. te'ebete şerren: wî şer da milê xwe, ew çû şer. Carekê hinek jî diya Sabit îbn Cabir pîrsa wî dikin ew jî bi "te'ebete şerren" bersiva wan dide; jî hingê û pêve ev jê re dibe wek nav (42). Lê eslê wê jî lêker, kirdeya veşartî û serveyî pêk hatîye.

746. sûreten: şeklî, dirûvî, berbiçav

di terkîban de rî'ayeta (747) sûretê dikin, e'rab dikin bi e'eraba me'hkiye. (748)

el-Curcanî: (749) îsmekî mufred î me'rîfe ye bi sebab edatê te'rîfê. lefz merfû' (750) ref'e bi demm e bê weku sîfet e ji bo "eş-Şeyx" uwê (751); fa'ilê xwe tê de mustetir e racîê bi bal mewsu'fî ve ye. Lewra (752) mensûbat (753) di 'hukmê muş teqqan da ne (754) di xwestina fa'ilî da (755). Caiz e ku mecrûr bixwînin bikin sîfet ji bo "'Ebd er-Re'hman".

Re'hmetullahî 'elyehî: (756) "re'hmetu" îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebab îdafedana wê bi bal ma be'dê wê ve ku "Allah" e. Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku mubteda ye.

"Allah" mudafu îleyhî ye. "Ela"ê carr e (757) "ha" (758) me'helle mecrûrê pê ye, (759) car û mecrûr zefê musteqerr mute'elliqê bi "heselet" (760) yan bi "hasîletun" (761) ve ye; me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaî. Ev mubteda digel xeberê xwe cumlekî îsmî ye, îxbarî (762) ye sureten, însaî ye (763) ma'nen (764) la me'helle leha mîn e-l'e'rabî; lewra mu'terîdî ye (765).

747. rî'ayet: li gor anîn, lédêrîn,

748. me'hkiye: berê, gotî, qalkinî, bihûrî, yanî herçendî nav be jî dîsa em tewangeya wê wek berê, ku ne nav bû, hisab dikin.

749. el-Curcanî: yanî jî "Curcan" ê, navê çihê ku nivîskarê pirtûka Ewamilê "'Ebd ul-Qahir" lê çêbûye, ew dikeve jora îranê, sala çêbûna wî ne kuş e lê di 1078 an de miriye. (43)

750. lefz merfû': bilêvkinna bêjeyê bi nişana kirdebariyê (dengdara u) ye.

751. eş-Şeyx: peyva "Şeyx" ku li pêş bihûrî

752. lewra: ev bersiva pirsekê ye, ma gelo jî navdêrê sade re kirde tê û ew tê veşartin?

753. mensûbat; piraniya "mensûb" e yanî cihnasdêr, navê cihwar

754. di 'hukmê muş teqqan da ne: angu ev cihnasdar e û jî xwe ew jî di warê xurdezadan de ne

755. di xwestina fa'ilî de: yanî ew jî mîna xurdezadan jî xwe re kirde ditewînin.

756. Re'hmetullahî 'elyehî: mîhrîvaniya Yezdan li ser (lê) be.

757. 'elaê carr e: yanî peyva pêşya 'elyehîku dibe "'ela" daçeka zêrger e.

758. ha: (o) ya dawîya "'elyehî"

759. me'helle mecrûrê pê ye: jî bin ve "'ela'yê ew bi zêr (dengdara î, î) tewandîye.

760. heselet: lêkera bûn ya dema raborî jî bo kesasêyemîn.

761. hasîletun: parenga çalak ya bûn jî bo kesa sêyemîn.

762. îxbarî: zarîgotinî, gotinwarî, gotinbarî, gotinî (idd' a)

763. însaî: daxwazî, daxwazwarî

764. ma'nen: bi wateyî, watemênî

765. mu'terîdî ye: navbergêr e, navberî/kî ye, ketîye nav du bêj yan hevokên bi hev ve girêdayî.

Mîetu 'amilîn: "mîet" (766) îsmekî mufred e lefzen (767) mecmû'e ma'nen (768) bi sebab delaleta wê li 'ededekî mu'eyyen; (769) muxesses (770) bûye bi sebab îdafedana (771) wê bi bal ma be'dê xwe ve ku "'amil"un e. Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo "înnê". 'Amil di ref'a xeberî da lefzen 'amilê lefzî î sema'î ku "înne" ye. "înnê" (772) digel îsm (773) û xeberê xwe (774) cumlekî îsmû ye me'helle meczûm (775) bê weku ceza uş-şert e (776) ji bo "mehma"ê. (777) "'Amil" îsmekî mufred î nekîre ye, lefz mecrûr cerre bi kesr e bê weku mudafu îleyhî ye we temyîz e (778) ji bo "mîet" unê. Lewra temyîza "mîet" û "el" an (779) dê mufred û mecrûr (780) bit, ji sisiyan heta dehan (781) dê mecrûr û mecmû' (782) bit, ji dehan heta nehwi't û nehan (783) dê mufred û mensûb (784) bit. Naête temyîz kirin "wa'hîd" û "îsnan" (785) bi sebab îstixna'a (786) temyîza wan ji wan, lewra tête gotin: "reculun (787) we reculanî" (788). Fi'lus-şert digel

766 mîet sed

767. mufred e lefzen: berbiçav bêjeyeke tekane ye.

768 mecmû' e ma'nen: li gor wateya xwe pirane ye.

769. bi sebab delaleta wê li 'ededekî mu'eyyen: yanî ji ber ku hejmareke kufşe ku sêl e dide diyarkirin loma pirane ye.

770 muxesses: nemazebûyî, taybetbûyî

771. bi sebab îdafedan: ji ber balvedayinê balvedênîyê

772 înnê: yanî peyvika "înnê" ya lêkerbar ku li pêş di "fe înnê el-'ewamîle" de bihûrî.

773 îsm: kirdeya navdêrî ku "el-'ewamîle" ye

774 xeberê xwe: yanî pêgirê xwe ku "mîetu 'amilîn" e.

775 me'helle meczûm: ji bin ve bi rawestek e, angoya paşya wê bê tîpa dengdar e.

776 ceza uş-şert: mercîxwaz, egerxwaz, bersiva mercê ye.

777. mehma: çî dema, çî gava, "mehma"ya ku bingeh e ji "emma"ya pêşya "be'du" re.

778 temyîz: taybetgêr, nemazedar

779. mîet û el f: sed û hezar

780 mufred û mecrûr: tekane û bi zêr (dengdara i, î).

781 ji sisiyan heta dehan: yanî taybetgerîna sisiya û hevraztir heya bigihê dehan.

782 mecrûr û mecmû': bi zêr (dengdara i, î) û pirane.

783 dehan heta nehwi't û nehan: angoya ji dehan û hevraz heya bigihê not û nehan

784 mufred û mensûb: tekane û bi ziber (dengdara e) e.

785. Naête temyîz kirin wa'hîd û îsnan: yanî taybetgêr ji hejmarayek û du re nayê

786 îstixna: têrkirin, nepêwîstî, têrbûn, têrî, bêhewceyî

787. reculun: zilamek, mêrek

788 reculanî: du zilam, du mêr, yanî di şûna ku meniv bêje: "reculun wa'hîdun" têr dike ku meniv bêje "reculun" û di şûna ku meniv bêje "îsnanî reculanî" dîsa "reculanî" bi tenê bes e. Li vir nîvîskar dixwaze rewşa hejmarên Erebi û navdêrê pey wan bi awayê rêzimanî bide nasîn, ew jî, ji bilî yek û diduyan ku bi navdêrê pey xwe re nayên, dibin sê beşan de dicivin: 1. ji sisiya heyânî dehan e, navdêrê pey wan timî bi dengdara i, î tê,

ceza' ûş-şertê cumlekî şertî ye (789) îbtidaî ye la me'helle leha mîn el-e'rabî, li ma merre (790).

Lefziyetun (791) we ma'newiyetun: (792)

Tu bizan! Caîz e (di) "lefiyetun"ê de e'erabê selase: (793) emma ref'en (794) bê weku bibêjî "lefiyetun" (795) îsmekî mufred î nekîre ye, lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku bedel e ji bo "mîet"unê. Bedel ul-ba'd e ji ber kullê (796) ve bi mula'heza (797) teqdîma (798) rebtê (799) li 'etfê, (800) yan bedel el-kull e (801) ji ber kullê ve bi mula'heza teqdîma 'etfê li rebtê. (802) Yan xeber e ji bo mubtedaekî me'hzûf ku "hiye" (803) ye, yan "ba'duha" (804) ye bi şertê kespa (805) te'nîsê (806) ji mudafu îleyhiyê xwe bikî.

pirane ye û dibe taybetgêr ji bo wan.

2. ji yazdehan heyânînot û nehan e, navdêrê pey van ji dibe taybetgêr ji wan re û her bi dengdara "e" tê û tekane ye.

3. sed û hezar in ku navdêrê wan ji taybetgêr e û her bi dengdara "î" û tekane tê. (44)

789. **cumlekî şertî ye:** hevokê mercî ye

790. **li ma merre:** ji ber sedemê ku li pêş, di biwara netewngbariya hevokê destpêkî de, bihûrî.

791. **lefiyetun:** bi devîkî, berbiçav

792. **we ma'newiyetun:** û wateyî, rêzimanî

793. **e'erabê selase:** sê cure / awayên tewangeyê, yanî bi sê awaya tete xwendin: bi nişana kirdebariyê, ya servebariyê û ya balvedêriyê.

794. **emma ref'en:** heç cara ku bi nişana kirdebariyê (dengdara u, un, yên din) be.

795. **lefiyetun:** li vir "un" nişana kirdebariyê ye.

796. **kull:** tev, gişt, hemû

797. **mula'heze:** lênênîn, hizirandin, fikirandin, hesabandin

798. **teqdîm:** bipêşxistin, lipêşhatin, bipêşketin, pêşniyar kirin, danenasîn

799. **rebt:** girêdan, hevgerîn, hevgerêdan

800. **Bi mula'heza teqdîma rebtê li 'etfê** yanî ku em pevgirêdanê ber bi servedanê ve hisab bikin hingê dibe berguhêrê hinî ji ber giştî ve, çiku em pêşî wê dikin nasniyar ji "mîet" ê re ku beşek jê ye û heja "me'newiyetun" didin bi ser ve ku hê dibe giştî.

801. **Bedel ul kull:** berguhêrê giştî

802. **bi mula'heza teqdîma 'etfê li rebtê:** yanî ku em pêşî "me'newiyetun"ê bi ser "lefiyetun"ê ve bidin hê bi tewînin û bi hev ve girêdin hingê dibe berguhêrê giştî ji hemûyan re.

803. **hiye:** pronava kesa sêyemîn e, angowê pîrek

804. **ba'duha:** peyva "ba'duha" ya jêkefî, yanî hinek ji wan sed tewangeyan.

805. **kesp:** girtin, rahîştin, peydakirin, bidestxistin

806. **te'nîs:** mê, mêkanetî, yanî ji ber ku bêjeya "lefiyetun" mêkane ye divê serwer ji mê be încar eger bêjeya "ba'd" bi balvedêrê xwe ku "ha" ye bibe mêkane hingê "lefiyetun" kare bibe pêgir ji, nexwe çênabe.

Yan mebteda ye xeber muqedder û muqeddem e, (807) teqdîra kelimê (808) mînha lefziyetun (809).

Emma nesben (810) bê weku bibêjî "lefziyeten" ismekî mufred î nekîre ye, lefz mensûb nesbe bi fet'h e bê weku 'halê ji fa'îlê carr û mecrûran e ku "fi en-ne'hwî" ye. (811) Yan ji demîra mustetir di "mîetun"ê de ye, (812) yan me'ûl e ji bo fi'leke muqedder ku e'enî (813) ye li mezhebê Besriyan. Cumlekî mufessîre ye ji bo mîetunê la me'helle leha mîn el-e'rabî li nik Cumhûrî, yan me'helle merfû' li nik Şelûbinî, (814) lewra li nik wî cumleê mufessîre tab'ê (815) metbû'ê (816) xwe ye ku mufesser e (817).

Emma cerren (818) bê weku bibêjî "lefziyetîn", ismekî mufred î nekîre ye. Lefz mecrûr bi cerra cîwarê, (819) teqdîr (820) merfû' yan mensûb li î'htimalatîn mezkûretîn (821) her wekî hatiye di Qur'anê da "we wede'nakum canîbe et-Tûrî et-eymenî" (822). Li kullê teqdîran (823) demîr tê de mustetir e eger dê ya 'a nisbetê (824) bit; caîz e ku ya 'a mesderiyetê (825) bit.

807. muqeddem: li pêş, lipêşhatî, bipêşketî

808. teqdîra kelimê: yanî esl û bingehê hevokê me

809. mînha lefziyetun: yê berbiçav ji wan sedan, li vir "lefziyetun" dibe serwer û pêgirê wê ji "mînha"ya nepenî ye.

810. emma nesben: angò heçî gava ku bi nîşana servebariyê bê xwendin.

811. fi en- ne'hwî: bêjeya "fi en- ne'hwî" ku li pêş bihûnî, yanî di rêzimanî de.

812. mîetun de ye: ew pironava ku di "mîetun" a bi wateya "me' dîdetun" de ye.

813. e'enî: angò yanî, ez qest dikim, mebest pê

814. Şelûbinî: rêzimannasekî Ereban yê navdar e, li rûpelê 13 binêre!

815. tabî': peyrew, yanî tewangeya wan mîna hev e.

816. metbû': pêşrew, yê ku meriv dide pey rêça wî û xwe dişibihîne.

817. mufesser: yê ku tê şirovekirin, şirovekirî

818. emma cerren: yanî gava ku bi nîşanabalvederiyê (i, î) bê xwendin.

819. cîwar: cînar, yanî ji ber ku bêjeya cînar ku "amîlîn" e bi zêre ew ji dibe bi zêre (î, i)

820. teqdîr: nepenî, li vir bingeh, esil

821. Li î'htimalatîn mezkûretîn: yanî jî ber wan sedemên ku li pêş di biwara xwendina "lefziyetun"ê bi nîşana kirdebarî û servebariyê de, hatin gotin.

822. We we'ednakum canîb et-Tûr îl-eymenî: Ev ayeteke (riste) Qur'anê ye ku tê de Yezdan ji Mûsa Pêxember (A. S.= 'eleyhî es-Selam) û Benî îsraîliyan (ahûyan) re dibêje: "me bi we re aliyê rastê yê qiyayê Tûr soz dabû. Li vir bêjeya "el-eymenî" dibe diyargîn ji "canîbe" re û gere bi dengdara "e" bihatina xwendin lê ji ber ku cînarê wê "et-Tûrî" bi dengdara "î" hatiye ew jî mîna wê bi "î" yê tê xwendin (45).

823. li kullê teqdîran: yanî çî bi awayê kirdebarî çî bi yê servebarî û çî jî bi yê balvederiyê be bila bibe her pronavê de veşartiyê.

824. nisbet: wardiyarî, cihdiyari, ew xurdepêşa "y" (ي) ku cih û bingehî diyar dike.

825. mesderiyet: yanî "ya" a raderî ku radertiya bêjeyê dide nîşandan.

"We me'newiyetun" 'etfa bi ser "lefziyetun"ê (ve) ye, terkîba wê mislê (826) terkîba "lefziyetun"ê (827) ye re'sen bî re'sîn.

Fe el-lefziyetu mînha 'ela derbeynî: "fa" a (828) 'atîfe ye yan tefsîlî ye yan fesîhî ye, mebnîyê lefz el-fet'h e.

"El-lefziyetu" îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebab edatê te'rîfê, lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku muhteda ye sûreten, sîfet e ji bo muhtedaekî me'hzûf (ku) "el'ewamîl ul-lefziyetu" (829) ye 'heqîqeten. "mîn"ê (830) teb'îdiye (831) mebnîyê lefz es-sukûn e.

"ha" îsmekî mufred î me'nîfe ye bi sebab demariyetê; demîr e, bariz e, muttesîl e, mebnîyê lefz es-sukûn e eger "elif" (832) esliye bit yan mebnîyê lefz el-fet'h e eger "elif" ji bo ferqê (833) bit.

Me'helle mecrûrê bi "mîn"ê cerre bi kesr e carr û mecrûr zerfê musteqerr mute'elliqê bi îsmufa'ilekî me'nîfe ve ye ku "el'hasiletun" e. Me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku sîfet e ji bo "el-lefziyetu" wê. 'Amil di ref'a sîfetî da me'hellen 'amilê mewsûfî ye. Yan carr û mecrûr zerfê musteqerr mute'elliqê bi îsmufa'ilekî mensûb î nekîre ve ye. Yan fi'la madî medxûlê bi "qed"ê (834) me'helle mensûb bê weku 'halê ji fa'ilê wê (835) ye, eger dê "ya" a nisbetê bit yan ji nefsa wê bi xwe (836) ye eger "ya" a mesderyetê (837) bit. 'Amildi nesba 'halî da me'hellen 'amilê zû el-'halî ye. "E la derbeynî" (838) "ela"ê carr e mebnîyê lefz es-sukûn e (839). "Derbeynî" îsmekî musenna î nekîre ye; lefz mecrûrê bi "ela"ê cerre bi "ya"ê (840)

826. mîsl: weke, mîna, fena, layî

827. mîslê terkîba lefziyetun: yanî wek awayê tewangeya "lefziyetun"ê ye.

828. fa: herfa "f" ya pêşiya "fe el-lefziyetu".

829. el-'ewamîl ul-lefziyetu: tewangdêrên berbiçav

830. min: yanî daçeka zêrger ya pêşiya "mînha" yê

831. teb'îdiye: dabeşî, hindeyî, cureyî

832. elif: yanî tîpa dawîya "ha" (ه) jê ji bîngêhê bêjeyê be.

833. ferq: cudahî, yanî ger tîpa "a" (ا) ya dawîya "ha" (ها) jê ji bo cudahiya navbera mê û nêran be.

834. medxûlê bi qedê: ku daçeka "qed" li pêşya wê be.

835. wê: yanî "el-lefziyetun"

836. ji nefsa wê bixwe: yanî yan rewşdarê kirdeyê wê ye yan jî rewşdarê wê bi xwe ye.

837. mesderiyet: ango gava herfa "y" (ي) ê nişana raderiyê be hingê rewşdarê wê bi xwe ye.

838. 'ela derbeynî: li ser du beşa ye, dibe du beş.

839. 'elaê carr e mebnîyê lefz es-sukûn e: yanî peyvika "ela" daçeka zêrger î netewangbar e û bi rawestekê tê bilêvkinin bê weku di dawîya wê de tîpa dengdar nayê.

840. cerre bi "ya"ê ango nişana zêrbarî û xwdîbariya wê bi herfa "y" (ي)ê ye. Ji xwe nivîskar di zurûfê de dabû zanîn ku nişana kirdebariyê di dualan de bi "a" (ا) û ya servebarî û balvedêriyê ji bi "y" (ي)ê ye.

carr û mecrûr zerfê musteqerr mute'elliqê bi "'heseletun" (841) yan bi "'hasiletun"ê ve ye; me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaî. "nûn" (842) 'îwed e (843) ji ber 'hereke we tenwînên di mufredî da. Ev mubteda' digel xeberê xwe cumlekî ismî ye 'etfa li ser cumleê ismî yê muteqeddîme ve ye, eger dê "fa" a 'atife bit, (844) yan ibtidaî ye eger dê "fa" a tefsîliye bit, (845) yan cewaba şertekî me'hzûf e (846) eger dê "fa" a fesîhiye bit (847).

Teqdîra kelimê: "îza înceşemet el-'ewamîlu îla lefziyetûn we me'newiyetûn (848) fe el-lefziyetu mûnha 'ela ed-derbeynî" (849).

'îza' zerfek ji zurûfê zemanî ye, (850) mebnîyê lefz es-sukûn e, me'helle mensûb nesbe bi teqdîra "fê" (851) bê weku mef'ûlu fihî ye ji bo ceza uş-şertê li nik essê hî.

"înceşemet (852) fi'la madî ye "ta" 'elametê te'nîsê ye (853), "el-'ewamîlu" (854) fa'ilê wê ye. "îla"ê carr e (855) "lefziyetûn" mecrûrê pê ye (856); "we me'newiyetûn" 'etfun 'ela "lefziyetûn" (857), carr û mecrûr zerfê lewx mete'elliqê bi "înceşemet" ve ye.

841. heselet-un: lêkera bûn, û çêbûn

842 nûn: tîpa "n" (ن) ya di "derbeyn" (صبرين) de.

843 îwed: cihgir, ji dêl ve, ji pêl ve

844 eger dê "fa" a 'atife bit: ango gava "f" ji bo gihanek be hingê bi ser hevokê pêşya xwe ve tê dayîn, di ya çapkirî de di şûna bit de "bî" ye.

845. eger dê "fa" a tefsîliye bit: dema ku "f" ya rewankar û beyankar be, hingê dibe hevokê destpêkî.

846 cewaba şertekî me'hzûf: mercîxwazek e ji bo daçeka mercê ya nexwanê.

847. eger dê "fa" a fesîhiye bit: yanî ger "f" a me ji bo rewandêji û pêldariyê bit hingê dibe merdîxwaz.

848 îza înceşemet el-'ewamîlu îla lefziyetûn we me'newiyetûn: gava tewangdêr bi bal berbiçavî û rêzimanî ve bêne dabeşkirin.

849. fe el-lefziyetu mûnha 'ela derbeynî: ji nav wan herdu beşan yê berbiçav jî dibin du par.

850 zerfek ji zurûfê zemanî ye: yek ji hokerên demkî (demî) ye.

851. teqdîra "fê": daçeka "f" (ف) ya nepenî nîşana servebariya hokeran e.

852 înceşemet: dabeşbû, parêvebû

853 "ta" 'elametê te'nîsê ye: paşdaçeka "t" (ت) ya paşya "înceşemet" (أشسمت) nîşana mêyiyê (mêkane) ye.

854 el-'ewamîlu: piraneya 'amil e yanî tewangdêr.

855 îlaê carr e: yanî peyvika "îla", ya di "îla lefziyetûn" de, daçeka zêrger e.

856 lefziyetûn mecrûrê pê ye: yanî bêjeya "lefziyetûn" pê hatiye bi zêr kirin.

857. 'etfun 'ela lefziyetûn yanî bêjeya "me'newiyetûn" jî bi zêr e çiku ew jî bi ser bêjeya "lefziyetûn" ve tê dayîn, yanî digihîje wê û bi "îla"ê bi zêr dibe.

Ev "îngesemet" digel ma 'emîle fihîyê (858) xwe cumlekî fi'li ye bê weku fi'l uş-şert e ji bo "îza"ê. Hem di te 'wîla mesderî da (859) me'helle mecrûr cerre bi kesr e bê weku mudafu îleyhî ye ji bo "îza"ê.

Weha reng e 'hukmê (860) cumleê weku waqî' bibit (861) di pey "îz" (862) we "îza" (863) we "heysu" (864) we "heysuma" (865) we "beyne" (866) we "beynema" (867). Hem di pey "lemma"ê (868) şertiye li nik Ebû 'Eliyê Farisî. Fi'l uş-şert digel ceza uş-şertê cumlekî şertiye, îbtidâî ye (869) la me'helle leha mîn e-e'erabî.

Sema'iyetun we qiyasiyetun:

Tu bizan! Terkîba (870) "sema'iyetun we qiyasiyetun" mîslê terkîba "lefziyetun we me'newiyetun" e re'sen bî re'sîn. Caîz e ku xeberê be'de xeber bit (871) ji bo "fe el-lefziyetu" lakîn racî'h bedel e (872) ji bo "ela ed-derbeynî", lewra esl (873) di kelaman da 'edem (874) teqdîr e (875)

Fe es-sema'iyetu mînha e'hedun we tîsû'ne 'amîlen: (876)

Tu bizan! Terkîba "fe es-sema'iyetu mînha" mîslê terkîba "fe el-lefziyetu mînha" ye re'sen bî re'sîn (877).

858 ma 'emîle fihî: yanî peyvên ku lêkera "îngesemet" wan tewandiye.

859. te 'wîla mesderî da: angò dîkeve cihê raderî û dibe wek navdarê xwerû.

860. hukm: bandorî, te'sîr, li vir rewşa tewangehî.

861. waqî' bibit: bikeve, bê, bibe

862. îz: (إِذْ) dema, wextê

863. we îza: û îza (إِذَا) gava, dema, wextê

864. we heysu: û heysu (حَيْثُ) li kû, li kuderê, li kurê

865. heysuma: (حَيْثَمَا) li kû, li kur, li kuderê

866. beyne: (بَيْنَ) navber, navberîka, dema, gava.

867. beynema: (بَيْنَمَا) navbera, dema, gava, qala van di rûpelê 63'an de bihûrî.

868. lemma: çî gava, dema, wextê. Ev her heftên han hokerê mercî ne; ji ber ku rewşa wan li pêş bihûrî pêwîst nake em li vir zêde li ser wan rawestin.

869. cumlekî şertiye, îbtidâî ye: hevokê mercî û yê destpêkî ye.

870. terkîb: hevdudanî li vir tewange.

871. xeberê be'de xeber: piştî "ela ed-derbeynî" dibe pêgirê duyemîn ji bo "fe el-lefziyetu".

872. racî'h bedel e: angò ya qencîr ew e ku bibe nasîyar ji "ela derbeynî" re

873. esl: binyat, bingeh.

874. 'edem: nebûn, nekîrin, bê, ne, tune.

875. Lewra esil di kelaman da 'edem teqdîr e çîku bingeh di hevok û gotinan de ew e ku tiştek ji wan nepeî nebe û tewangeya wan ji li gor peyvên heyî bête diyar kîrin.

876. fe es-sema'iyetu mînha e'hedun we tîsû'ne 'amîlen: heçîka tewangdêrên bihistî, ji wan her sed tewangêran, not û yek heb in.

877. mîslê terkîba fe el-lefziyetu ye re'sen bî re'sîn: yanî tewangeya "fe es-sema'iyetu" eynî mîna ya "fe el-sefziyetu" ye bê guhertin; ji ber ku li pêş tewangeya "el-lefziyetu" bihûrî pêwîst nake li vir bê dubare kîrin.

"E'hedun" (878) îsmekî mufred î nekîre ye, lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaî bi mula'heza teqdîma 'etfê li rebtê. (879)

"Waw"a 'atîfe mebnîyê lefz el-fet'h e. "Tîs'ûne" (880) îsmekî şubhê (881) cem'ê î nekîre ye, lefz merfû' ref'e bi wawê bê weku 'etfa li ser "e'hedun" ve ye. 'Amil di ref'a me'tûfî da lefzen 'amilê me'tûfu 'eleyhî ye. Lewra dibêjinê şubhê cem'ê bi sebeb muşabeheta (882) wê bi cem'a muzekkerê salim (883) ve sûreten. (884) Ne cem' e bi sebeb delaleta wê li 'ededekî mu'eyyen (885) bi xîlaf cem'an. (886) "Amîlen" îsmekî mufred î nekîre ye, lefz mensûb nesbe bi fel'h e bê weku temyîz e ji bo "e'hedun we tîs'ûne" (887).

'Amil di nesba temyîzê da lefzen 'amilê mumeyyezî ye, (888) yan nefsa wî bi xwe ye (889).

we el-qiyasiyetu mînha seb'etu 'ewamîle:

Tu bizan! Terkîba "we el-qiyasiyetu mînha"ê (890) mîslê terkîba "fe es-sema'iyetu mînha"ê ye (891).

878 e'hed/un: yek

879. rebt: girêdan, hevgerêdan

879. bi mula'heza teqdîma 'etfê li rebtê: hingê dibe pêgir gava pêşî "tîs'ûne" bi ser "e'hedun" ve bê dayîn, piştre bi hev ve bêne girêdin û bi hev re bibin pêgir ji "es-sema'iyetu" re.

880 tîs'ûne: not, nehwiî, nod

881 şubh mîna, weke, fena, layî.

882 muşabehet: mîna hev bûn, layî yek bûn, şibandin, mînandin.

883 cem'a muzekkerê salim: peraneya nêrî tekûz, ango neşikestî.

884 sûreten: berbiçav, bi şikl, yanî şiklê wê mîna ye piraneya nêrî tekûz.

885 delalet dixwedegirtin, danezanin, îzbatkirin, diyarkirin

885 'eded: hejmar

885 mu'eyyen: kufşe

885 ne cem' e bi sebeb delaleta wê li 'ededekî mu'eyyert yanî ji ber ku "tîs'ûne" hejmareke kufşe di xwe de digre nabe pirane lê dîdara wê mîna pirane ye.

886 bi xîlaf cem'an: ango pirane hejmareke kufşe nîşannadin.

887 temyîz e ji bo e'hedun we tîs'ûne: yanî "e'hedun we tîs'ûne" kufşe dike û digerîne bi taybetî, bê weku bêje "not û neh tewangêr".

888 mumeyyez: yê ku tê taybetkirin, taybetgerandî, nemazedarbûyî, ango tewangêrê "amîlen" yê "e'hedun we tîs'ûne" ye.

889 nefsa wî bi xwe nefsa taybetgerandî, yanî tewangêr "ehdun we tîs'ûne" bi xwe ye.

890. terkîba we el-qiyasiyetu mînha: rewşa tewangeya hevokê "we el-qiyasiyetu mînha".

891 mîslê terkîba fe es-sema'iyetu mînha ê ye: ango weke rewşa tewangeya "es-sema'iyetu mînha" ye. Ji xwe şrovekar li pêş gotûbû: "ya wê ji mîna ya 'fe el-lefziyetu" ye ku li pêş bi firehî bihûnî.

"Seb'etun" (892) îsmekî mufred î nekîre ye, muxesses e (893) bi sebeb îdafedana wê bi bal ma be'dê xwe ve ku 'ewamîle ye. (894) Lefz merfû' ref' e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaî.

"Ewamîle" îsmekî mecmû' î nekîre ye lefz mecrûr cerre bi feth e bê weku mudafu îleyhî ye we temyîz e ji bo seb'etuwê (895). Lewra dibêjinê cerre bi fet'h e çiku xeyrê munserif e (896) bi sebeb sixa muntehaê cumû'an, (897) cerre û tenwîn daxilî ser nabin (898) îlla (899) linik "elîf laman" yan bi îdafê wekî niha "merertu bî el-e'hmerî" (900) we "bî E'hmedî kum" (901) dibêjî.

Tu bizan! Sixa (902) muntehaê cumû'an jî heft in: mefa'îlu, (903) mefa'îlu, (904) fe'alîlu (905), fe'alîlu (906), fewa'îlu (907), efa'îlu (908), efa'îlu (909). Ev mubteda digel xeberê xwe cumlekî îsmî ye 'etfa bi ser cumleê îsmiyê muteqeddîme ve ye, la me'helle leha mîn el-e'erabî.

892 seb'etun: heft, heft heb in.

893 muxesses: taybetbûyî ye lê binavkirî nîne çiku nasdêrê wê nebinavkirî ye.

894 'ewamîle: piraneya "amil" e, yanî tewangêr.

895 seb'etuwê: peyva seb'etu ku bi wateya heft e, di çapek din de "seb'etu yê" ye.

896 xeyrê munserif: netewînbar (diptotes)

896 lewra dibêjinê cerre bi fet'h e çiku xeyrê munserif e: nivîskar wek ku ji xwendevan pirsek bê hesab dîke û bi xwe jî bersiva wê dide. Gelo çima hate gotin: "cerre bi fet'h e" digel ku eskê cerre gere bi kesê be? Wî bersiv da: "belê lê ev 'ewamîle', ji ber ku piraneya piraneyê ye loma jî dibe netewînbar (diptotes) û ji xwe ew jî bi zêr (dengdara "î, i") û bi tenwînê (en, in, un: $\frac{e}{\text{en}}$, $\frac{e}{\text{in}}$, $\frac{e}{\text{un}}$) nayê".

897. sixa muntehaê cumû'an: piraneya piraneyê, piraneya duyemîn ji bo piraneya şikestî

898 daxilî ser nabin: yanî pê re nayên, nakevin ser.

899 îlla: bil, ji bli, xeyn, xeynî.

900 merertu bî el-e'hmerî: ez di ber sor de bihûnîm, li vir zêr bi sedem "el-"ê hatiye digel ku netewînbar e jî.

901. we bî E'hmedî kum: û ez di ber Ehmedê we de jî bihûnîm, li vir jî "E'hmed" bi bal pronava "kum" ve hatiye dayîn ku loma bûye "E'hmedî".

902 sixa: kêşa, kêşana, qalibê, di çapek din de "sixê" ye yanî sixên, sixeyên.

903 mefa'îlu: (مفاعل = مساجد) mesacid piraneya mescid e, yanî mizgeft, camî.

904 mefa'îlu: (مفاعيل = مصابيح) mesabî'h piraneya misba'h e yanî çira, qendil, lembe.

905 fe'alîlu: (فعال = دراهم) derahîm piraneya dirheme, yanî dirav, pere.

906 fe'alîlu: (فعال = دينار) denanîr piraneya dinar e, yanî zêrê bi sikke, sîke.

907. fewa'îlu: (فواعل = كواكب) kewaîb piraneya keîb e, anî xemgîn.

908 efa'îlu: (أفعال = كلب) ekalîb piraneya kelb e, yanî kûçik, heywanê goştxwer

909. efa'îlu: (أفعال = أنعام) ena'im piraneya "ne'em" e, yanî deve, mî, yan jî dewar (baqorî). (46)

We el-me'newiyetu mînha 'ededanî: (910) "waw" a 'atîfe (911) mebnîyê lefz el-fe'îh e. (912)

"El-me'newiyetu" îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebab edatê te'rîfê, lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku mubteda ye.

"Mînha" (913) carr û mecrûr zerfê musteqerr mute'elliqê bi îsmufa'ilekî me'hzûf ve ye ku el-'hasîletun e. Me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku sîfet e ji bo mubtedaî. Yan mute'elliqê bi "qed 'heselet" (914) ve ye yan bi 'hasîletunê ve ye bê weku 'hal e ji bo mubtedaî.

"Ededanî" (915) îsmekî musenna (916) î nekîre ye, lefz merfû' ref'e bi "elîf"ê (917) bê weku xeber e ji bo mubtedaî.

"Nûn" (918) 'îwed e ji ber 'hereke we tenwînê di mufredî da. Ev mubteda' digel xeberê xwe cumlekî îsmî ye 'etfa bi ser cumleê îsmiyê mûteqeddîme ve ye (919) la me'helle leha mîn el-e'erabî.

Tu bizan! Demîra "fe el-lefziyetu mînha (920) we el-me'newiyetu mînha"ê (921) raci'ê bi bal "mîetun"ê ve ye (922); derer nakit tefkîka (923) demîrê di sanî da (924), bi sebab wucûda qerînê (925).

Emma demîra "fe es-sema'iyetu mînha we el-qiyasiyetu mînha"ê (926) raci'ê

910 We el-me'newiyetu mînha 'ededanî: û tawangdêrên wateyî ji nav wan gişan du heb in.

911. wawa 'atîfe herfa "w" (و) ji bo gihanek e, di ya çapkirî de "wawa 'atîfe ye" ye.

912 mebnîyê lefz el-fe'îh e: netewangbar e û dengdara "e" distîne, anî dibe "we".

913 mînha: jê, ji wan, ji nav wan

914 qed 'heselet: lêkera bûn tevî pêşdaçeka "qed" yanî bêguman çêbûye, eseyî çêbûye.

915 'ededanî: du heb, du kes dido

916 musenna: dual, cotane

917. ref'e bi elîfê: yanî nişana kirdebariya wê "elîf" dengdara dirêj "â", ye.

918. nûn: yanî "n" (ن) ya di dawiya "ededanî" (عددان) de.

919. cumleê îsmî yê mûteqeddîme: yanî hevokê navdêrî yê bihûnî ku "el-qiyasiyetu" ye.

920 fe el-lefziyetu mînha: heçika tawangdêrên berbiçav ji wan sedan.

921. we el-me'newiyetu mînha: û yên rêzimanî ji wan her sedan, ango mebest bi "ha" ya di "mînha" de sed e.

922 raci'ê bi bal mîetunê ve ye: yanî mebest bi "ha" a herdu "mînha" yan jî "mîetun" e.

923 tefkîk: cudabûn, veqetandin, bê weku bêjeyeke din têkeve nav wan.

924. derer nakit tefkîka demîrê di sanî de: ev weke bersiva pîrsekê ye, "ma gelo cudabûna "ha" ya "we el-me'newiyetu mînha" bi "fe el-lefziyetu" zirarekî nade hevokî?"

925 wucûd: hebûn, peydabûn

925 qerîne: durûv, nişan, nêzikayî, têkilî, lêhatin

925 bi sebab wucûda qerînê: ev bersiva nivîskar e, wî bi xwe li jor pîrskir û vê bersivê jî da "na tişt nabe çiku qerîne heyê", yanî nişaneke ku wê mebestê dide zanîn heyê.

926 emma demîra fe es-sema'iyetu mînha. . t. d.: bes pironava "ha"ê ya di "fe es-sema'iyetu mînha", tawangdêrên bihîstî, "we el-qiyasiyetu mînha", yên pîvanber, de.

bi bal "lefziyetun" ê ve ye, (927) yan bi bal "mîetun" ê ve ye (928) lakîn ê berê çêtir e (929) bi sebeb qa'îda (930) weku "îza dare ed-demîru beyne el-qerîbî we el-be'îdî (931) fe el-qerîbu ewla mîn el-be'îdî" (932).

We tetenewwe'û es-sema'iyetu mînha selasete 'eşere new'en: (933) "waw" a 'atîfe mebnîyê lefz el-fet'h e.

"Tetenewwe'û" (934) 'amilê lefzî î qiyasî fî'la mudar' mebnî ye ji bo fa'ilê (935) mewdû' e ji bo we'hdeta mu'ennesê xaîbe (936) di 'haletê ref'ê da. Lefz merfû' ref'e bi demm e 'amil di ref'a wê da lefzen 'amilê mezkûrî ye.

"Es-sema'iyetu" îsmekî mufred î me'rîfe ye bi sebeb edatê te'rîfê lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku fa'il e ji bo "tetenewwe'û" yê.

"Mînha" (937) carr û mecrûr zerfê musteqerr mute'elliqê bi îsmufa'ilekî me'rîfe ve ye ku "el-hasîletun" e bê weku sîfet e ji bo "es-sema'iyetu" yê (938).

927. racî'ê bi bal lefziyetunê ve ye: mebest bi "ha" a "mînha" ya wan lefziyetun e, yanî tewangdêrên bihîstî û pîvanber ji wanên berbiçav . . .

928 yan bi bal mîetun ve ye: yanî hem çêdibe ku mebest pê "lefziyetun" be û dibe ku amanc pê "mîetun" bi xwe be jî.

929 lakîn ê berê çêtir e: yanî ku girêdayê bi "lefziyetun" ve be wê çêtir be.

930 qaîda: di çapekê de "qaîdê" ye; xuyaye ku ew rasttir e lê ya herî rast ew bû ku bigotîna: "qaîdeyê weku".

931 îza: gava, dema, wextê.

931 dare: bigere, bibe, têkeve,

931 ed- demîru: pronav, cihnav

931 beyne: navbera, navbeyna

931 qerîb: nêzik, berdest

931 be'îd: dûr, dûredest

931 îza dare ed-demîru byen el-qerîbî we el-be'îdî: gava pronav têkeve nav bêpeyke nêzik û yeke dûr [ku dibe herdu jî bèn qest kinin]

932 fe el-qerîbu ewla mîn el-be'îdî: (girtina, bêje) ya nêzik çêtir e ji ya dûr.

933 We tetenewwe'û es-sema'iyetu mînha selasete 'eşere new'en: Yê bihîstî ji wan tewangdêrên berbiçav dibin sêzdeh beş.

934 tetenewwe'û: dabeş dibin, beş dibin, parêvedibin

935 mebnî ye ji bo fa'ilê ango leba'î ye

936 Wehdet tekane (mê)

936 mu'ennes: mê, mêkane

936 xaîbe: nehazir, ne li civatê (mê)

936 we'hdeta mu'ennesê xaîbe: kesa sêyemîn

937 mînha: ji daçeka zêrger "mîn" û pironava "ha" pêkhatîye, yanî ji wan, jê.

938 es-sema'iyetuyê: di çapekê de "es-sema'iyetuwê" ye.

Yan mute'elliqê bi qed 'heseket ve ye yan bi 'hasîletunê ve ye bê weku 'hal e ji bo "es-sema'iyetu"yê.

"Selasete 'eşere" (939) terkêbeke te'dadî ye (940) tedemmunî ye (941) herdu cuz´(942) mebnîyê lefz el-fe'`h e, (943) her wekî exewatê (944) xwe bi xeyr ji "isna 'eşere" (945), cuz`ê ewwil (946) bi sebeb tewessutê (947), cuz`ê sanî (948) bi sebeb tedemmuna 'herfa 'etfê (949) bi sebeb teserrufa wê di wî da; (950) me'helle mensûb nesbe bi ref`a xafidê (951) ku "'ela" (952) ye. Lewra wekî 'herfa carre bête 'hezifkirin (953) mecrûr muxeyyer dibit bi nesbê (954) da weku texyîr (955) dîlaleî li 'halê wê bikit (956). Carna baqî dimînit (957) li ser eslê xwe wekî niha "lahe ebûke" (958) dibêjî.

939. selasete 'eşere: sêzdeh, deh û sisê.

940. te'dadî: hejmarî, jîmartin, jimarî.

940. terkêba te'dadî: hevdudanî ye û dibe hokera jimarî

941. tedemmunî: binvegirtî, nixumî, sergirtî

942. cuz´: beş, par, perçe, şeq, felq.

943. mebnîyê lefz el-fe'`h e: herdu beş (selase û 'eşere) ji netewangbar in û bi ziberê (dengdara "e") tèn bilêvkin.

944. exewat: piraniya "uxt" e yanî xwuşk.

945. isna 'eşere: duwazdeh, dozdeh, ango beşa pêşî ji vê ku "isna" ye tewangbar e.

946. cuz`ê ewwil: beşa pêşî ku "selasete" ye.

947. bi sebeb tewessutê: ji ber navberkiyê, yanî tev fena bêjeyekê tê hisabê ku loma ji dawiya wê, mîna herfa nîvê bêjeyê, netewangbar e.

948. cuz`ê sanî: beşa duyemîn, şeqê diduwa ku "'eşere" ye.

949. bi sebeb tedemmuna 'herfa 'etfê: ji ber ku "'eşere" di xwe de gihanekê digre gihanek jî netewangbar e nexwe ew jî dê bibe netewangbar.

950. bi sebeb teserrufa wê di wî da: yanî rewşa hevdudanê jimarî mîna ye ya wan bêjeyên ku bi gihanekê bi hev ve girêdayî ne.

951. xafid: daçeka zêrger.

952. 'ela: li ser, li jor

953. 'hezifkirin: jêbirin, jêxistin, yanî ne li berçav be.

954. muxeyyer: guhartî, guherandî

954. muxeyyer dibit tê guhertin, tê guherandin.

954. mecrûr muxeyyer dibit bi nesbê bêjeya me ya bi zêr (dengdara kurt "i") bi nişana servebariyê tê guhertin, yanî dibe bi ziber (dengdara "e").

955. texyîr: guhertin, guhirandin.

956. dîlaleî danezanîn, îzbatkirin, diyarkirin, dixwedegirtin

956. dîlaleî li 'halê wê bikit yanî rewşa wê diyarbike û bide zanîn.

957. Baqî: mayî.

957. baqî dimînit yanî naçe, li ber çav dimîne.

958. lahe ebûke: eslê wê "lillahî ebûke" ye yanî bi Xwedê bavê te ye; li vir daçeka zêrger, "I" (J), jê çûye jî lê dîsa lahî bi zêr (dengdara "i") maye.

Carr û mecrûr zerfê lexw mute'elliqê bi tetenewwe'û ve ye; mecrûr bi tenê me'helle mensûb bê weku mef'ûlu bihiyê xeyrê serîh e ji bo tetenewwe'ûyê. Yan mute'elliqê bi ismufa'ilekî nekîre ve ye, me'helle mensûb bê weku mef'ûlu mutleq e (959) ji bo tetenewwe'ûyê mecazen; (960) sîfet e ji bo mef'ûlu mutleqê 'heqîqiyê me'hzûf ku "tenewwu'en" (961) we "înqîsamen" e (962).

"new'en" (963) îsmekî mufred î nekîre ye lefz mensûb nesbe bi fet'h e bê weku temyîz e ji bo "selasete 'eşere" (964); 'amil di nesba temyîzê da lefzen 'amilê mezkûrî ye (965). Ev fi'l digel ma 'emîle fîhiyê xwe (966) cumlekî fi'li ye 'etta bi ser cumleê ismiyê muteqeddîme ve ye, yan îbtîdaî ye (967) la me'helle leha mîn el-e'erabî (968).

En-new 'ul-ewwelu: (969) "en-new'û" îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebeb edatê te'erîfê; lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku muhteda ye. "El-ewwelu" li wezna (970) "e'elu" (971) eger dê "e'el ut-tefdîl" bit (972), yan li wezna "few'elu" (973) eger dê "sîfet ul-muşebbeh" bit (974).

959. mef'ûlu mutleq: serveyê eseyî, serveyê serbest

960. mecazen: bi mînanî, bi mînahî

961. tenewwu'en: bi beş darî, bi parîfî, yanî serveyê serbest yê rasteqînî evê han e, çiku serveyê eseyî divê yan berbiçav û bi wateyî tev wek "tenewwu'en yan jî bi wateyî tenê, wek "înqîsamen" mîna lêkera xwe be.

962. inqîsamen: bi beşkirin, bi parîfî, bi beşdarî, ev nimûne ye ji bo serveyê eseyî ku wate eynî ya lêkerê ye lê bêje cuda ye, çiku "tenewwu" û "înqîsam" yek maneyekê didin.

963. new'en: beş, par, pişk, tar.

964. selasete 'eşere: yanî taybetgêrê bêjeya "selasete 'eşere" (sêzdeh) ye.

965. mezkûr: yanî tewangdêrê wê yê "selasete 'eşere" bi xwe ye ku li pêş bihûnî.

966. ma 'emîle fîhî: bêjeyên ku ew lêker wan ditewîne.

967. îbtîdaî: destpêkî

968. la me'helle leha mîn el-e'erabî: nayê tewandin, netewangbar e, nîya tewangyê tê de nîne.

969. En-new'u: beş, par, babet.

969. el-ewwelu: yekemîn, pêşî, yekem.

969. en-new'u el-ewwelu: beşa yekemîn, beşa pêşî.

970. wezn: kêş, pîvan.

971. e'elu (أهل), ev kêşa kemper (bêhîrkir) e.

972. eger dê e'el ut-tefdîl bit ger ku "ewwelu" kemper be hingê li kêşa "e'elu (أهل)" ye.

973. few'elu: (فوعل), ev kêşa rengdêrî ye (rengdêrê wesfî e).

974. eger dê sîfet ul-muşebbeh bit: ango dema "ewwelu" rengdêr be hingê li kêşa few'elu (فوعل) ye.

Musteqqê ji "wewele" ye li nik esse'hû (975), yan ji " ewwele" ye yan jî ji "we'ele" ye li nik ba'dê (976). Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku sîfet e ji bo mubtedaî.

'Hurûfun (977) cem'ukisre ye (978) nekîre ye, mukesserê ji 'herf/ unê (979) ye her wekî fulûsun ji felsê (980). Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaî. Ev mubteda' digel xeberê xwe cumlekî îsmiye îbtîdaî ye la me'helle leha mîn e-l'erabî.

Tu bizan! Cem' jî li du qisman (981) e: muse'h'he'h e (982) ku bîna'a wa'hîdê tê de neşikestîye (983); ji qebîla sîfetê carî 'ela xeyrî men hiye lehu (984). Ew jî ji bo muzekkeran e (985) yan ji bo mu'ennesan e (986),

975. wewele li nik esse'hû: dîtana eseyî û rastir ew e ku bêjeya "ewwel" ji "wewel"ê hatibe afirandin.

976. yan ewwele yan jî ji we'ele ye li nik be'dê: yanî li gor hin dîtanan jî ew ji yek ji vanên han hatiye afirandin.

977. 'hurûf: piraneya 'herf e

978. cem'ukisre di rêzimana Erebi de, li gor hejmara xwe, du cure pirane hene:

1 "cem'u qille", piraneya hindik, ku ji sisiya heyanî dehan ye,

2 "cem'u kisre", piraneya xilbe ye ku ji dehan û hevraztir e. (47)

979. mukesser: şikestî, bê weku ne li gor qaîde hatibe, di Erebi de piraneya tekûz heye ku ji bo nêra "ûn, in" (يُن، اِن) û ji bo mêya ji "al" (اَلت) digihê paşîya wê û ya şikestî heye ku di bêjeyê bi xwe de guhertin çêdibe mîna vêderê. (48)

979. mukesserê ji 'herf/unê ye: yanî ji bo piraneyê guhertin di "'herf" de çêbûye bûye "'hurûf"

980. fulûs ji felsê yanî mîna "fulus" ku piraneya "fels" e, yanî qurûş

981. qism: beş, par, pişk

982. muse'h'he'h: tekûz, rast, durust, li qaîde

983. bîna': avayî, binya, bingeş

983. wa'hîd: tekanê, yekere, tek

983. bîna'a wa'hîdê tê da neşikestîye ango piraneya tekûz ewa ku guhertin nakeve binyata tekaneya wê û bi tenê bi lêzêdekirina hin tîpan çêdibe.

984. carî: herek, çûyî, henkî, li vir hafî

984. 'ela: li ser

984. men: kesê, ewê

984. hiye: ew, ji bo mêkane û tiştan

984. lehu: jê re, ji bo wî, ji wî re

984. sîfetê carî 'ela xeyrî men hiye lehu: yanî ew diyargîn e ji bo kesê ku ew eseyî ne jê re ye, ango di şûna ku yek bêje tekaneyê tekûz dibêje piraneya tekûz lê esil yê ku tekûz dimîne tekane bi xwe ye.

985. muzekkeran: ji bo nêran, yanî piraneya tekûz î nêr

986. muennesan: ji bo mêyan, yanî piraneya tekûz î mê

ewwel (987) dê bi "waw" û "nûn" an bit (988) di 'haletê ref'ê de (989) bi "ya" û "nûn" an bit (990) di 'haletê nesb û cerrê de (991). Sanî (992) dê bi "elîf" û "tê" bit (993) mutleqen (994), merfû' bit bi demme (995) mensûb û mecrûr bit bi kesre (996); hem "salim" (997) jî dibêjinê.

Yan cem'a mukesser e (998) ku bîna'a wa'hidê tê de şikestiyê (999) wekî niha "rîcalun" (1000) we "ezmanun" (1001) dibêjî di sulasî da (1002), "derahîmun" (1003) we "qerafîsun" (1004) dibêjî di ruba'î da (1005).

Cem'a muse'h'he'h mutleqa (1006) hem çar wezn (1007) jî cem'a mukesser jî ku "ef'elu" (1008) we "if'elu" (1009), ef'elet (1010), fi'letu" (1011) cem'u qille (1012)

987. ewwel: pêşî, yekemîn, mebest pê piraneya tekûz î nêr e

988 dê bi "waw" û "nûn" an bit: di zimanê Erebi de gava piraneya tekûz î nêr kirdebar be, hingê (ن = ûn) bi dawîya tekeyê ve dizeliqê; mîna "muslimûne" (مسلمون). (49)

989 di 'haletê ref'ê de: yanî gava kirdebar be çawa li jor jî hat gotin.

990 Bi "ya" û "nûn" an bit: yan wê piraneya tekûz î nêr bi "y" û "n" (ين) ê bê gava ku servebar û xwedîbar be, mîna "muslimîne" (مسلمين). (49)

991 di 'haletê nesb û cerrê de: yanî gava xwedîbar û servebar be.

992 sanî: duyemîn, mebest pê piraneya tekûz î mê ye.

993 dê bi "elîf" û "tê" bit di zimanê Erebi de piraneya tekûz î mê jî "a" û "l" (آت) tê paşîya tekeyê mîna "muslimat" (مسلمات). (49)

994 mutleqen: çî kirdebar be çî servebar be û çî jî xwedîbar be her "a" (آت) e.

995 merfû' bit bi demme: yanî wê her "a" bit lê gava ew piraneya me kirdebar be wê bi pêşbe, mîna "muslimatun" (مسلمات). (49)

996 mensûb û mecrûr bit bi kesre: lê gava servebar yan xwedîbar be hingê wê bi zêr be, wekî niha "muslimatun" (مسلمات). (49)

997. salim: tekûz, sax, nejar, ev jî navekî piraneya tekûz e.

998. cem'a mukesser: piraneya şikestî, ya ne li qaîde.

999. bîna'a wa'hidî tê de şikestiyê yanî ew piraneya ku bîngeha tekeyê wê hatibe guhertin.

1000. rîcalun: angomîna "rîcal" ku piraneya "recul" e yanî zîlam, mêr.

1001. ezmanun: mîna "ezman" ku piraneya "zeman" e yanî dem, wext, heyam.

1002. sulasî: sêtipî, mebest pê ew navdêrê ku sê tîpên wî yên bêdeng hebin.

1003. derahîmun: mîna "derahîm" ku piraneya "dirhem"ê ye yanî dirav, pere.

1004. qerafîsun: mîna "qerafîs" ku piraneya "qîrtas" e, yanî kaxiz.

1005. ruba'î: çarherfî mebest pê ew navdêrê ku çar herfên wî yên bêdeng hebin.

1006. cem'a muse'h'he'h mutleqa yanî piraneya tekûz çî mê çî nêr.

1007. wezn: kêş, berkêş.

1008. ef'elu: yanî ew piraneya ku tê ber kêşa "ef'elu" (أفعل)

1009. if'elu: piraneya ku tê ber kêşa "if'elu" (إفعل)

1010. ef'elet: piraneya ku tê ber kêşa "ef'elet" (أفعلت)

1011. fi'letu: piraneya ku tê ber kêşa "fi'letu" (فعلت)

1012. cem'u qille: piraneya hindik, piraneya kêm

dibêjinê ji bo qilleta (1013) medlûlê (1014) wan ku "eşere" (1015) we ma dûnê "eşeran" e (1016). îstî'mala (1017) wan di ma fewqê (1018) wan de mecaz e (1019) mu'htacê bi bal qerînê ye (1020). Ma 'edaê wan (1021) cem'u kisre (1022) dibêjinê ji bo kisreta medlûlê wan (1023) ku ma fewqê 'eşere ye (1024). îstî'mala wan di 'eşere we ma dûnê 'eşere da mecaz e mu'htacê bi bal qerînê ye.

Tecurr ul-îsme: (1025) "tecurru" 'amilê lefzî î qiyasî fî'la mudari' mebnî ye ji bo fa'îlê (1026) mewdû' e ji bo we'hdeta muennesê xaîbe (1027) di 'haletê ref'ê da. Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku fa'îl e ji bo "tecurru" wê. (1028) 'Amil di ref'a fa'îlî da me'hellen 'amilê lefzî î qiyasî ku "tecurru" ye. "El-îsm" îsmekî mufred î me'rîfe ye bi sebeb edatê te'rifê; lefz mensûb nesbe bi fet'h e bê weku mef'ûlu bihiyê ser'h e ji bo "teceru" yê. Tu bizan! Mef'ûlat (1029) pênc in: mef'ûlu mutleq (1030), mef'lu bihî, (1031) we mef'ûlu fihî (1032), we mef'ûlu lehu (1033), we mef'ûlu me'ehu (1034).

1013. qillet hindik, kê m.

1014. medlûl: têgirtî, têxistî, ketêber, bi berketî, yanî ji ber ku hejmareke hindik dikeve ber piraneyê loma jê re piraneya hindik tê gotin.

1015. 'eşere: deh

1016. ma dûnê 'eşere: bin dehan, yanî piraneya hindik ji dehan û berjêr di xwe de digre.

1017. îstî'mal: bikaranîn, xebitandin.

1018. ma fewq: rasefî, mebest pê rasefî dehan ye, ji dehan û hefraz.

1019. mecaz e: minandî ye, yanî ne li gor qaidê ye xwe tê.

1020. mu'htacê bi bal qerînê ye ye: dirûv û nîşanek divê ta ku ji bo rasefî dehan bê bikaranîn.

1021. ma 'edaê wan: dervayî wanên me got.

1022. cem'u kisre: piraneya xilbeyî, yanî ji bilî vanên me gofî yê din giş piraneya xilbeyî ne.

1023. kisreta medlûlê wan: yanî hejmare ku di xwe de digrin pir e.

1024. ma fewqê 'eşere: rasefî dehan, ji dehan û hefraz.

1025. Tecurr ul-îsme: navdêr bi zêr dike, digefîne nasdêr

1026. mebnî ye ji bo fa'îlê: angolebatî ye, çalak e (aktîv form)

1027. we'hdeta muennesê xaîbe: kesa sêyemîn

1028. tecurruwê: lêkera "tecurru" bi zêr digefîne û dike nasdêr, di çapekê de "tecurru yê" ye.

1029. mef'ûlat: piraneya mef'ûl yanî serve ye û pênc cure serve hene.

1030. mef'ûlu mutleq: serveyê eseyî, yê serbest.

1031. mef'ûlu bihî: serveyê yekser

1032. mef'ûlu fihî: serveyê neyekser

1033. mef'ûlu lehu: serveyê sedemî, yê hoyî

1034. mef'ûlu me'ehu: serveyê digelî/tebayî

Ne'hw (1035) derebtu zeyden we 'emren yewm el-cum'etî emam el-emîrî fi darîhî derben şedîden te' dîben lehu (1036).

Ev fi'l digel ma 'emîle fihîyê (1037) xwe cumlekî fi'lî ye, me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku sîfet e ji bo "hurûfun"ê. Lewra caiz e wesfa nekîran bi cumleê xeberîye (1038).

Feqet (1039) "fa" a (1040) fesîhî ye, mebnîyê lefz el-fet'h e. "Qet" (1041) îsmek ji esma' ul-ef'alê rafî'e ye, (1042) mebnîyê lefz es-sukûn e. Me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku mubteda ye fa'ilê xwe (1043) tê de mustetir e bi îstîtareke wacib (1044) ku "ente" ye.

"Ente" (1045) mebnîyê lefz ul-fet'h e me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku fa'il e ji bo "qet"ê, saddun mesedd el-xeber (1046) bi sebeb temambûna kelmê bi wê her wekî bi xeberê, (1047) yan la me'helle leha mûn el-rabî. "Ente" fa'ilê wê ye her wekî emrê ye (1048).

1035. ne'hw: mîna, weke, li vir mînak

1036. derebtu: min lêda, "dereb" lêker e "tu" pronava kesê/a yekemîn e û dibe kirde.

1036. Zeyden: navê lehengê çîrokên "Benî hûlaliyan" e û serveyê yekser e.

1036. we 'Emren: digel 'Emrê, ev jî navê lehengê çîrokê ye û serveyê tebayî ye.

1036. yewm el-cum'etî: roja îne, ev mînaka serveyê neyekser e.

1036. emam el-Emîrî: li pêşberî mîr, ev jî mînaka serveyê neyekser e.

1036. fi darîhî: di hundurûyê wî de, ev jî mînaka serveyê neyekser e.

1036. derben şedîden: derbeke bi şid, lêdaneke tûj, ev mînaka serveyê eseyî (serbest) ye.

1036. te' dîben lehu: ji bo edeb, ji bo perwerdekarî, ev mînaka serveyê hoyî (sedemî) ye.

1037. ma 'emîle fihî: ye ku pê têne tewandin, tewandî.

1038. cumleê xeberîye: hevokê gotinbêr, hevokê gotinê (îddîa).

1039. feqet: bi tenê, tenê. tiq û tenê.

1040. fa: ango "fe" (ف) ya serê "feqet"ê.

1041. qet: bêjeya "qet" (قَط) tenê, tucarî, qet.

1042. esma ul-ef'alê rafî'e: baneşanên kirdexwaz, di Erebi de hûnek baneşan hene ku mîna lêkeran navdêrê pey xwe yan jî bo kirde (nominative), yan jî ji bo serve (accusative) ditewînin. Ev "qet" jî yek ji wanên ku ji bo kirde ditewîne, ango kirdexwaz e. (50)

1043. fa'ilê xwe: yanî kirdeyê wê tê de veşartîye, her çendî baneşan di zimanê Erebi de navdêr in jî lê ji ber ku wek lêkeran tewandinê dikin digel ku li pêş gotibû "serwer e" jî, dîsa rabû got "kirdeyê wê", ne ku "pêgir (xebere) wê".

1044. îstîtareke wacib: veşartîneke pêwîstî, bê ku divê veşartî be.

1045. ente: pronava kesê duyemîn e yanî tu.

1046. saddun mesedd el-xeber: yanî ketiye cihê pêgirî, çiku "qet" navdêr e û navdêr jî dibin serwer û pêgir ditewînin ne kirde.

1047. her wekî bi xeberê: yanî çawa hevok bi pêgirî temamdibe wusa bi "ente" ya veşartî jî temamdibe loma jî em dibên dikeve cihê wî.

1048. her wekî emrê: yanî mîna raweya fermanî netewangbar e lê kirde jê re tê ku li vir "ente" ye.

Yan me'helle mensûb nasbe bi fet'h e bê weku mef'ûlu mutleq e ji bo fi'leke muqedder. Teqdira kelimê(1049) "iza cerret el-'hurûfu el-îsme el-wa'hîde (1050) fentehî (1051) mîn (1052) en terfe'e(1053) ew tensîbe (1054) ew teczîme," (1055) we mîn (1056) en tecurre bîha îsmeynî (1057) fe sa'îden (1058) bî dûnî tewssutî 'herf il-'etfi. (1059) Li kullê teqdiran (1060) ceza uş-ş ert e jibo fi'l uş-şerteke muqedder.(1061) Fi'l uş-şert digel ceza uş-şertê cumlekî şertî ye îbtîdai ye la me'helle leha mîn el-e'erabî.

We hiye seb'ete 'eşere 'herfen: (1062) "waw'a 'atife mebnîyê lefz el-fet'h e. "Hiye" (1063) îsmekî mufred î me'erife ye bi sebeb demariyetê, demîr bariz e(1064) merfû' î munfésil e (1065), mebnîyê lefz el-fet'h e me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku mubteda ye.

1049. teqdira kelimê: yanî eslê hevokî, bingehagotinê.

1050. iza: çi dema, gava.

1050. cerret: bi zêr (genitive) tewand.

1050. el-'hurûfu: piraneya 'herf e, li vir mebest pê daçekên zênger e.

1050. el-îsme: yanî nevdêr

1050. el-wa'hîde: bi tenê, yekî tenê

1050. îza cerret el-'hurûfu el-îsme el-wa'hîde: gava daçekên zênger navekî tenê bi zêr tewandin.

1051. fe-ntehî: dur bibe, neke, jê bireve, meke.

1052. mîn: ji

1053. en terfe'e: ku tu bi pêş bitewînî.

1054. ew tensîbe: yan jî ku tu bi ziber bitewînî.

1055. ew teczîme: yan jî tu bi rawestek bitewînî.

1056. we mîn: û dîsa bireve jî.

1057. en tecurre bîha îsmeynî: ku tu pê du navdêran bi zêr bitewînî.

1058. fe sa'îden: yan zêdetir jî diduyan

1059. bî dûnî tewessutî 'herfî el-'etfi: bê ku gihanek têkeve navbera wan. yanî gava gihanek hebe çend navdêr jî bi yek daçekekê têne tewandin lê gava nebe nayêne tewandin.

1060. li kullê teqdiran: li gor her rewşê, yanî çi serwer û pêgir be, çi netewangbar be û çi serveyê serbest be her "feqel" a me mercîxwaz e ji bo merclêkerê nepenî.

1061. fi'l uş-şerta muqedder: merclêkera nepenî.

1062. we hiye: û ew

1062. seb'ete 'eşere: hivdeh, deh û heft

1062. 'herfen: tîp (pî) in

1063. hiye: pronava kesê sêyemîn e, hem ji bo piraneya tiştan jî tê bikaranîn yanî ew daçekên ku navdêran bi zêr ditewînin hivdeh heb in.

1064. demîra bariz: pronava eşkere

1065. munfésil: cuda, veqetandî.

"Seb'ete 'eşere" terkîbeke te'dadî ye (1066) tedommunî ye (1067), herdu cuz' (1068) mebnîyê lefz el-fet'h e, me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaî.

"herfen" îsmekî mufred î nekîre ye lefz mensûb nesbe bi fet'h e bê weku temyîz e ji bo "seb'ete 'eşere", 'amil di nesba temyîzî da lefzen 'amilê mumeyyezî ye (1069). Ev mubteda digel xeberê xwe cumlekî îsmî ye 'etfa bi ser cumleê îsmiyê muteqeddîme ve ye ku "en-new' ul-ewwelu" ye (1070). Yan îbtîdaî ye la me'helle leha mîn el-e'rabî.

El-bau li-lîlsaqî: (1071) "el-bau" îsmekî mufred î me'erîfe ye bi sebeb edatê te'rifê, lewra fi'l û 'herf eger lefz ji wan murad (1072) bî îsm in, diseli'hin (1073) bibin mubteda û xeber, wekî niha "derebe fi'lu madîn" (1074) we "enne lit-te'kîdî" (1075) dibêjî; ey (1076) haza el-lefzu (1077) fi'lu madîn (1078) we haza el-lefzu (1079) lit-te'kîdî (1080). Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku mubteda ye.

"Li-lîlsaqî" (1081) carr û mecrûr zerfê musteqerr me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaî. Ev mubteda digel xeberê xwe cumlekî îsmî ye, îbtîdaî ye la me'helle leha mîn el-e'rabî.

1066. terkîbeke te'dadî ye: hevdu daniyêke hejmarî ye, yanî du bêjeyên hejmarê ne û bi hev ve hatine danîn.

1067. tedommunî ye: servegirtî, nixumandî, binvegirtî, yanî gihanêkeke nepenî li wir heye û li gor wê dibe "seb'ete we 'eşere" deh û heft (hivdeh).

1068. cuz': beş, perçe, par, yanî hem "seb'ete" û hem jî "eşere".

1069. mumeyyez: taybetgerandî, nemazedarbûyî.

1070. en-new' ul-ewwelu: ev hevok li pêş derbasbû, angosê ye yekemîn.

1071. el-bau li-lîlsaqî: daçeka zêger, "bê" (ب) ji bo zeliqandin û pê ve girtin (girêdan) tê, yanî wê maneyê dide.

1072. murad: mebest, amanc, yanî ger mebest bi lêker û daçekan bêjeya wan be.

1073. diseli'hin: dibin, çêdibin, yanî karin bibin serwer û pêgir, çiku ew navdêr in.

1074. derebe fi'lu madîn: yanî bêjeya "derebe" lêkera dema raborî ye, li vir mebest bi "derebe" ew bêje ye ku bûye serwer (nomînal subjekt).

1075. enne lit-te'kîdî: yanî bêjeya "enne" ji bo sexbîrtîyê û eseyîtiyê ye, li vir mebest bi "enne" bêje ye û loma jî bûye serwer.

1076. ey: yanî, angosê, her wekî li pêş jî bihûn ev peyvik ji zimanên îranî ketiye nav zimanê Erebi. Li vir şirovekarê me herdu hevokên bihûn bi 'Erebî şirovedike û rewşa tewangeya wan dide nasîn.

1077. haza el-lefzu: ev bêje, ev peyv, mebest pê "derebe" ye.

1078. fi'lu madîn: lêkera raborî ye.

1079. we haza el-lefzu: û ev bêje, ev peyv, mebest pê "enne" ye.

1080. lit-te'kîdî: ji bo eseyîf û sexîtiyê ye.

1081. li-lîlsaqî: ji bo zeliqandin û pê ve girtin e.

Yan "el-ba'û" îsmekî me'rfê ye bi sebeb edatê te'rfê lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku bedel e ji ber me'hellê "seb'ete 'eşere" (1082). Lewra tabî'ê mebnîyê tabî'ê me'hellî ye (1083); bedel el-ba'd e (1084) ji ber kullê ve (1085). Yan mubteda ye xeber me'hzûf e (1086) ku "mînha" ye (1087), yan xeber e ji bo mubtedaekî me'hzûf ku "e'heduha" ye (1088), yan ba'duha" ye (1089). Yan mef'ûl e ji bo fi'leke meqedder (1090) ku "e'nî" ye (1091).

"Li-lîlsaqî" car û mecrûr zerfê musteqerr, me'helle mensûb yan merfû' bê weku sîfet e yan 'hal e ji bo "el-bau" yê bi te'wîla (1092) kewna (1093) wê (1094) musneden îleyhî (1095) yan bihî (1096).

Ne'hw bihî daun: (1097) "ne'hw" îsmekî nekîre ye, muxesses e bi sebeb îdafedana wê bi bal ma be'dê xwe ve ku cumle ye (1098). Lefz merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaekî me'hzûf bi 'hezfeke caîzî (1099) ku "mîsaluhu" ye (1100); "mîsalu" mubteda ye "ha" (1101) mudafu îleyhî ye. Ev mubteda digel xeberê xwe cumlekî îsmî ye la me'helle leha mîn el-e'rabî.

1082. me'hellê seb'ete 'eşere: yanî bedel e ji ber cihê "seb'ete 'eşere" ve çiku bêje bi xwe nayê tewandin û tewangeha wê ji bin ve ye.

1083. lewra tabî'ê mebnîyî tabî'ê me'hellî ye: çiku gava bêjeyek bibe peyrew ji bêjeyeke netewangbar re ew li gor ketina ber cihê wê tê tewandin, loma jî nivîskar got: bedel e ji ber cihê "seb'ete 'eşere" ve.

1084. bedel el-be'd e: berguhêrê hinî (hindeyî) ye, yanî yek yan jî hinek ji wan gişan.

1085. kull: hemû, giş, tev, yanî yek ji wan hîvde daçekên zêrger "ba" (ب) e.

1086. me'hzûf: wînda, çayî, jêkêf, yanî dibe ku "el-bau" serwer (nominal subjekt) be û pêgir (predikat)ê wê peyvîkeke ne li ber çav, "mînha", be.

1087. mînha: jê, ji wan, mebest pê ji wan hîvde daçekên zêrger e.

1088. e'heduha: yek ji wan hîvde daçekan, yanî dibe ku "el-bau" bibe pêgir (predicative) ji bo serwerekî (nominal subjekt) ne li berçav ku "e'heduha" yan jî "ba'duha" ye.

1089. ba'duha: hinek ji wan / yek ji wan hîvde daçekan

1090. fi'leke muqedder: lêkerê nepenî

1091. e'nî: yanî, mebest pê, angowê lêker "e'nî" ye

1092. te'wîl: yanî ku bê guhertin, cihguher

1093. kewn: bûyîn, bûn

1094. wê: mebest pê "bî" ye, di hin çapan de "kewna baê" ye.

1095. musneden îleyhî: yê ku kiryar bi ser ve tê dayîn yanî serwer, kirdeyê navdêrî

1096. bihî: mebest pê "musnedu bihî" ye, ku kiryar pê digihîje serwerî, yanî pêgir.

1097. ne'hw: mîna, weke, bibal ve, mînak

1097. bihî: pê ve, pê re

1097. da': êş, jan

1097 nehw bihî daun: mînaka wê ev hevokê ha ye, yanî êş pê ve ye, nexweş e

1098. bi sebeb îdafedana wê bi bal ma be'dê xwe ve ku cumle ye ji ber ku bi bal wî hevokê pişt xwe ve, ku "bihî daun" e, hatiye dayîn loma geriyaye taybetî.

1099. caîzî: herêneyayî, nepêwîstî, angokare bibe û kare nebe jî.

1100. mîsaluhu: mînaka wî, nimûça wî, mestereya wî, nimûneya wî.

1101. ha: yanî "hu" ya di paşja "mîsaluhu" de.

Tu bizan! Carna mufteda tète 'hezif kirin li nik qiyama (1102) qerîneyeke 'haliye (1103) yan meqaliye (1104) cewazen (1105) wekî niha di êre da (1106), yan wucûben wekî niha li nik qet'a ne'etê ji men'ûtî (1107). Bi ref'ê (1108) ji bo med'hê (1109) yan zemmê (1110) wekî niha dibêjin "el-'hemdu li-lahî ehl ul-'hemdî" (1111), ey huwe ehl ul-'hemdî; we "e'ûzû bil-lahî mîn eş-şeytanî er-recîmu (1112), ey huwe er-recîmu" (1113); li nik ê weku (1114) digerinîn mexsûs bi med'hê yan bi zemmê (1115); xeber e ji bo muftedakî me'hzûf ku "huwe" ye (1116). Yan "ne'hw" lefz mensûb nesbe bi fet'h e bê weku mef'ûlu mutleq e ji bo f'leke muqedder ku "un'hw" ye (1117).

1102 qiyam: rabûn, li vir hebûn, çêbûn, peydabûn

1103. qerîneyeke 'halî ye: dirûv û nişaneke rewşinî, yanî rewş dide zanîn ku mebest pê ew e, weke kesê ku li esmana li hîvê digere, bêje: "wa ye" yanî "hîv wa ye" li vir peyva "hîv" serwer e û winda ye ji lê ev yek ji cih û rewşê tê zanîn. (51)

1104 yan meqaliye yanî dirûv û nişaneke devikî mîna "men" a di "haza men" (ew kî ye) de. Eslê wê "haza men huwe", ew kî ye, "ye" huwe" serwer e û jê çûye lê peyvika "men" dide zanîn ku ew jê ketî ye. (51)

1105. cewazen: bi durustayî, erêbayî, yanî ne bi pêwîstî

1106. di êre da: di vir de, yanî di "bihî daun" de

1107. qet': birîn, jêdûr kirin

1107. ne't: xuyadar, diyargîn

1107. men'ût: diyargînkirî, xuyadarkirî, pesindayî

1107. li nik qet'a ne'tê ji men'ûtê: yanî gava xuyadar ji xuyadarkirî veqetiyayî û jê dûr be.

1108. bi ref'ê yanî hingê bi nişana kirdebariyê, ku li vir dengdara "u" ye, tê xwendin û wateya pesn yan jî avêtin û jê xeberdanê dide.

1109. med'h: pesn, pesindan, firt dan

1110. zemm: avêtin, jê xeberdan, kêmxistin, pîskirin, yanî gava diyargîn ji bo pesindan yan jî avêtin û jê xeberdanê ji diyargînkiriyê xwe bê qetandin hingê çûyîna serwerî pêwîst e.

1111. el-'hemdu li-lahî: pesn û şêkr ji bo Yezdan e, ev mînaka pesnê ye.

1111. ehl ul-'hemdî: eslê wê "huwe ehl ul-'hemdî", her ew e laîqê (berbêjê) pesnê, li vir "huwe" ku serwer e çûye da ku nekeve navbera 'hemd (pesn) û li-lah (Xwedê). (51)

1112. e'ûzû billahî mîn eş-Şeytanî er-recîmu: ez xwe bi (alîkariya) Yezdan ji Ehremen (Şeytan)ê ricimandî (kevirkirî, kevirdayî) diparêzim, ev mînaka pîskirinê ye.

1113. ey huwe er-recîmu: yanî eslê wê ev bûye lê "huwe" jê çûye da ku nekeve navbera "Şeytan" û "recîm". (51)

1114. ê weku: yê ku, kesê ku

1115. mexsûs bi med'hê yan bi zemmê: yanî li cem wê dîtina ku dibêjin "er-recîm" û "ehl ul-'hemd" bi pesindan û pîskirinê hatiye nemazekirin.

1116. huwe: pronava kesê sêyemîn e

1117. un'hw: raweya femanî ye, yanî berê xwe bidê, pê ve here, mînak bide.

"Un'hw" 'amilê lefzî î qiyasî fi'la mudarî' mebnî ye ji bo fa'ilê mewdû' e ji bo mutekellim û we'hdehu (1118) di 'haletê ref'ê da, teqdîr merfû' ref'e bi demm e 'amil di ref'a wê da teqdîren (1119) 'amilê mezkûrî ye (1120).

Tu bizan! Fi'l jî cama tête 'hezifkirin cewazen(1121) wekî niha "Zeyden" (1122) dibêjî ji bo qailê(1123) weku dibêjî: " men edrebe"(1124). Yan wucûben wekî niha li nik babê ma edmere 'amiluhu (1125) 'ela şerîtetî et-tefsîrî (1126), wekî niha "îza es-semmau înceqqet (1127) dibêjî. Hem carna cumle pêkve jî tête 'hezifkirin, qaîm (1128) dibit di meqamê(1129) wî "ne'em" (1130), wekî niha "ne'em" dibjîn di cewaba (1131) qailê weku dibjî: "e qame Zeydun" (1132) we "e Zeydun qaîmun" (1133).

"Ba" (1134) 'amilê lefzî î sema'î 'herfek ji hurûfê carr e, wadî'î wed'a wê kiriye (1135) ji bo îlsaqa (1136) 'heqîqî, mebniyê lefz el-kesr e.

1118. mutekellîmu we'hdehu: kesê/a yekemîn.

1119. teqdîren: nepenî, nitirandî, yanî tewangêrê nepenî.

1120. 'amilê mezkûrî: tewangdêrê ku li pêş di rîpelê 7'an de bihûrî.

1121. cewazen: bi erêbayî, herênebayî, ne bi pêwîstî, angodibe ku bibe û dibe ku nebe jî.

1122. Zeyden: Zeyd navê lehengê navdar yê çirokên Benî Hilaliyan e,

1123. qail: kesê dibêje, şorkir, gotingo/bêj, peyvgo.

1124. men edrebe: wî li kê da? Yanî bersiva vê pirsê ku "Zeyden" e dibe serve ji lêkera "edrebe"ya jêketî re, eslê wê "edrebe Zeyden" e, wî li Zeydê da.

1125. bab: beş, babet, mijar.

1125. ma: ew, ewê, maê.

1125. edmere: di veşêre, dixe hundur, vedişêre.

1125. babê ma edmere 'amiluhu: angodi wê beşa ku tewangdêrê wan tête veşartin.

1126. şerî: şert, merc,

1126. et-tefsîr: rave, şirove.

1126. 'ela şerîtetî et-tefsîrî: yanî bi şertê ku raveya wî hebe hingê lêker ji holê radibe.

1127. îza es-semmau înceqqet: gava esman ker bû, bû du şeq, li vir eslê wê "îza înceqqet es-semmau înceqqet" lêkera pêşî ku "înceqqet" e çûye; "înceqqeta" dawî rave ye ji bo ya pêşî û wê bi me (xwendevanan)dide zanîn.

1128. qaîm: rabûn, li vir dikeve

1129. meqam: cih, war, dews, şûn

1130. ne'em: belê, erê, wusa ye, were ye, weha ye

1131. cewab: bersiv.

1132. e qame Zeydun: ma Zeyd rabûye? Ev mînak e ji bo hevokê lêkerî

1133. e Zeydun qaîmun: gelo Zeyd ji piya ye? Ev mînak e ji bo hevokê navdêrî. Gava bersiva van hevokan bi "ne'em"ê tê dayîn ev hevok jê dikevin.

1134. ba': tîpa "b" (ب)ya di bîhî (بِه) de

1135. wadî'î wed'a wê kiriye: angodaniyarî ew daniye

1136. îlsaq: zeliqandin, pê ve girtin

“Ha”(1137) îsmekî mufred î me’rîfe ye bi sebeb demariyetê, demûr e, bariz e, mecrûr e, mettesil e, mebnîyê lefz el-kesr e. Lewra mudmer bi î’fîbar (1138) ma qablê xwe (1139) li du qisman e: muttesil (in) bê weku mu’htacê bi bal ma qablê xwe ve ne (1140) di lefzê da; yan munfesil (in) ku bi xîlaf wê ye (1141). Bi î’fîbar e’erabê (1142) li sê qisman e: merfû’ e we mensûb e we mecrûr e.

Herduwên ewwel(1143) muttesil jî dibin we munfesil jî dibin(1144); salis (1145) dê muttesil bit feqet (1146). Eqsamê (1147) wan gerîyan pênc: (1148) merfû’ î muttesil (1149) we munfesil (1150), we mensûb î muttesil (1151) we munfesil (1152), mecrûr î muttesil (1153) feqet (1154); fe’leyke bî el-îstîxracî (1155).

1137. ha: pronava “hî”(ه) ya di bihî de

1138. bi î’fîbar: li gor, bi awayê

1139. ma qablê xwe: tiştê pêşya xwe, bêjeya beriya xwe

1140. mu’htac hewce, pêdivê

1140. mu’htacê bi bal ma qablê xwe ve ne: yanî ew pronavên ku ji bo bilêvkinîne pêwîstiya wan bi bêjeya pêşya wan ve hebe ew yên zeliqandî û pêvegirtî ne, mîna “tu”(ت) ya di “derebtu”(صرت) de. (52)

1141. bi xîlaf wê ye: ne wek wê ye angoyê pronavên veqetandî jî ewên ku pêwîstiya wan bi bêjeya pêşya wan tine û bi serê xwe tîn bilêvkinin, mîna “huwe”(هو), ente(أنت) û yên din. (52) Di çapekê de “bi xîlaf wan e” ye.

1142. bi î’fîbar e’erabê: yanî pronav li gor bêjeya pêşya xwe du beş in lê li gor û bi awayê tewangeyê dibin sê beş.

1143. herduwên ewwel: ku yên kirdebar (nominative) û servebar (accusative) in.

1144. muttesil jî dibin we munfesil jî dibin: hem pêv û zeliqandî û hem jî cuda û veqetandî tîn

1145. salis: sêyemîn, angoyê sisiya ku ya xwedîbar (genitive) e.

1146. dê muttesil bit feqet: bi tenê zeliqandî û pêvegirtî tî

1147. eqsam: piraneyê “qism” e yanî beş.

1148. eqsamê wan gerîyan pênc yanî hemû bûne pêncbeş.

1149. merfû’ î muttesil: 1 kirdebar (nominative) û pêve wekî niha “elîf”(ا=آ) a di dualan de, mînak: derebá(صريا) wan lêda; “waw”(w=و) a di piraneyan de, mînak: derebû(صرو) wan lêda û “î”(ت) ya ku nişana kesê duyemîn e, mînak: derebte(صريت) te lêda. (52)

1150. we munfesil: 2 kirdebar û cuda ye wekî niha ena(أ) ez, huwe(هو) ew.

1151. mensûb î muttesil: 3 servebar û pê ve wek “k”(ك) ya “derebeke”(صربك). (52)

1152. we munfesil: 4 servebar (accusative) î cuda ye, wekî niha pronava “iyyake”(اياك), ya te. (52)

1153. mecrûr î muttesil: 5 zêrbar û pêve wekî niha “ya”(ي) a di e’cebenî(أعجبتني) de. (52)

1154. feqet: bi tenê, yanî pronava nasdêr bitenê zeliqandî (pêve) tî, cuda nayê.

1155. fe’leyke: nexwe li ser te ye, “leyke” yek ji baneşanan e lê fena lêkereke kar dike.

1155. bî el-îstîxracî: bi deranîne jî hev qetandinê

1155. fe’leyke bî el-îstîxracî: derxistin û rêzkinina wan jî li ser te

Me'helle mecrûrê bi "ba"ê cerre bi kesr e carr û mecrûr zerfê musteqerr, me'helle merfû' ref'e bi demm e bê weku xeber e ji bo mubtedaî. Muexxer (1156) û muqeddem bûye ji bo texsîsa (1157) "daun" a mubteda, (1158) wucûben (1159).

Temmet(1160)

Eşhedu en la îlahe îlallah(1161) we eşhedu enne seyyîdena Mu'hemmeden resûlullah (1162), sellellahu 'elyehî we sellem (1163).

1156. muexxer: paşvemaî, bipaşketî, lipeyhaî

1157. texsîs: taybetmendî, taybetbûn

1158. dauna mubteda: yanî ji bo ku bêjeya "daun" a serwer ya di "bîhî daun" de bike bêjeyeke taybetî. Di ya çapkirî de weha ye: "teshîha daun mubteda wucûben" lê xuyaye ku wê şaşjek tê de hebe.

1159. wucûben: bi pêwîstî, bivê nevê

1160. temmet: qediya, temambû, kutabû, dawî hat

1161. eşhedu en la îlahe îlallah: ez bawer dikim û dibêjim (şahdeyî didim) ku ji Xwedê pêve tu Yezdanekî din tune (Xwedê bê hevrê û bê heval e).

1162. we eşhedu enne seyyîdena mu'hemmeden resûlullahî: û ez ji dil û can bawer dikim û dibêjim (şahdeyî didim, tesdîq û herê dikim) ku mezinê me, Muhemmed, qasid û pêxemberê Xwedê ye.

1163. sellellahu 'elyehî we sellem: mûhrîvanî û aştiya Yezdan lê be.

TERMÊN RÊZIMANÎ

- 'aîd (عائد = relative / pronoun): pronava hevgirêdanê
- 'alimiyet (علمية = intellect): zanayî, bihişî, bifehmî
- 'amil (عامل = regent, operative): tewangêr, tewangdêr
- 'amilê lefzî (لفظي = explicit / formel regent): tewngdêrê berbiçav
- 'amilê ma'newî (معنوي = logical regent): tewangdêrê rêzimanî / wateyî
- 'amilê qiyasî (قياسي = analogical regent): tewangdê pîvanbar / qiyaskirî, hevşeweyî
- 'amilê sema'î (سمعي = analytical regent): tewangdêrê lêkolînasi / bihistî, lêkolînî, pevrêzanî (qaîdeyên rêzimanî ku bi daçek û lipeyhev-rêzkirinê, çêdibin)
- 'atîfe (عاطفة = conjunction, copulative): gihanek
- bariz (بارز = prominent): eşker e, diyar, xwuyakirî
- bedel (بدل = permutative): nasniyar, berguhêr
- bedel el-be'd (بدل البعض = permutative of the part): nasniyarê hindeyî, berguhêrê hinî
- bedel el-iş tîmal (بدل إلا شتمال = permutative of implication): nasniyarê / berguhêrê vegirtî
- bedel el-kull (بدل الكل = permutative of the whole): nasniyarê tevayî berguhêrê giştî
- bed el el-xelet (بدل الغلط = permutative of the error): nasniyarê / berguhêrê şa ş
- besîti (بسيطي = simple): sadekarî, hêsayî, sadeyî
- bîna' (بناء = formation): avahî, avayî, avakirin, (rêzimanî) netewangbarî
- caîz el-îsûtare (حائز الأستتاره = concievable latent): veşartina nepêwîstî
- camid (جامد = aplastic, primitive): navdêrê sade / xwerû
- carr (حار = preposition): zêrger, daçeka zêrger
- cazim (حازمه = apocopative): rawestdêr, rawestgêr
- cem' (جمع = plural): pirane, pirhejmar
- cem' el-muzekker es-salim (جمع المذكر السالم = masculine sound plural): piraneya nêr î tekûz (sererast)
- cem' el-mukesser (جمع المكسر = broken plural): piraneya şikestî,
- cem' el-muse'h'he'h (جمع المصحح = sound plural): piraneya tekûz / sererast

cem'ul-kisre (جمع الكثرة = plural of multitude): piraneya xilbeyî, ya ji dehan û hevraz
 cem'ul-qille (جمع القلة = plural of paucity): piraneya hindik, ya ji dehan û berjêr/ binê dehan
 cerre (جر = genitive case): rewşa xweyîti, nişana rewşa xwedîkarî û ya zêrbariyê
 cewab el-qesem (جواب القسم = complement of the oath): bersiva sondê, sond
 cewab eş-şer (جواب الشرط = apodosis): bersiva egerê/ mercê
 cezaî (جزائي = conditional): mercîxwazî, egerxwazî, şert
 ceza uş-şert (جزاء الشرط = apodosis): bersiva egerê/ mercê
 cezm (جزم = apocopate, jussive): rawestbarî
 cezme (جزمه = apocopation): rawestek, seknok
 cumle (جملة = sentence, proposition): hevok, cumle
 cumleyê fi'liye (el-cumle el-fi'liye: الجملة الفعلية = verbal sentence): hevokê lêkerî
 cumleyê îsmiye (el-cumle el-îsmiye: الجملة الاسمية = nominal sentence): hevokê navdêrî
 cumleyê însâî (el-cumle el-însâî: الجملة الإنشائية = apotative sentence): hevokê daxwaziyê
 cumleyê muste'îfe (el-cumle el-muste'îfe: الجملة المستأنفة = inceptive sentence): hevokê destpêkî
 cumleyê şertiye (el-cumle eş-şertiye: الجملة الشرطية = conditional clause): hevokê mercî, hevokê egerî
 cumleyê xeberiyê (el-cumle el-xeberiyê: الجملة الخبرية = enunciativity sentence): hevokê gotinî, hevokê gotinê/ xeberbêjî
 cumleyê zerfiye (el-cumle ez-zerfiye: الجملة الظرفية = local sentence): hevokê hokerî
 cuz' (جزاء = part, member): beş, par, perçe, hin
 dîlalet (دلالة = indication, leading): dixwedegirtin, danezanîn, îzbatkirin, diyarkirin, danensîn
 demariyet (ضمارية = pronounation): pronavî, pronavîti
 demîr (ضمير = pronoun): pronav, cihnav
 demîra bariz (ضمير بارز = pronominent): pironava eşkere/ diyar
 demîr eş-şer n (ضمير الشأن = correlator, pronoun in the fact): pronava nenas, pronava rewşê
 demîra munfesil (ضمير منفصل = detached/ separate pronoun): pronava cuda/ veqetandî
 demîra muttesil (ضمير متصل = attached/ connected pronoun): pronava zeliqandî/ pêve

demm/e (ضمة = the vowel "u"): pêş (dengdara kurt "u")
 e'erab (أعراب = syntactic): tewang, tewange
 e'erabê selase (أعراب ثلاثة = syntactic of the three case): hersê tewange-
 yên tevgerzaniyê (kirdebarî, servebarî, û zêrbarî yan jî xwedîkarî)
 edat eş-şert (أدات الشرط = conditional particle): daçeka mercê
 e dat (elîf-lam) et-te'rif (أدات التعريف): ã = article): veqetandek, zêder, da-
 çeka binavkirinê
 ef'al et-tamme (أفعال التامة = the absolute/ complete verb): lêkerên têrbar
 ef' elet-tefdîl (أفعال التفضيل = elative/ comparative/ superlative/ ad-
 jektive): kemper, lapekempem, berhevdan
 'elem (علم = proper name): serenav (bernas, navê kesî)
 'elemiyet (علمية = being a proper name): serenavîti, navê kesî
 esl-î (أصل = rule, original form, radical): binyat, bingeh, esil, hûm, xîm
 esma ul-ef'al/er-rafi'e (أسماء الأفعال / الرفع = interjections): baneşana kirde-
 xwaz
 esma ul-işarat (أسماء الإشارات = demonstrative pronoun): pronavên nişan-
 danê/ pêşkar
 et-tabi'/tabi' p. tewabi' (التابع / التوابع = appositive, sequens, fellower): pey-
 rew, peye
 'etf (عطف = apposition): gihandin, girêdan, biservedan
 'etfu beyan (عطف بيان = explanatory apposition): beyankar, diyardêr
 'ewamil/'amîle (عوامل ج عاملة = regent, operative) tewangdêr
 fa'il (فاعل = subject) kirde
 fesîhî/ye (فصحي / فصيح = chestely, elequantly): petûdar/î, rewanbêjî,
 beyankar/î
 feth/e (فتح / فتحه = the vowel "e"): ziber (dengdara kurt "e")
 fi'l (فعل = verb) lêker
 fi'la'am (فعل عام = general verb): lêkera giş tî/ tevahî (bûn, kirin, û yên din)
 fi'l el-madî (فعل الماضي = past tense, perfect): lêkera dema raborî
 fi'l el-mudarî (فعل المضارع = imperfect): lêkera dudemî, lêkera dema niha
 û ya dema bê
 fi'l el-muqedder (فعل المقدر = implicit verb): lêkera nepenî
 fi'l uş-şert (فعل الشرط = protatis sentece): merclêker, lêkera mercê
 'hal (حال = denotative of state, condition): rewş, rewşîn, rewşdiyar,
 rewşdêr
 hereke (حركة = vowel): serûber, zêrûziber, dengdara kurt
 'herf (حرف = consonant, letter, word, particle): tîp (pît), daçek, gihanek
 pêş û pêşdanî, veqetandek, gihandek
 'herf el-cerr (حرف الجر = preposition): daçeka zênger/ bizêrkinê/ zêrê

'herf el-'etf (حرف العطف = conjunction): gihanek
 'herf el-îstîfham (حرف الاستفهام = interrogative particle): pronava pîrsê
 'herf el-mudare'e (حرف المضارعة = aoristic letter): pêşdaçek, pêşdanî
 'herf en-nefi (حرف النفي = negative particle): pironava neyîniyê
 'herf en-nîda (حرف النداء = vocative particle): daçeka hodengê/ bangê
 'herf et-te'rif (حرف التعريف = article): veqetandek, zêder
 'hezf (حذف = elision, supression): çûyîn, ketin, windabûn
 'hurûf el-muşebbehe bî el-fi'la (حروف المشبهة بالفعل = conjunctions particles): gihandekên lêkerbar
 'hukm (حكم = predicament, virtual): ferwerî, bandorî, (rêzimanî) biwar, rewş, war
 îbtîdâî (ابتدائي = inceptive, inchoative): destpêkî
 îdafa (إضافة = prefixon, annexation, addition): lêzêdekirin, nasandin, pêvedanîn, farîfkarî, îzafa
 îfrad (افراد = individuality, singular, number): tekaneyî, tekîfî
 îlex (إلخ = etc/ et cetera): ta dawî
 înşâî (إنشائي = originative, appotative): daxwazî, daxwazwerî, viyanî
 îsm (اسم = noun, substantive): nav, navdêr
 îsm înne (اسم إن = noun of inna, nominal subject): kirdeya navdêrî
 îsmufa'il (اسم فاعل = active participle): parenga çalak, taybetnavê çalak
 îsmumef'ûl (اسم مفعول = passive participle): parenga neçalak, taybetnavê neçalak
 îstî'ane (استعانه = help): alîkarî, alîkarîxwazî
 'îwed (عوض = compensation, substitute): cihgir, ji pêl ve, şûngir
 îxbarî (إخباري = enunciatory): xeberbêjî, gotinî, gotinbêjî
 kelam (كلام = sentence, clause, prose): gotin, komek, nûvhevok, ş orkirin, axaftin, xeberdan, rîste
 kelîme (كلمة = word): bêje, peyv, gotin, kelîme
 kesr (كسر = the vowel "i"): zêr (dengdara kurt "î,i")
 la me'helle leha mînel-e'rab (لا محل لها من الأعراب = indeclinable): nayê tewandin, netewangbar e
 lefz (لفظ = expression, utterance, word, explicit): gotin, peyv, bilêvkirin, zaravêtin
 lefz el-fe'lh (لفظ الفتح = explicit vowel "e", expression with vowel "e"): bi zîberê (dengdara kurt "e") tê bilêvkirinê
 lefzî (لفظي = explicit, literal, expressed, formal): berbiçav, bêjewî
 lexw (لئو = in operative, non-essential): tewş, bêkêr, bêrê, rabiwêj, rabûyî, netêrker, neçalak

mebnî (مبني = indeclinable, uninfected): netewangbar
mebnî el-'aridî (مبني العارضي = accidental of indeclinable): netewangbarê lêpeydabûyî
mebnî el-esl (مبني الأصل = essential of indeclinable): netewangbarê eslî û bingehî
mebnî fa'îl (مبني فاعل = active form): lêkera lebatî, lêkera çalak
mebniyê lefz ed-dem m (مبني لفظ الضم = indeclinable and utter with vowel "u"): netewangbar e û bi pêş (dengdara kurt "u") tê bilêvkirin
mebniyê lefz el-fet'h e (مبني لفظ الفتح = indeclinable and utter with vowel "e"): netewangbar e û bi ziberê angô "e" yê têbilêvkirin
mebniyê lefz el-kesr e (مبني لفظ الكسر = indeclinable and utter with vowel "i"): netewangbar e û bilêvkirinâ wî bi zêr (dengdara kurt "i, î") e
mebniyê lefz es-sikûn e (مبني لفظ السكون = indeclinable and utter with non vowel): netewangbar e û bi rawestekê tê bilêvkirin, (di dawîya wê de tîpa dengdar nayê û dema gotinê li ser tê rawetandin).
mebnî ul-fet'h (مبني الفتح = indeclinable with vowel "e") netewangbar e û bi ziberê, "e", tê bilêvkirin
mecmû' (مجموع = plural): pirane, pirhejmar
mecrûr (محروور = noun in the genitive): navdêrê xwedîbar/ bi zêr
mecrûrî muttesik (مجرور متصل = attached pronoun in the genitive): pronava xwedîbar î pêve (zeliqandî)
meczûm (مجزوم = verb in the apocopate, jussive of the imperfect): lêkera bi rawestek
medmûm (مضموم = with vowel "u"): bi pêş (dengdara "u")
mef'ûl (مفعول = object): serve
mef'ûl bîhî (serî'h) (مفعول به / صريح = direct object): serveyê yekser
mef'ûl bîhî xeyr serî'h (مفعول به غير صريح = indirect object): serveyê neyekser
mef'ûlu fihî = me'fûlu bîhî xeyrê serî'h (مفعول به غير صريح = مفعول فيه) = adverbial object, accusative of the time and place): serveyê neyekser
mef'ûl lehu (مفعول له = causative object): serveyê hoyî, serveyê sedemî
mef'ûl me'ehu (مفعول معه = concomitate object): serveyê tebayî
mef'ûl mutleq (مفعول مطلق = absolute object): serveyê serbest, serveyê eseyî/ bêbend, serveyê misoger
me'helle (محل = place in inflection): şûn, dews, cih, bineh, ji bin ve
me'hellî (محلّي = in place of, instead of): şûnwarî, bingehî, binvehî, ji pêl, ji dêl ve,
me'hzûf (محدوف = curtailed): ketî, çûyî, jêketî, hekanî, winda, nexwuya
melfûz (ملفوظ = pronounced, ejected): ji dev avêtî, gotî, bilêvkirî
me'mûl (معمول = regimen): tewandî, tewangegir

me'na (معنى = idea, meaning, sense): wate, mane
me'newî (معنوی = ideal, logical): rêzimanî, wateyî
me'rîfe (معرفه = definite, determinate): binavkirî, naskirî, nasdar
mensûb (منصوب = noun in accusative, verb in subjunctive): bi nîşana servebariyê, ziberbar, bi ziber
mensûbat (منصوبات = subjunctive particle): ziberkêş
mensûb î munfesil (منصوب منفصل = detached pronoun in the accusative): pronava servebar î cuda (veqetandî)
mensûb î muttesil (منصوب متصل = attached pronoun in the accusative): pronava servebar î zeliqandî (pêve)
men'ût (منعوت = epithetic, qualificated): xuyadarkirî, diyargînkirî, pesindayî
merfû' (مرفوع = noun in the nominative, verb in the indicative): kirdebar, pêşebar, bi pêş (dengdara "u")
merfû' î munfesil (مرفوع منفصل = detached pronoun in the nominative): pronava kirdebar î cuda, ya kirdebar î veqetandî
merfû' î muttesil (مرفوع متصل = attached pronoun in the nominative): pronava kirdebar î pêve, kirdebar î zeliqandî
mesder (مصدر = infinitive, verbal noun): rader
mesderiyet (مصدریة = infinitival particle): raderî, radertî
me'tûf (معطوف = coupled): gihandî, gihayî, girêdayî, biservedayî
me'tûf 'elyehî (معطوف علیه = antecedent): pêgihandî, pêgihayî, ragihandî, pêvegirêdayî
metbû' (متبوع = antecedent): pêş rew
mewsûf (موصوف = described, qualified): xuyadarkirî, diyargînkirî, pesindayî, xweypesn
mewsûfe (موصوفة = indefinite conjunctive): rengdêra pesnê, rengdêra çawa-hiyê
mewsûl (موصول = conjunctive/ relative pronoun): peywendîgêr, pronava peywendiyê, pronava girêkî
mewsûle (موصولة = definite conjunctive): pronava peywendiyê/ binavkirî, peywendîgarê naskirî
mewsûlê 'herfî (موصول حرفی = conjunctive letter/particle): peywendîgêrê daçekî
mewsûlê îsmî (موصول اسمی = conjunctive noun): peywendîgêrê navdêrî
mewdû' (موضوع = place, position): danîni, mijar, babet
mezheb (مذهب = school, denomination): rêgeh, rêçik
mezkûr (مذکور = mentioned): gotî, bihûrî, qalkirî, derbasbûyî
mubeddel mînhu (مبدل منه = antecedent, opposed to substitute): bi

berguhartî, nasniyarbûyî
 mubhem (مبهم = vague, undefined): nediyar, neşker e, sergirtî
 mubteda (مبتدا = subject of a nominal sentence): serwer, kirdeyê navdêrî;
 mucerred (مجرد = unaugmented): razber-î, xweser
 mudaf (مضاف = annexed, prothetic): nasandî, îzafekirî, tarîfkirî, muzaf
 mudafu îleyhî (مضاف إليه = governed, postfixed): nasdêr, tarîfkir, yê ku pê
 hatiye naskirin, pê îzafekirî
 mudmer (مضمر = pronoun): nihandî, pronavên kesî, cihnav
 mue'kked (مؤكد = corroborated): sexbirîkirî, eseyîkirî, hêzdiyarkirî
 mue'kkid (مؤكد = corroborative): sexbirîkar, eseyîgêr, yê ku eseyî dike
 muennes (مؤنث = feminine): mê, mêkane
 mu'erref (معرفة = definite, determinite): binavkirî, naskirî
 muexxer (مؤخر = postpositive): paşvemayî, lipeyhatî, bipaşketî
 mufesser (مفسر = specified, explained): şirovekirî, yê ku tê ravekirin
 mufessir/e (مفسر = specificative, explanation): şirovekar, ravedêr
 mufred (مفرد = singular, simple, aprothetic, single): tekane, tekbiwêj, tek,
 yekhejmar, yekere, xwerû
 mufredê muzekkerê xaîb (مفرد مذکر غائب = third person ms culine
 singular) : kesê sêyemîn
 mukesser (مكسر = broken): şikestî
 mumeyyez (ممیز = specified): taybetgerandî, nemazedarbûyî
 munfesil (منفصل = separate, detached): cuda, veqetiyayî
 munserif (منصرف = triptotes): tewînbar, guhêzbar, stînbar
 mu'reb (معرب = declinable): tewangbar
 muqeddem (مقدم = prepositive): lipêşhatî, bipêşketî
 muqedder (مقدر = quantified, supplied, implicit): nepenî, neberbiçav, nihênî
 musenna (مثنى = dual): dual / î, cot / ane
 muse'h'he'n (مصحح = sound): sax, tekûz, rast, li qaîde
 musned/bîhî (مسند إليه = predicate, attribute): pêgir, têrker
 musnedu îleyhî (مسند إليه = subject, correlative of attribute): serwer, kirdeya
 navdêrî
 mustetir (مستتر = latent pronoun): veşartî
 muşteqqat (مشتقات = derivatives): xurdezd, afirandî, şeqkirî
 mu'terîdiye (معتريه = parenthesis, parenthetical clause): navberî, navberîkî,
 navbergir
 mute'elliq (متعلق = dependent, operative): xwepêgirtî, xwelêgirtî, pêve
 mutekellim me'e el-xeyr (متكلم مع الغير = first person plural): kesên yekemîn
 mutekellim wehdehu (متكلم وحده = first person singular): kesê / a yekemîn
 mutleq (مطلق = unrestricted, unconditional): sereke, misoger, bêqeyd û bend

muttesil (متصل = attached, connected): zeliqî, pêve, zeliqandî
muxesses (مختص = particularized): taybetbûyî, nemazebûyî
muzekker (مذکر = masculine): nêr
muzher (مظهر = explicit, external): eşkere, navdêr, nepronav
nasib, newasib (ناصب، نواصب = subjunctive particle, subjunctival): ziberdêr, zibergêr

ne'hw (نحو = example, copy, grammar, syntax): mînak, weke, (ber pê, alî, hêl, lay, mebest), rêziman, tevgerzanî, hevoknasî, hevokristî

ne't (نعت = epithet, qualificative, description): xuyadar, diyargîn

nekîre (نكرة = indefinite, indeterminate): nebinavkirî, nenaskirî

nesbe/nesb (نصب، نصبه = accusative, subjunctive): servebarî, ziberbarî

rûsbet (نسبة = relation, relative adjective, referred noun) wardiyarî, cildiyarî, cih û binyatê (esil) dide zanîn

qerîne (قرينة = circumstance, context): nîşan, dirûv, nêzikayî, têkilî, lêhatin, rewşvîyanî

qerîneya 'halî (el-qerîne el-'haliye: القرينة الحالية = circumstantial state): nîşan û dirûvê rewşî, nîşana cih û mercê.

qerîneya meqalî (el-qerîne el-meqaliye: القرينة المقالية = circumstantial utterance): dirûv û nîşana devkî

qiyasî (قياسي = analogical): pîvanber, qiyaskirî, hevş êweyî

rabit/e (رابط، رابطته = binder, connector/copula): daçeka girêdanê, gihan-er

racî (راجع = relative pronoun): pronava hev girêdanê

racî'h (راجح = preponderant): çêtir, qencîr, çêtirdîtî, tercihkirî

rebt (ربط = connection, binding): girêdan, hev girêdan

ref'/ref'e (رفع / رفعة = indicative, nominative): kirdebarî, pêşebârî, nîşana kirdetiyê

ruba'î (رباعي = quadrilateral): çartîpî, bingeh li ser çar tîpên bêdeng e

sakin (ساكن = quiescent): bêdengdar, bi sekn, li ser rawestiyayî bi rawestek

sema'î (سماعي = analytic): bihîstî, peyv rêzanî (ew zimanê ku rewşa wî ya rêzimanî ji tewange û kişandinê bêhtir bi rêzkirina hevok û danîna da-çek, paş- û pêş daniyan hatiye şirovekirin).

sîfet (صفة = quality, epithet, qualificative) xuyadar, diyargîn, pesindar, hevalnav

sîfet el-muş ebbeh (صفة مُشبه = adjective, adjective like participle): rengdêr

sille (صلة = relative clause, conjunctive): peywendî, peywendehavok

sîxet munteha el-cumû' (صفة منتهى الجموع = the plural of the plural, secondary plural): piraneya piraneyê, piraneya duyemûn

sukûn (سكون = quiescence): rawestek, sekn, bê zêr û ziber

sulasî (ثلاثي = trilateral): sêtîpî, sêherfî, bingeh li ser çar tipên bêdeng e
 şert/iyê (شرطيہ = conditionality): merc/mercî, eger/egerî
 şertê xeyrê cazim (شرط غير جازد = unapocopative conditional): egerxwazê
 bê rawestdêr, mercê bê rawestdêr
 tabî' (تابع = appositive, follower): peyrew, peye
 tabî'î (تابعی = apposition) peyrewî
 teb'îdiye (تبعضیه = partitive): cureyî, hindeyî, dabeşî
 tecerrud (تجرد = unaugmented) valebûn, xalîbûn, nebûn, bê zêdeyî
 te'dadî (تعدادی = plurality, multiplicity, numberal): hejmarî, jimarî
 tedemmunî (تضمنی = implicative, by implication): sergirtî, nixumandî, di
 xwe de girtî
 tefsîli/ye (تفصیلی / تفصیلیه = distributive): cudakar, dabeşkar, beyankar,
 zûlandêr, ravedêr
 tefsîr (تفسیر = exposition, specificative, explanation, specification): rave,
 şirove
 tefsîriye (تفسیریه = expository): ravekarî, şirovekarî
 te'kîd/ tewkîd/ te'kîdiye (توكيد / تأكيد / تأكيدیه = corroborative,
 corroboration, strengthening): sexbirîti, esehîti, mehkemî, qewîkirin
 temyîz (تميز = specifkation): taybetgêr, nemazedar
 te'nîs (تأنيت = gender, feminine): zayenda mê, mêyî, mêkanetî
 tenkîr (تنكير = undefined, leaving): nebinavkirin, nenaskirin
 tenwîn (تنوين = nunation): nûndan, nûngirî, (ن:ن) ya ku bi bilêvkinê re tê
 te'rif (تعريف = defining, determination): danasîn, binavkirin, naskirin
 teqdir/en/teqdirî (تقدير / تقديری = constuctively, implicitly, virtual): bi eslî,
 bi bingehî, nepenî, nihênî, eslî, binyatî
 terkîb (تركيب = composition, construction): hevdu danî, hevoksazkirin,
 hevokçêkirin, hevokdanî, hevoksazî
 tesnî (ثنائي = dual): dual/î, cot
 tewsîfiye (توصيفیه = describtion, qualification): pesindayîn
 tezkîr (تذكير = gender, masculine): zayenda nêr, nêrîti, nêranetî
 wacîb el-îstîtare (واجب الاستتاره = obligatory latent): veşartina pêwîstî
 wadî' (واضع = originator, creator): daniyar, sazkar, çêker, danêr
 wa'hîd (واحد = singular): tekane, yekere, tek
 wed' (وضع = constitution, origin): danîn, cihdan
 we'hdet (وحده = unity): tekane (mê)
 we'hdetâ mue'nnesê xaibe (وحدتا مؤنث غائبه = third person feminine
 singular): kesa sêyemîn
 wesf (وصف = qualification, describtion): pesn, fort, diyargîn
 xafîd (خافض = preposition, genitival operative): daçeka zêrger, ya ku bi
 zêrê (dengdara kurt "î,i") dide xwendin

xaîb/e (خائب/غائبه = third person): ne amade, ne hazir, ne li civatê, kesê/a sêyemîn
xeber (خبر = predicate, attribute): pêgir, pêveber;
xeyrî münserif (غير منصرف = diptotes): netewînbar, neguhêzbar, (tewangeyan giş nagire)
zerf (ظرف = adverb): hoker, hevalkar
zerfê 'heqîqî (ظرف حقیقی = proper/real adverb): hokera rasteqînî
zerfê lexw (ظرف لغوی = inoperative adverb): hokera tewş, hokera neçalak/netêrker, hokera bêkêr, hokera bêrê
zerfê mecazî (ظرف مجازی = tropical adverb): hokera mîrandî
zerfê musteqqer (ظرف مستقر = predicative adverb): hokera têrker, hokera cihdayî/cihgirtî, ya çalak
zerfê xass (ظرف خاص = particular adverb): hokera rabiwêj, hokera taybetî
zerf ul-mekan (ظرف المكان = adverb of place): hokera cih û hindavê
zerf uz-zeman (ظرف الزمان = adverb of time): hokera demkî
zû el-'hal (صاحب الحال / ذو الحال = subject of state) xweyrewş, rewşdar, rewşdiyarbûyî

Jêrenot

- 1) Ji kurteraveyê (haşkeke) serZurûfa Kurdî (M. Yûnis Helqetînî, Zurûf, ji nav "Hazîfî Mecmû' er-Resail en-Ne'hwiye el-Cedîde", weşaxane nayê zanîn n. p. (no place), n. d. (no date) r. (rûpel) 17. Christopher Toll, Den Arabîska Litteraturen, P. A. Norstedt & Sönners Förlag, Stockholm.n. d (no date). r. (rûpel) 86.
- 2) Mele Yûnis Helqetînî, Zurûf, rûpel 17. Christopher Toll, Den Arabîska Litteraturen, r. 86.
- 3) Mele Yunisê Helqetînî, Terkîba Kurdî, ji nav hinek kitêbên ku bi navê "Mecmû' er-Resail en-Ne'hwiye el-Cedîde" hatine çapkirin, weşaxane nayê zanîn, n. p. n. d., beşa "Emma ba' do", r. 25.
- 4) M. Yunisê Helqetînî, Zurûf, r. 19 -21. Ji noteke ser Zurûfê, r. 20 (di dawiya notê de kitêba 'Ebd er- Rehman Camî ya bi navê 'Camî' wek çavkanî hatiye dayin). İbn el-Hacib, Kafîye, ji nav "Muqeyyed Ne'hw Cumlesî", Salah Bilici Yayınları, İstanbul n. d. r. 3-5. Muhammed İbn Ecrûm, Ecrûmiyye, Brunnov/Fischer çap 7 Otto Harrassowitz / Wiesbaden 1988 r. 171-173. İbn Malik, Elfiye, Mekteb el-İslamiye, Tehran, n. d., r. 4-8.
- 5) Ferdinand Tûlu, el-Muncid fi el-Luxe we el-E'elam, Dar el-Meşriq, Beyrûd 1973. beşa dîrok û agahan, çap 7, r. 520-521.
- 6) Ferdinand Tûlu, el-Muncid fi el-Luxe we el-E'elam ç. 7 r. 728. Christopher Toll Den Arabîska Litteraturen, r. 86.
- 7) Ji noteke ser Terkîba Mele Yunisê Helqetînî ku Ji kitêbeke bi navê Muhenmed el-Emîr hatiye girtin, r. 24. Christopher Toll, Den Arabîska Litteraturen, r. 86.
- 8) Ferdinand Tûlu, El-Muncid fi el-Luxe we el-E'elam, r. 315 û 588.
- 9) Ji noteke ser Terkîba Mele Yunisê Helqetînî, r. 24.
- 10) Ji noteke ser Terkîba Mele Yunisê Helqetînî ku ji Mu'hemmed el-Emîr hatiye girtin, r. 25. Ferdinand Tûlu, El-Muncid fi el-Luxe we el-E'elam, r. 338
- 11) Ji noteke ser Terkîba Mele Yunisê Helqetînî ku ji Mu'hemmed el-Emîr hatiye girtin, r. 47. Hejar, Şer'ha Diwana Melayê Gîzîrî, Surûş, Tehran, 1361 r. 5-6, (pêgotin). Martin van Bruinessen, Kurdish 'Ulama and their Indonesian Students, n. p., 1992, r. 220
- 12) Ji noteke ser Zurûfa Kurdî ya Mele Yunisê Helqetînî. Ferdinand Tûlu, el-Muncid fi el-Luxe we el-E'elam, r. 226. Fuat Sezgin, Geschichte Des Arabischen Schrifttums, E. J. Brill, Leiden, 1984, cild 9, r. 104.
- 13) Cemal ed-Dîn Yûsuf ibn Hîşam, Muqeyyed Qewa'id el-E'rab, Salah Bilici Yayınları, İstanbul, n. d., r. 6-9
- 14) Cemal ed-Dîn Yûsuf ibn Hîşam, Qewa'id el-E'rab, r. 9
- 15) Cemal ed-Dîn Yûsuf ibn Hîşam, Qewa'id el-E'rab, r. 4-6
- 16) The Encyclopaedia of Islam", new edition Supplement fascicules 5-6 and vol. VII, the University of Manchester, Manchester/ England 1982, r. 277-278.
- 17) Ferdinand Tûlu, El-Muncid fi el-Luxe we el-E'elam, r. 273.
- 18) İbn el-Hacib, Kafîye, ji nav "Muqeyyed Ne'hw Cumlesî, r. 58
- 19) Ferdinand Tûlu, El-Muncid fi el-Luxe we el-E'elam. r. 273.

- 20) Ferdinand Tûlu, El-Muncid fî el-Luxe we el-E'lam, r. 632
- 21) Ji noteke ser Terkîba Mele Yunisê Helqetîni ku ji Muhemmed el-Emîr hatiye girtin, r. 29.
- 22) J. A. Haywood/H. M. Nahmad, A new Arabic grammar of the written language Lund Humphries, London 1990, r. 412. W. Wright, A Grammar of the Arabic Language, third edition, Cambrigg, 1988, beş 1, r. 278.
- 23) Ferdinand Tûlu, El-Muncid fî el-Luxe we el-E'lam, r. 517.
- 24) Ferdinand Tûlu, El-Muncid fî el-Luxe we el-E'lam, r. 285. Ji noteke ser Terkîba M. Yûnisê Helqetîni, r. 20
- 25) Ferdinand Tûlu, El-Muncid fî el-Luxe we el-E'lam, r. 358
- 26) İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 58. Terkîba M. Yûnisê Helqetîni, r. 30.
- 27) İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 71. Elî İbn Şêx 'Hamid el-Eşnewî [Şinoyî], Tesrîf, el-Mekteb el-'Erebîyye, Bexdad, n. d., r. 47. W. Wright, A Grammar of the Arabic Language, beş 1, r. 51.
- 28) İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 63-64. J. A. Haywood/H. M. Nahmad, A new Arabic grammar of the written language, r. 40-43.
- 29) J. A. Haywood/H. M. Nahmad, A new Arabic grammar, r. 88-90. İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 69-70.
- 30) Ji noteke ser Terkîba M. Yûnisê Helqetîni ku ji kitêbeke bi navê "Şer'h el-Ebyat" hatiye girtin, r. 33.
- 31) Ji noteke ser Terkîba M. Yûnisê Helqetîni ku ji kitêbeke bi navê "Şer'h el-Ebyat" hatiye girtin, r. 33.
- 32) Ji noteke ser Terkîba M. Yûnisê Helqetîni, ji berhemeke bi navê "Se'edullaha Gewre" (Se'edullah el-Kebîr) hatiye girtin, r. 36-37.
- 33) 'Ebd el Qahir el-Curcanî, 'Ewamîl, Mecmû' er-Resaîl en-Ne'hwiyye el-Cedîde", weşanxane nayêzanîn, n. p. n. d., r. 5. İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 75. J. A. Haywood/H. M. Nahmad, A new Arabic grammar, r. 294. İbn Malik, Elfiye, Mekteb el-İslamîye, Tehran n. d., r. 86. W. Wright, A Grammar of the Arabic Language beş 3, r. 14. Muhemmed el-Berkî, İzhar el-Esrar, ji nav "Muqeyyed Ne'hw Cumlesi", Salah Bilici Yayınları, İstanbul, n. d., r. 114-115.
- 34) Muhemmed el-Berkî, İzhar el-Esrar, r. 109. W. Wright, A Grammar of the Arabic Language, beş 3, r. 80.
- 35) Ebd el Qahir El-Curcanî, 'Ewamîl, r. 2. İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 87. Muhemmed el-Berkî, İzhar el-Esrar, r. 108-109. W. Wright, A Grammar of the Arabic Language, beş 3, r. 80.
- 36) Ji noteke ser terkîba M. Yûnisê Helqetîni, r. 39. İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 43.
- 37) Ji nota ser terkîba M. Yûnisê Helqetîni, r. 39. İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 43. Muhemmed İbn Ecûm, Ecûmiyye, r. 177-178
- 38) İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 43. Ji noteke ser Terkîba M. Yûnisê Helqetîni, r. 39. Muhemmed İbn Ecûm, Ecûmiyye, r. 177.
- 39) Ji noteke ser terkîba M. Yûnisê Helqetîni ku ji Şer'h el-Muxnî hatiye girtin, r. 39.
- 40) Ji noteke ser terkîba M. Yûnisê Helqetîni, r. 39. Ehmed İbn Muhemmed, Cem' el-Fewaîd Haşîyet 'Hell el-Me'aqid bi Şer'hî Metn el-Qewa'id, ed. (editor) M. Nûrî Nas, Midyad, n. d., r. 13.

- 41) Ji noteke ser Terkîba M. Yûnisê Helqetînî, r. 43
- 42) Mevîût Sari, el-Mewarid, Arapça Türkçe Lugat, Bahar Yayınları, İstanbul, 1984, r. 5
- 43) Ferdinand Tûlu, El-Mincid fî el-Luxe we el-E'lam, r. 211. The Encyclopaedia of İslam, the University of Manchester, Manchester/England 1982, new edition, Supplement fascicules 5-6. r. 277-278
- 44) J. A. Haywood/H. M. Nahmad, A new Arabic grammar, r. 301-309. Ji nota ser Terkîba M. Yûnisê Helqetînî, r. 45. İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 59-60.
- 45) Ji noteke ser Terkîba M. Yûnisê Helqetînî, r. 47.
- 46) Ji noteke ser Terkîba M. Yûnisê Helqetînî, r. 51. Ji kurteraweyeke ser Kafîyeya İbn el-'Hacib ku ji Necmeddîn (navê kitêbekê ye) hatiye girtin, r. 7.
- 47) Ji noteke ser Kafîyeya İbn el-'Hacib ku ji kitêba Redî hatiye girtin, r. 65. W. Wright, A Grammar of the Arabic Language, beş 1, r. 234, beş 3, r. 234
- 48) İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 63-64. J. A. Haywood/H. M. Nahmad, A new Arabic grammar, babet 5, 6, 7, r. 40-60.
- 49) Ji nota ser Terkîba M. Yûnisê Helqetînî, r. 85. İbn el-'Hacib Kafîye, r. 63-64. J. A. Haywood/H. M. Nahmad, A new Arabic grammar, babet 5, 6, 7, r. 40-60
- 50) 'Ebd el Qahir El-Curcanî, 'Ewamîl, r. 6. İbn el-'Hacib, Kafîye r. 55. W. Wright, A Grammar of the Arabic Language, beş 1, r. 296.
- 51) Ji kurteraveya ser terkîba M. Yûnisê Helqetînî ku ji kitêba bi navê "Camî" û Kitêba 'Hamaşî Hindî hatiye girtin, r. 60.
- 52) Ji noteke ser Terkîba M. Yûnisê Helqetînî ku ji Şer'h Muxnî û Camiyê hatiye girtin, r. 61. İbn el-'Hacib, Kafîye, r. 48.

Yên din

The Encyclopaedia of İslam, First ed., New York, Leiden, 1927, (vol. 4, Kurd Kurdistan, rûpel 1130-1155).

Pierre Cachia, The Monitor Dictionary of Arabic Grammatical Terms; Dar el-Qalam Lebanon/bairut 1973-74

Kurmanç, Rojnameya Taybetî ya Enstîtûya Kurdî ya Parisê li ser pirsên zaravê Kurmanç, hejmar 9, 10, 11, 12.

Dr. Kamuran Ali Bedirxan, "Türkçe izahli Kürtçe Gramer" Özgürlük Yolu Yayınları, çap 2, n. p., 1986.

D. İzolî, "Ferheng, Kurdî-Tirkî Türkçe-Kürtçe" Komela Xwendekarên Kurd li Ewropa, beşa Nederland, Den Haag, 1987, beşa rêzimana Kurdî.

D. Cano & M. Şêrgo, Ferhenga Erebi - Kurdî, zaravayê Kurmanç, Beyrûd, 1991, Murad cuwan, türkçe açıklama Kürtçe Dilbilgisi Kurmanç Lehçesi, Jîna Nû, Sweden, 1992.

Institut kurde de Paris

التصديق لا يتصل بالمرور
 يكون مضافاً إليه أو غير ذلك
 يكون متصلاً به أو غير ذلك
 التصديق لا يتصل بالمرور
 يكون مضافاً إليه أو غير ذلك
 يكون متصلاً به أو غير ذلك

باعتبار أعراب لسي قسما مرفوعة ومنصوبة ومجرورة
 هـ و ن أول متصل زى د بن ومنفصل زى د بن ثالث

و متصلت فقط أقسام وان كريان يبيح
 كانه والفتحة نحو ضياء والواو والهم نحو ضربنا والياء والفتحة نحو ضربت

مرفوع متصل ومنفصل ومنصوب متصل ومنفصل
 نحو ضربت به كعد وهو ه فوات نحو ضربوا وضربوه

مجرور متصل فقط فعليك بالإخراج
 محو ضربنا وأضربنا واليوقع الضمير بين الضمير

محو ضربنا وأضربنا وأضربنا وأضربنا
 لا يتصل بالماضي نحو ضربنا وأضربنا
 الفرق بينهما في الماضي فهو أن آخر
 الفعل الماضي الضمير المنصوب نحو
 ضربنا وفي الماضي الضمير المتصل
 ساكن نحو ضربنا شرح منته

بضم بو كوضربت يومئذ
 مؤخر مقدم بويه ربو

فإن لا يجوز أن يكون المبتدأ نكرة لأن حق المبتدأ أن يكون معرفة فاشبه
 تصحيحاً دائماً مبتدأ عند الجمهور الفاعل كمن صرحه
 في مواضع كثيرة

وجوابات
 أشهد إلا الله إلا الله وأشهد أن سيدنا محمد رسول الله

فان غنفت ان ترد تمام الوصاف معلقوك
 وأما قوله الله وأشهد أن سيدنا محمد رسول الله
 فلهذا جعلت في قوله الله وأشهد أن سيدنا محمد رسول الله
 فلهذا جعلت في قوله الله وأشهد أن سيدنا محمد رسول الله

فان غنفت ان ترد تمام الوصاف معلقوك
 وأما قوله الله وأشهد أن سيدنا محمد رسول الله
 فلهذا جعلت في قوله الله وأشهد أن سيدنا محمد رسول الله
 فلهذا جعلت في قوله الله وأشهد أن سيدنا محمد رسول الله

هذا الكلام يدل على ان
 يوجد الهمزة في قوله طالعاً لا ينشئه
 بالاقامة بعد لامه بطبعه ووجوده
 فوق الاقوى من حيث

الهمزة في قوله طالعاً
 في قوله طالعاً لا ينشئه
 في قوله طالعاً لا ينشئه
 في قوله طالعاً لا ينشئه
 في قوله طالعاً لا ينشئه

وكنها در انا وجوباً ولكنها قطعاً انت زنبوت برقع زبوع نادوم
 وكنها در بن الحمد لله اهل الحمد اهل الحمد والحمد لله من الشيطان الرجيم
 اى هو ارجم لك اى وكو كر بن مخصوص بحد يا بدم خبر زبوع مبتدأ في خبر

وهو ايما تجرد عن المراد اللفظية
 وهو للوزن والتوسب او المراد
 المنظر منه سوس وهو من المضارعة
 او الوقوع من الهمزة في خبره بغيره
 وبضرب ريد ٦

كوهوم يا نحو لفظ ضمير نصب يقع بكونه مفعول مطلق وهو لفظ تقدير كوهوم

و نحو زبوعاً ضربه وعنه ما لا يقتدر
 ضربه زبوعاً ضربه وهو من ضمير مال

أخويه انوعاً لفظياً في حمله مع سبق زبوعاً في موضوع زبوعاً موكم قوله
 دحان فعد تقدير فرغ وضع بضم عا لرفعها ويد تقدير عال مذكوبه تويران

قد يحد في المبدأ لقيام قريبه
 او يقتضيه أو يقتضيه أو حاله جوازاً اى
 حدفاً جازراً لا وجه وقد يجب حدفاً
 في قطع الفتحة بالرفع نحو قوله
 اى هو اهل الحمد وانما وجه حدفاً ليعلم
 ان الهمزة في الاصل حصة فقطع تقديره
 أو الهمزة أو تقديره فلو لم يترد
 لم يبين ذلك وقد يجب حذفها ايضاً
 في قوله تعالى ارجم زيداً أو اقتدر
 في قوله كقول المستعمل اى المبتدأ المفعول
 جوازاً مثل المبتدأ المفعول في قوله
 المصير لاهلال الهلاواته اى بعد

فعل زبوعاً بناتية حذف فن جوازاً وكها زيداً بزبوعاً زبوعاً موكم خبره من امر
 يا وجوباً ولكنها قطعاً انت زنبوت برقع زبوع نادوم

لهذا ولقته بالقرينة الخالصة وليس
 حدفاً جازراً بل يقتدر الهلاواته
 لا لا يتصور المستعمل تعيين شرطاً لانه
 وانكم عليه بالهلاواته ليتوجه اليه في قوله
 ويرد كباره ولم يأت اى بالضم جريا
 على عادة المستعملين في افعالهم ولا يلزم
 نصب الهلال عند الوقوف على جاز

نعم بزبوعاً جوازاً موكم بزبوعاً قام زيداً وارجم قائم ما عا لفظاً محمداً
 زحزحاً في جواضع وصما وكره زبوعاً حقيق من لفظ الكسر ها اسماء

على القرينة في قوله تعالى
 صانعة فاعلم ان الهمزة في قوله
 رقع ما قبله وكره كره على ما
 لا يميز بين ضمير مبتدأ محذوف
 كما في قوله وجوباً محذوفه
 ثم فقد روي لفظاً وجوباً محذوفه
 في قوله تعالى لا اله الا الله والآن انعم

معرضه سبب ضميراً بازه مجرد من لفظ الكسر لور مضمر باعتبار ما قبل
 لدرهما تنصير كونه محتاجاً إليها خبره خوفاً لالفظاً لا ينضم كونه موكم

بما في مشار الالكور في الهمزة وهو قوله
 لدرهما تنصير كونه محتاجاً إليها خبره خوفاً لالفظاً لا ينضم كونه موكم

بما في مشار الالكور في الهمزة وهو قوله
 لدرهما تنصير كونه محتاجاً إليها خبره خوفاً لالفظاً لا ينضم كونه موكم

بما في مشار الالكور في الهمزة وهو قوله
 لدرهما تنصير كونه محتاجاً إليها خبره خوفاً لالفظاً لا ينضم كونه موكم

بما في

بما في مشار الالكور في الهمزة وهو قوله
 لدرهما تنصير كونه محتاجاً إليها خبره خوفاً لالفظاً لا ينضم كونه موكم

والعدد ما وضع للجمع
 وقد يقال عدد ما لا يقبل
 العدد ما يكون له واحد والآخر
 حاشيتي التثنية والتثنية مع الوجود
 حاشيتي التثنية والتثنية مع الوجود
 حاشيتي التثنية والتثنية مع الوجود

قوله على ان لا يجمع في ان لا الوجود
 ويشتمل مجموعيها الى شيئين كالاشياء
 في قوله لولا الله هاشيتي واحده
 والاشياء الاخرى لم تثنى والتثنية
 مع الوجود او جمع ونصفه الوجود
 الثاني فالاشياء تعرف كونها نصف
 مجموعيها شيئين فالاشياء الوجود
 في قوله لولا في هذا المقام كذا في قوله
 ويشتمل لولا في جميع هذه المقامات
 وليس به جمع لانه الصواب المصنوع
 في قوله لولا يمكن ان يتراد بالعدد
 هذا الوجود او يتراد بجمع مجموعي
 لولا شيئين

قوله الى صلة محل وقوع رفع يضم بكونه ضمنا في قوله ويشتمل
 قوله جملة فيه يا جملة هي فيه بكونه حال في قوله ويشتمل
 قوله ويشتمل لولا في جميع هذه المقامات
 وليس به جمع لانه الصواب المصنوع
 في قوله لولا يمكن ان يتراد بالعدد
 هذا الوجود او يتراد بجمع مجموعي
 لولا شيئين

قوله ويشتمل لولا في جميع هذه المقامات
 وليس به جمع لانه الصواب المصنوع
 في قوله لولا يمكن ان يتراد بالعدد
 هذا الوجود او يتراد بجمع مجموعي
 لولا شيئين

قوله ويشتمل لولا في جميع هذه المقامات
 وليس به جمع لانه الصواب المصنوع
 في قوله لولا يمكن ان يتراد بالعدد
 هذا الوجود او يتراد بجمع مجموعي
 لولا شيئين

قوله ويشتمل لولا في جميع هذه المقامات
 وليس به جمع لانه الصواب المصنوع
 في قوله لولا يمكن ان يتراد بالعدد
 هذا الوجود او يتراد بجمع مجموعي
 لولا شيئين

قوله ويشتمل لولا في جميع هذه المقامات
 وليس به جمع لانه الصواب المصنوع
 في قوله لولا يمكن ان يتراد بالعدد
 هذا الوجود او يتراد بجمع مجموعي
 لولا شيئين

قوله ويشتمل لولا في جميع هذه المقامات
 وليس به جمع لانه الصواب المصنوع
 في قوله لولا يمكن ان يتراد بالعدد
 هذا الوجود او يتراد بجمع مجموعي
 لولا شيئين

قوله ويشتمل لولا في جميع هذه المقامات
 وليس به جمع لانه الصواب المصنوع
 في قوله لولا يمكن ان يتراد بالعدد
 هذا الوجود او يتراد بجمع مجموعي
 لولا شيئين

البيد

البيد

قوله الرابحة
 سبقت آه لا يتاحي
 التقديرين يفتح اتحاد المنع
 والمنسوبة اليه لانه المنع
 هو اللفظ المنسوبة الالفظ والمعاون
 بهما لازمة لان اتقوا انما ان كان
 المراد باللفظ وضمان اللفظ
 المتصدرق اعني اللفظ وكان المنع
 نحو قولها نسبة الالفظ الى اللفظ
 الاشارة والتسبة كما قال
 نسبة الشيء الى نوعه كما قال
 قلان انبي ائمن هذه اللفظ
 اللفظ هو اللفظ المنسوبة الالفظ
 بها الاشارة الى نسبة اللفظ
 الالفظ

معرف فيه كالمحالة محل مرفوع رفع بضم بواو صيغة تميم
 اللفظية وي عامل در فاعل صفة راجحة عامل موصوف فيه

بمعنى جزمه بكسر جاز مجرور ظرف مستقر متعلق باسم فاعل
 بعد الصيور الفعل
 جار مجرور ظرف مستقر متعلق باسم فاعل
 يا فعلا ما ضي مدخول بغير محل منصوب بواو كحال فاعل
 وفيه كروى ياء نسبت بت ياء نفسا وي نحو يه كرا

معهد رية بت عامل دنصا حال اللاحق اعاد في الحال به على
 تقدير الكلام فاللفظية الكائنة على الضربين

ضربين على حال مني لفظ السكون ضربين اسماء مشتاء
 لفظ مجرور بعلاء جزمه بياء جار مجرور ظرف مستقر متعلق

يا جاصلتني فيه محل مرفوع رفع بضم بواو خبره
 بون عوض زبر حركا وتون دمفردا اقي مبتدأ ذكر خبره

حلت اسمه عطا السر محل اسمي متقدم فيه كروى فاعل
 يا ابتدائه كروى فاء فصيحة بت يا جوابا بشرط جزمه

قوله الرابحة
 سبقت آه لا يتاحي
 التقديرين يفتح اتحاد المنع
 والمنسوبة اليه لانه المنع
 هو اللفظ المنسوبة الالفظ والمعاون
 بهما لازمة لان اتقوا انما ان كان
 المراد باللفظ وضمان اللفظ
 المتصدرق اعني اللفظ وكان المنع
 نحو قولها نسبة الالفظ الى اللفظ
 الاشارة والتسبة كما قال
 نسبة الشيء الى نوعه كما قال
 قلان انبي ائمن هذه اللفظ
 اللفظ هو اللفظ المنسوبة الالفظ
 بها الاشارة الى نسبة اللفظ
 الالفظ

قوله الرابحة
 سبقت آه لا يتاحي
 التقديرين يفتح اتحاد المنع
 والمنسوبة اليه لانه المنع
 هو اللفظ المنسوبة الالفظ والمعاون
 بهما لازمة لان اتقوا انما ان كان
 المراد باللفظ وضمان اللفظ
 المتصدرق اعني اللفظ وكان المنع
 نحو قولها نسبة الالفظ الى اللفظ
 الاشارة والتسبة كما قال
 نسبة الشيء الى نوعه كما قال
 قلان انبي ائمن هذه اللفظ
 اللفظ هو اللفظ المنسوبة الالفظ
 بها الاشارة الى نسبة اللفظ
 الالفظ

قوله الرابحة
 سبقت آه لا يتاحي
 التقديرين يفتح اتحاد المنع
 والمنسوبة اليه لانه المنع
 هو اللفظ المنسوبة الالفظ والمعاون
 بهما لازمة لان اتقوا انما ان كان
 المراد باللفظ وضمان اللفظ
 المتصدرق اعني اللفظ وكان المنع
 نحو قولها نسبة الالفظ الى اللفظ
 الاشارة والتسبة كما قال
 نسبة الشيء الى نوعه كما قال
 قلان انبي ائمن هذه اللفظ
 اللفظ هو اللفظ المنسوبة الالفظ
 بها الاشارة الى نسبة اللفظ
 الالفظ

قوله الرابحة
 سبقت آه لا يتاحي
 التقديرين يفتح اتحاد المنع
 والمنسوبة اليه لانه المنع
 هو اللفظ المنسوبة الالفظ والمعاون
 بهما لازمة لان اتقوا انما ان كان
 المراد باللفظ وضمان اللفظ
 المتصدرق اعني اللفظ وكان المنع
 نحو قولها نسبة الالفظ الى اللفظ
 الاشارة والتسبة كما قال
 نسبة الشيء الى نوعه كما قال
 قلان انبي ائمن هذه اللفظ
 اللفظ هو اللفظ المنسوبة الالفظ
 بها الاشارة الى نسبة اللفظ
 الالفظ

قوله الرابحة
 سبقت آه لا يتاحي
 التقديرين يفتح اتحاد المنع
 والمنسوبة اليه لانه المنع
 هو اللفظ المنسوبة الالفظ والمعاون
 بهما لازمة لان اتقوا انما ان كان
 المراد باللفظ وضمان اللفظ
 المتصدرق اعني اللفظ وكان المنع
 نحو قولها نسبة الالفظ الى اللفظ
 الاشارة والتسبة كما قال
 نسبة الشيء الى نوعه كما قال
 قلان انبي ائمن هذه اللفظ
 اللفظ هو اللفظ المنسوبة الالفظ
 بها الاشارة الى نسبة اللفظ
 الالفظ

قوله الرابحة
 سبقت آه لا يتاحي
 التقديرين يفتح اتحاد المنع
 والمنسوبة اليه لانه المنع
 هو اللفظ المنسوبة الالفظ والمعاون
 بهما لازمة لان اتقوا انما ان كان
 المراد باللفظ وضمان اللفظ
 المتصدرق اعني اللفظ وكان المنع
 نحو قولها نسبة الالفظ الى اللفظ
 الاشارة والتسبة كما قال
 نسبة الشيء الى نوعه كما قال
 قلان انبي ائمن هذه اللفظ
 اللفظ هو اللفظ المنسوبة الالفظ
 بها الاشارة الى نسبة اللفظ
 الالفظ

قوله الرابحة
 سبقت آه لا يتاحي
 التقديرين يفتح اتحاد المنع
 والمنسوبة اليه لانه المنع
 هو اللفظ المنسوبة الالفظ والمعاون
 بهما لازمة لان اتقوا انما ان كان
 المراد باللفظ وضمان اللفظ
 المتصدرق اعني اللفظ وكان المنع
 نحو قولها نسبة الالفظ الى اللفظ
 الاشارة والتسبة كما قال
 نسبة الشيء الى نوعه كما قال
 قلان انبي ائمن هذه اللفظ
 اللفظ هو اللفظ المنسوبة الالفظ
 بها الاشارة الى نسبة اللفظ
 الالفظ

اللفظية ومعنوية فاللفظية منها على الضربين اذا ظرفك
 في بكونه مفعول فيه به ثم بوجزاء الشرط لك اصبحت انقسمت فعلا
 ماضية تا علامته بالتأنيث الموامل فاعلويه الى العجا الفظية
 مجرودي ومعنوية عطف على الفظية جار مجرور طرف لغو
 متعلق بانقسمت فيه ان تقسم كل ما مخلوقه خروجك
 فعلية بكونه فعل الشرط ثم بواذ هم دتا ولام مفيدرا
 محل مجرور جرته بكسر بكونه مضاف اليه ثم بواذ اي وهارنك
 حكم جلي وكو واقع بت دي اذ واذا وحيت وحيتا وبين
 ويبنما هم لوي لما وشرطيه لك ابو على فارسي فعل الشرط
 د كل جزاء الشرط جندك شرطيه ابتدائية للمحلها من
 العرب شاعية وقياسية توبزان تركيبا سماعية و

اي فاذا استقمت بمنزلة الشرطية
 فكما ان يقتض جملتين احكاما
 فعل شرط وانما لا جزاء شرط
 وكذلك اذا

فان قيل اذ اسناد الفعل والمول
 ليس بصحيح لان الفعل مؤنث
 وليس في الفاعل علامة التأنيث
 قلنا ان الموامل جمع وكل جمع
 في قوة التأنيث اذ كل جمع مؤنث
 من حيث انه ليس لكل واحد
 من الجمع قواسم بل هو قول
 الشاعر رأيت قومي جمعوا
 وقبيلتي تحديتوا قوا الله لا بالي
 جمعهم لان كل جمع مؤنث
 فيكون الاسناد صحيح بهذا
 الاعتبار

المراء بالان الشاعية سماعية من العرب
 والمراء من القياسية ماضية ان يقال
 فيم كذا لان كذا فانه يبين كذا فقلت
 بلا التصريف ليس بصحيح لان توبزان
 الشاعية ليس بجامع وتصريفها
 القياسية ليس بجامع وانها جازية
 يقال ان كل فصر من الاعراب التأسيسية

اللفظية ومعنوية فاللفظية منها على الضربين اذا ظرفك
 في بكونه مفعول فيه به ثم بوجزاء الشرط لك اصبحت انقسمت فعلا
 ماضية تا علامته بالتأنيث الموامل فاعلويه الى العجا الفظية
 مجرودي ومعنوية عطف على الفظية جار مجرور طرف لغو
 متعلق بانقسمت فيه ان تقسم كل ما مخلوقه خروجك
 فعلية بكونه فعل الشرط ثم بواذ هم دتا ولام مفيدرا
 محل مجرور جرته بكسر بكونه مضاف اليه ثم بواذ اي وهارنك
 حكم جلي وكو واقع بت دي اذ واذا وحيت وحيتا وبين
 ويبنما هم لوي لما وشرطيه لك ابو على فارسي فعل الشرط
 د كل جزاء الشرط جندك شرطيه ابتدائية للمحلها من
 العرب شاعية وقياسية توبزان تركيبا سماعية و

الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت
الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت
الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت

وهذا هو المراد
والوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت
الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت

مثل تركيبها القاهر رثا برعس لورا مركبات تعقيد به

چه اصنافين وكما بعد الرحمن ديمري چه توصيفه بن و

كناها الحيوان الناطق ديمري چه اسنادين وكما بانا بطرنا

ديمري لندك عليه مفرد لفظا مركبة صورة ام ديمري كيانده

رعايات صورة ذكرين باعرا باحكيه الجرجاني

اسمك مفرد معرفه سب آدات تعريف لفظه فروع رفع بضم

بوكو دعه رثو الشيعوي فاعل خويك مستر راجع بيال

موصوف فيه لورا منسوبا وحكم مشتقان انه رخصنا

فاعلا جائز كوجور جحون يكن صفة رثو بعد الرحمن

رحمة الله عليه رحمة اسمك مفرد معرفه سببا مضافا لوراي

بيال ما بعد خوفه كوالله به لفظه فروع رفع بضم بوكو

مبتدايم الله مضاف اليه علي جار ها محل جوريه

جارجور ظرف مستقر متعلق بمجمله فيه يا جاصلة فيه محل

الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت
الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت

وهذا هو المراد
والوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت
الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت

وهذا هو المراد
والوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت
الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت

وهذا هو المراد
والوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت
الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت

وهذا هو المراد
والوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت
الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت

وهذا هو المراد
والوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت
الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت

الوجه من حيث
تظاير علمه فان قلت

٤٤

الرفع

مرفوع رفع بضم بوكو خبر ثبوت مبتدأ أو مبتدأ دخل خبره

وجملة الخبرية ما جعل التصديق والكذب نحو طرف زيد... وفيه ضمير بار والاشارة ما جعل التصديق فقط نحو ضرب زيد ولا تقرب عموداً وعمودك من المثال

وقدم من الشان الجملة المقترضة لا جعل لها من الاعراب

كقوله بلاماً وهو المومن وطيرها وهو مائة

معنى سبب دلالتها على عدد معين مخصص به سبب

اضافاً نافية بال ما بعد خوفاً كوعا صرته لفظه مرفوع

رفع بضم بوكو خبر ثبوتية عامل در فعا خبر اللفظ عامل

لفظ سماعي كواشيه ان ذلك اسم خبره جملتك اسميه محل خبره

بوكو جزاء الشرط ثبوتية عامل اسمك خبره نكرية لفظ

مجرور جر بكسر بوكو مضاف اليه وتعين ثبوتية

لولا تميز مائة الفاء مفرد مجردت رسيينا حدها ن

ومجرور مجموعت ردها حدها ثبوتية مفرد منصوبت

ثابت غير كون واحد اثنان سبب استغناء تامين اوان ثبوت

لولا تميزه كهيئة رجل ورجلان فعل شرط دخل جزاء الشرط

قول مفرداً لفظاً أو اولاً ليس فيه علامة التثنية والجمع وقول مجموع معني آه اولاً يعنى جمع تقوى لا اصلاً حتى سبب دلالة الجمع لانه لا يجمع الاصلحى لا يجمع الا بعدد معين بخلاف التقوى قائم على العدد الثماني

وإنما يصح
مع فاعله اسم الفاعل
الذاتية لأن الموضوع هو المفعول
الذي يقع بعده خبره التثنية
والاستنهام فلا يوافق
لنفي الفعل عن صاحب الفعل
والاستنهام عنه للنفي
فإن دخل على اسم الفاعل
فوصان يكون مع فاعله
كمن يفتنه يفتنه

مفسر ث بوضيعة الشان اعرا باوى هر وك بریم لوز لوجول

عوي بطير اتم قائم زيد في اوله اوله واوله في

قابل نينه ث بواعراب جه كوشكل حرفيه بخلاف صني

وهار نكه حكم لا ولاء وكو جمع غير من دخل ما بعد خو

وكنها (بقرة لا زكول) دبرى يا (ولو كان فيهما

آية الا الله لسفنا) بن محمد فاهم سبب وقعا

صفته وهابينا دوعلما نده وغير مصدرا باول سلمر اكر

يكه ث فان هر سمر شرطان معقود ج دي ثابت في كتابه

ساقط بي ورائم معرفيه سبب اضافد ناوى بال ما بعد

خوقه كو عبد الرحمانيه لفظ مرفوع رفع بضم بو كوصفة

يأعطف بيثار بوعبد القاهر عبد الرحمن عبد اسمك

مفرد معرفيه سبب اضافد ناوى بال ما بعد خوقه كو

الرحمانيه لفظ مجرور جمة بكسر بو كوصف اليه

ث بونوى الرحمن مضاف اليه ث بوعبد وي تركباوى

قوله وصار نكه حكم لا ولاء وكو جمع غير من دخل ما بعد خو
آه فانها ذكرا لا سمى في صدره الا ان سمى مسله
بجملها على كسب كما غير قابل التذكير كنهما
على صورة المرفوع خارج عن جملها ما سماه حماد

قوله وكان ضمها اليه الخ فان لوز لوجول وكان
من اسمها التي قصة وضمها ضمها معتمدا على
والسند تا فاعله مجرور ليد وصفه تا فعل واول
فاعله والميمه جازما في السطر والشروط مع
الذاتية جملته شرطية التثنية لوجول في امر التذكير

فاذا وقع اللفظ لا بوضيعة
ببوا على حد حذوقه
للتخفيف وكو في الاستعمال
فاذا قصد هذه الشروط اطلاقه في
كتابته وبسقط قوله

كثرة الاستعمال
داع الا لتخفيف
الاستعمال
في

العامل ما يعمل في الشيء
والمفعول ما يعمل فيه
كضرب زيد بيمينه ضرب
جاء ملائمة يعمل لان ضرب برفع
مفعول
زيد
عاشية

دعونا ألفه عامل لفظ قياسي فعلا ما ضيه جنيه زو فاعلا

أو قصدا الخمس ٢٤

موضوع زو مفعول مذكور غائب وحال بنا ثا جني لفظ الفتح لورا

فعلا ما ضي دمي الفتح بت لفظا يا تقديرا الألتك اتصالا

ضميرا وكولا جق آخر فعلا ربت ومضموم بكت يا ساكن بكت

في جادى جني لضم بكت يا لسكون بت ها اسمك مفعول معرفه

سبب ضمارة ضميه بارزة منصوب متصله جني لفظ القم

محل منصوب نصبه بفتح بو كوف مفعول م صريح زو ألف ركا

مقدم بويه لفاعل وجوبا لورا وكين مفعول ضمير مشعر بت قال

مظهر بت وليت تقديما وي لفاعل هو وك لعكس عامل ونصبا

مفعول لما محاذ عامل لفظ قياسي كوف فخر لرك بصريا الخ الخ اف

فعل ذلك ما عمل فيه خو جملك فعلية محل مجرور كركى صفة بت

يا لا محل لها من الاعراب كركى صفة بت الشيخ اسمك مفعول معرفه

سبب آدات تعريف لفظ مفعول رفع بضم بو كوف فاعل زو ألف

اربعة الفاعل الماضي والامر بالصفة والمفعول
والجمله وانما بيمين على الحركة لوقته موقع
الامر وانما بيمين على الفتح لانها اخف للمركبات
لاشك ان العرب طالع التخصيب ٢٥

والفعل اتصل به اي بالفاعل ضمير
مفعوله نحو ضرب زيد غلامه
او وقع اي الفاعل بعد الا التوسم
بينها اي بين الفاعل والمفعول في
صورت التقديم والتأخير نحو ما
ضرب عمرو الا زيد وطائفة
هذا الفيد اي قيد للتوسط بينهما
مثل ما عرفت انما اي لانه لو قدم
الفاعل الا في ما ضرب زيد الفاعل
فالظاهر ان هذا مضمون غير معروف
زيد فعمل انه لولا ان وصله الا لا يجب
تقديم المفعول ويظهر الفاعل في موضع
الفاعل بعد معناها انما الضمير لورا

بمعنى ما عمل في ذلك فزيد اي فاعل مبتدأ
مضمون انما انما مضمون ليد جملك
و كوفيان كواحد ٢٦

بمعنى ما عمل في ذلك فزيد اي فاعل مبتدأ
مضمون انما انما مضمون ليد جملك
و كوفيان كواحد ٢٦

بمعنى ما عمل في ذلك فزيد اي فاعل مبتدأ
مضمون انما انما مضمون ليد جملك
و كوفيان كواحد ٢٦

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠

أكرى موصول اسم بت كوما لا بد له من صلة وعائد لك

أي الموصول لا يمكن أن يكون موصولاً له من صلة وعائد ٢٦

جهرور يا مالا يتيم جزء من الكلام الإيماء لك ابن جاب

فالموصول الذي عند الجهرور هو ما لا بد له من صلة وعائد وقال ابن جاب ما هو

ذلك صليتي ذنا ويل مصدر إذ تقديرا كلام علي يا ليفتيخ

أياه أكرى موصول حرف بت كوما يقول مع صلته بمصدر

أي ما موصول مع صلته أو موصول مع حتم ٢٦

محل جهور بعلي جزء بكسر جاز جهور بظرف مستقر تعلق

بجوهل فيه يا جاب صليتي فيه محل منصوب نصب بفتح بوجو

أي وصرفي العود ٢٦

حال فاعل جار جهورانه عامل ونصبا حالاً محلاً عاماً للفظ

قياس كوفلا مستظرف جار جهورانه جارته كوضفية

بعد صفت بت يا حال بعد الحال بت زبواسم إن هم جار

أي الجار والمجرور وصرفي التعلق بماذ وح ظرف لغو ٢٦

دي متعلق بما توأعوز حرف بت سيب تا ويل اوي بعد وذي

لورا وكجامد مؤك بين بمشقا داجم مشتقا تاني في مشنا

جواب سؤال مذكر ٢٦

فاعل مفعولاً تانده توبران ما ليد ووزده وجرها لايه

دي بيغانده حرفيه دهفتانده سمية لائق نينه دكر ناوئ

لك فالوجه الخامسة للحرفية يا
 الأولى نافية نحو قوله ظا (ما هذا
 بشراً) والثانية مصدرية أي ما هذا
 في تأويل المصدر نحو (يا سيدي يوم
 أفتيتك) أي نسيانهم إياه والثالث
 مصدرية ظرفية نحو (ما دنتح)
 أي ممددة وروحياً والربم واقفة على
 نحو (كأنما يساقون إلى الموت)
 والخامس زائدة نحو (فيما حرم)
 من الله) أي مخرج من الله ٢٦
 جرح المأثمة

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠

١٠٠
 ١٠١
 ١٠٢
 ١٠٣
 ١٠٤
 ١٠٥
 ١٠٦
 ١٠٧
 ١٠٨
 ١٠٩
 ١١٠
 ١١١
 ١١٢
 ١١٣
 ١١٤
 ١١٥
 ١١٦
 ١١٧
 ١١٨
 ١١٩
 ١٢٠

ملائمة الوصف التام في الامور
 فعل الوصف التام في الامور
 قوله في الامور التي هي
 قوله في الامور التي هي
 قوله في الامور التي هي
 قوله في الامور التي هي

خوبه در ده اشياءند كواعراب ثلثه وافرد شئ جمع

تعريف تنكير وتذكير تأنيث هرتكيبه حجاز تينه وجود

اكر وصفا شئ بحال شئ بت دينيخاند كواعراب ثلث

وتعريف تنكيرن هرتكيبه در دو تينه وجود اكر وصفا

شئ بحال تعلق شئ بت يا تعلق بفعلك ماضى فيه

مديخول يقديه كوقد حصلت يا باسم فاعلك منصوب

تكبريه كوحاصله محله حوب نصب فخره كوحالز بو

اسم آن لك سبويه بخلاف جمهور لور جاشه لك وى

كوبعنى فعليه مستفاد تينه در دره كواحققويه على ما

آلهه الشلخ على جاره مبنى لفظ التكون مء موصول به يا موصوف

مبنى لفظ التكون موصوف بين اتفاقا كورد ووصوف بت

موصول بين لك جمهور يا ذكر صلي لك ابن حاجب

الذة وهو ارفع وواحد من الافراد
 التنية وطلع وهو الافراد وواحد من التنية
 والتكبير وهو التوحيد وواحد من التكبير
 والتانيث وهو التذكير والافراد

والتعريف والتكبير نحو جاز تينه وجود
 وعنوان المنح خوربت من اجل سبع جاره
 وعنوان التكرير خذ صحت بالرجل المنح
 فانه يوجد واحد من الامر سبعة وهو
 اخر واحد من التعريف والتكبير وهو
 التكرير شرح مفيد

بمختلف من نصب بجمهور لاهم قالوا لظلم
 للما من المفعول ايضا لانها مستفاد من
 فعل وهو احق اتفاقا والافراد
 مستفاد وهو فعل وقاعنه مستفاد
 وهو الافراد الموصول بمفعوله وفي الفصول
 من المفعول ليس عنده حال من اسم ان وان
 لان العامية لفظه ان وكان في المصنف
 وهو احق

هذا جواب عن
 عن سؤال
 مقدر كان
 قبل الحال لا يكون الا
 من الفاعل المفعول
 يجمع من شذوذين على ما مر
 اسم ان مع ان لا يجوز بعد التسمية

هذا جواب عن
 عن سؤال
 مقدر كان
 قبل الحال لا يكون الا
 من الفاعل المفعول
 يجمع من شذوذين على ما مر
 اسم ان مع ان لا يجوز بعد التسمية

هذا جواب عن
 عن سؤال
 مقدر كان
 قبل الحال لا يكون الا
 من الفاعل المفعول
 يجمع من شذوذين على ما مر
 اسم ان مع ان لا يجوز بعد التسمية

من الورق قد عطف
 الصلوة على اليد وقد عطف على
 خير خلقه على يده وقد تقدم من
 عاملهما واحد وهو الامل المنقوش
 الاملح كما تقول في الدرر زيد وفي
 الحرف عجب على كلامه الذي في اليد والاملح

ادات شريف لفظ رفوع رفع بضمه بوكوعطا بس
 الصلوة يربى يا بسر الحمد لا خلا الرئين كما مل درعا
 مطوفنا لفظا عامل مطوف عليه على خير خلقه على حدة
 سبب لفظ السكون خير اعمل التنضيل مرفيه سبب اضافة

وي يقال ما بعد حوزة كوخلقه يه خلقه من الير ثوبين

يعني ان اعمل التنضيل لا بد من مضمحل
 عليه فلا بد ان يسبح بين اوباللام الحمد
 او الاضافة ليشرف المفضي عليه كقول
 زيد اقصم بزعمه والاخصر مشعر باللام
 لا يحرك مثل المفضي عليه ولا ينضم المقوم وانما اذا
 اسبح من يكون بحرف واذا كان مستغلا
 باللام او الاضافة يكون معرفة خلقا قال
 المصنوع وكمن رفعت له شرح

ها ايضا في الير ثم بوجلق لورا وكوا عمل لتضليل مفا

حيث من ثم نرف لازم جار مجرور ظرف مستقر محل

رفوع رفع بضمه بوكوعطا سر لله فيه تميزان عطا

خلا فالقراء فانه يجوز مطلقا
 بتولهم (ما كل بيضاء شحمة ولا
 سوداء تمر) فانه عطف سوداء
 على بيضاء والعامر فيه كل وتمر على
 شحمة والعامر فيه ما يمتد ليس كذلك
 قول الشاعر (كل امرئ فخصم)
 امرئ به تميز فاقول بالفتن فان
 اصله توفقه حذف من احد التامنين
 تخنيا كما في (التمزك) اصله تتنزل
 وتوفقه الازالتمزاع من توفقه وقد
 يعطى التامر امرئته ويقول كل
 امرء عاصية الرجال بالباس والجمع

ومطوفان لسرد وممولان بها طفك واحد جازئ

اگر لازم نئت انا بتاعاطيف ثبر دو عامل مختلفه

وكجها يد ترر اگر دي لازم بيت او جازئ يمينه الاكواذ

في النسخة على كل من
 بالصلوة على كل من
 في النسخة على كل من
 بالصلوة على كل من

والصلوة الصلوة على الحمد وعطف على خير خلقه على الله

ونها ما كل بيضاء شحمة ولا سوداء تمر جازئ

كوالصلوة والسلام مبتدأ بن على خير خلقه خبر وعطفا

هذا إذا كان المركب المتعاقبا
عن المتبادر أما إذا كان عبارة عنه
فلا يلزم تقدمه على المتعاقب وإنما قال
من عائد ولم يعلم ضمير لأن العائد
قد يكون من غير ضمير كالقدم في نعم الرجل
وإذا في ضمير ٢٢

قولك
أما إذا كان المركب متعاقبا
فلا يلزم تقدمه على المتعاقب وإنما قال
من عائد ولم يعلم ضمير لأن العائد
قد يكون من غير ضمير كالقدم في نعم الرجل
وإذا في ضمير ٢٢

توبعان لانه خبر داثر عائدك راجع بت ببال متبادرته
تعود بقائه من توبعها

أكره جعلت يامشوق تانفا مطلقا لتلك كوفيا ربك
تعود بقائه من توبعها

معرفة يعرف به سبب إضافة ناولي ببال ما بعد خوفه كوالعالمين
تعود بقائه من توبعها

لفظ جرور جر بكسر بوكو
تعود بقائه من توبعها

لفظا عامل موصوفه لوراشق ياش قبالا وصفا عصدريه
تعود بقائه من توبعها

وكنهازيد عدل دبني العالمين اسمك مجموع معرفة به سبب
تعود بقائه من توبعها

آدت تعريف لفظ جرور جر بياني بوكو مضاف اليه من توبع
تعود بقائه من توبعها

عامل دح مضاف اليه دال الفاعل عامل مذكور به توبع ان لا يشر به
تعود بقائه من توبعها

في جمع دحامنداش ش سطران كوعلمية عالمية تذكرين
تعود بقائه من توبعها

دشقا ننداش دوشطران كوعلمية تذكرين والصلوة والسلا
تعود بقائه من توبعها

واعاطف من لفظ الفاعل الصلوة اسمك مفرد معرفة سبب
تعود بقائه من توبعها

تعريف لفظ مرفوع رفع بضم بوكو عطفًا بسر الجديم والسلا
فلا اشكال ٢٢

واعاطف من لفظ الفاعل السلام اسمك مفرد معرفة سبب
تعود بقائه من توبعها

تلك أي مالك العالمين من توبعها يرت فهو
٢٢ حصل ضمير مشبهة بحولته لأنه
نقله لا شق بضم العين فرب محض ذلك
الملك لا عالم التسمي أو هو ضمير التسمية
من ناد الوصف بالمصدر كمن عدل
والعالم فنع الدم اسم لما في الشيء
كالخاتم بل محتم به والعالم لما نظره
تم غلب فيها بضم الف الصانع من توبعها
قبل جمعه مع ان العالم يشمل جميع ملوكه
الله محمول تفرقة الأكثره ان توبعها عالم

ليدعي ان العالم خاص مختلف لا لا اشتغال
الاعراض كما في قولنا لا اله الا الله
والارض حيثما استقرت أو من الأوصاف
ان الارض واحدة مستمرة كما في قولنا ومن
الأرضين من لا تحتها كل سماء بخلاف
خضرة غدير من السموات محدود الأرض
في تعصيل الجرائد

العلم ان الأمم الذي يراه جميعه على الخلق
ان اسمها واما صفة وان لا يراها فخطوه
محمد هذا العلم من هذه امور وهي
كوبم علمها ومذكرا وعاطفها تكون هذه
المجموع استوفى الموعود ليعني ساء الوجود
الذي انما هي العاقلة في توبعها من توبعها
الأشرف للأشرف وان جدهم جميع هذه
التسمية فيه سائلين أو انسان كالأمة
أو واحد منها نحو اعوج لهم جميع هذا

المجموع
قوله لا يشره في جميعه جامعته
الجماعة لا يكون في هذه العلم من الجمع
واحد من هذه الشروط الثلاثة لأن
العالم يطلق على ما هو قائم لا على
علم لأن العلم هو الذي وحش التسمي
بغير غير تسمي أو غيره بوضع واحد
وهذا العلم ليس كذلك لأنه لا يشره
ذو العلم وغيره وان ذكره التسمي

قولك
أما إذا كان المركب متعاقبا
فلا يلزم تقدمه على المتعاقب وإنما قال
من عائد ولم يعلم ضمير لأن العائد
قد يكون من غير ضمير كالقدم في نعم الرجل
وإذا في ضمير ٢٢

قولك
أما إذا كان المركب متعاقبا
فلا يلزم تقدمه على المتعاقب وإنما قال
من عائد ولم يعلم ضمير لأن العائد
قد يكون من غير ضمير كالقدم في نعم الرجل
وإذا في ضمير ٢٢

أولاً

٢٢

الظن في اللغة هو الظن في الشيء وهو ما يظن به من غير علم أو يقين
 والظن في النحو هو الظن في اللفظ وهو ما يظن به من غير علم أو يقين
 والظن في المعنى هو الظن في المعنى وهو ما يظن به من غير علم أو يقين

الثالث: ممنوع من علم لفظي بعض ما عدا ذلك وان يكن مستعينا
 فاعلم ان العلم لفظي هو العلم باللفظ لا بالمعنى والظن لفظي هو الظن باللفظ لا بالمعنى

صاحف اللفظ في اثنين فعلين مضارع مبنى بثبو فاعل موضوع ثبو
 الوصل والرفع

مكالم مع الغير في حالة رفع اللفظ من فروع رفع بضم عامل درهما
 والظن اللفظي ما عدا ذلك مذكور به فاعل خواتم مستتر بائستاركة

والصحيح كونه في معنى اسمك مفرد لفظا متناهيه ياجمع
 مضارع مبنى لفظ الصم محذوف فروع رفع بضم يوكو فاعل ثبو

مستعين عامل درهما فعلا محذوف لفظ قياسي مستعين
 أو فاعل كل ما عمل فيه هو جملك فاعله عطف باس

جمل فاعلية متقدم فيه بالاسم متقدم فيه لاجل الهمزة
 الخواتم لانه الخواتم مفرد معرفيه سبب ادات تعريف

الظن من فروع رفع بضم يوكو مستعينه لانه جار مجرور ظرف مستقر
 الصل لاداء الفاعل حتى جملته محذوف

محل فروع رفع بضم يوكو خبر بومبتداء أو مقبلا ذكر خبر
 والمحللة البتة ما يمكن ان يكون له معنى

جملته اسمية خبرية صورية انشائية معناه لاجل اجرام الاعراب
 والظن اللفظي ما عدا ذلك مذكور به

الظن في اللغة هو الظن في الشيء وهو ما يظن به من غير علم أو يقين
 والظن في النحو هو الظن في اللفظ وهو ما يظن به من غير علم أو يقين
 والظن في المعنى هو الظن في المعنى وهو ما يظن به من غير علم أو يقين

اي في التسمية
والصغار يوزيد
والضاربان والضمير
فما اضافة صارا الضاربان
والضاربان يوزيد باستا
والضاربان يوزيد باستا
والضاربان يوزيد باستا

سفتيه ببال غير معمول خوفاه وكنها مصارع
مصير اوثر فائد تعريف ددت اكر مضاف اليه
وي معرفت وكنها دثر دا يان فائد تخصيص

هذا مثال تخصيص المضاف فان المضاف
وهو المفعول به بعد خصيصا لان المضاف
المفعول به بعد هو المفعول به

ددت اكر مضاف اليه نكرت وكنها با غلام رجل
دبزي يان لفظيه كواضا فاصفيه ببال معمول
خوفاه وكنها ضارب زيد دبزي او فائد نادت

الا حقيفا جحدف النون يان جحدف النون اكر مفعول
استقبال اكر مفعول ماضيت او فائد ددت وكنها المهد

اي اشارة وكنها المهد لله فاطر السموات فائد
فائدة لفظية لان المفعول به هو المفعول به
في اول المضاف كل شي قصار مفعول به

ته فاطر السموات دبزي لفظ مجرور جز بكسر
جار مجرور ظرف خاص متعلق بفعل كقديه دحك

وهذا لان ضارب وهو ارباب
وهو ارباب وهو ارباب
وهو ارباب وهو ارباب

ملفظدا كواقرويه لنك اضع لور هر شخصك
د فعل مقدر بك شي جنس معمول خوفاه وهو منصوب

ان يكون المضاف اليه هو المفعول به
فان المضاف اليه هو المفعول به

صحاك بو كو مفعول به غير صريح ش بو اقرويه بسطابا ي
وهو ارباب وهو ارباب

وهو ارباب وهو ارباب
وهو ارباب وهو ارباب

وهو ارباب وهو ارباب
وهو ارباب وهو ارباب

تقدير و وقوع الایضی
 وقوع الایضی و وقوع الایضی
 وقوع الایضی و وقوع الایضی
 وقوع الایضی و وقوع الایضی

بت بضم منصوب بت بفتح جزوم بت بحذف فاعله لفظاً

هر سیاند مطلقاً یعنی چه سالم بت چه نه اگر معنی الایضی در
 کسر بت
 کسر بت

در وقوع بت تقدیر جزوم بت بحذف الایضی مطلقاً منصوب

بت لفظاً اگر بویان یا بت تقدیر اگر بالفیه اکثر
 کسر بت
 کسر بت

حال نینه ث ثویا مذکوره دی

مرفوع بت ثویا نون منصوب بت

جزوم بت بسقوط نون هر وی

هاتیه ث نین در تصریفاً

والله اعلم بصواب

أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن سيدنا محمد رسول الله

والاسم الغائب فاعله
مفرد والمعرب فاعله
فان الخبر متناهية باسم الفاعل
في التذكير والتأنيث والجمع
وغيرها حتى لا يلام في التعمير
على وهو ان يقع الظرف صلة الموصول
فان عند المنسبين والاقربين
اذا وقع الظرف صلة الموصول
متعلق بالفاعل العام لان الفاعل
العام على كل وجه انما يعمد
البحر من هذه الحيات ملة
الاقربين خارجا على هذه
التسعة من هذه الحيات
شئ من فاعله ان الخارج منها
في الظرف لربط فاعله من المتبادر
وذلك في حاله والوصول للموصوف
لانها اما صلة او حيا او حيا
او صلة بنا وعلية في غير على
ان الارسال لانه في قوله فاعله
والورد يوشك الحقا والتأنيث
وقوله فان فاعله عند الارسال
جمع على

معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت

معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت

معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت

معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت

معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت

معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت
معرفة بت التأنيث اسم فاعله بت

Institut kurde de Paris

Zurûf û Terkîb, du pirtûk ji wanên kurdî ne ku beşek ji rêzimana erebî şîrove dikin. Ji ber ku herdu tîmî bi hev re bûn, li pey hev dihatin xwendin û jiberkirin, bi hev re dihatin nivîsîn û bi hev re ji çap bûne. Min ji ew li vir ji hev veneqetandin.

Zurûf bi xwe, li ser hokerên erebî radiweste û wan ji şagirtiyên nû yên rêzimana erebî re rave dike. Her weha bi kurtayî be ji ew rewşa hevokên zimanê erebî, rewşa tevange û netevangeya bêjeyan û rewşa dawîya wan ji lîne ber çavên şagirtî û feqîyên rêzimana erebî. Lê belê Terkîb ku heye, ew bi tenê rûpelê pêşî yê 'Ewamîla 'Ebd el-Qahir el-Curcanî, bi awayekî gelek fireh analîz û şîrove dike. Herweha pê re ji ew, li gor cih û rewşê, li ser rêzimana erebî gelek agahdariyên hêja yên din ji dide xwendevanan.

Li gor Marûf Xeznedarî, ku ji Mînorîskî û ji Mihemmed Merdûxî Kurdîstanî vegirtîye, ew di sala 1200/1785 an de mirîye û ev yek bi me dide zanîn ku wî van berhemên xwe di nivê sedsala 18yan (1800) de nivîsiye.

SYNTAX OCH SEMANTIK

Mela Yunise Helqetîni • SARA BOKFÖRLAG
ISBN 91 - 87662 - 46 - 9 • STOCKHOLM, 1996